

INDBYDELSESSKRIFT

TIL

KJØBENHAVNS UNIVERSITETS AARSFEST

TIL ERINDRING OM

KIRKENS REFORMATION.

Heri:

Den lutherske Dogmatik overfor Nutidens kirkelige og videnskabelige Krav

af

C. Henrik Scharling.

INDBYDELSESSKRIFT

TIL

KJØBENHAVNS UNIVERSITETS AARSFEST

TIL ERINDRING OM

KIRKENS REFORMATION.

Heri:

Den lutherske Dogmatik overfor Nutidens kirkelige og videnskabelige Krav

af

C. Henrik Scharling.

KJØBENHAVN.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1883.

Den lutherske Dogmatik

overfor

Nutidens kirkelige og videnskabelige Krav

af

C. Henrik Scharling,
Prof., Dr. theol.

Den 10de November 1483 fødtes Morten Luther. Firehundrede Aar ere forløbne siden den Tid, men dog straaler Luthers Navn endnu stedse med ufordunklet Glands. Vist er det, at i dette lange Tidsrum er der intet andet Navn, som blot tilnærmelsesvis kan stilles ved Siden af Luthers, og ville vi gaa tilbage i Kirkens Historie, da maa vi skride gjennem Aarhundreders lange Rækker tilbage til Apostlenes Dage, til Apostelen Paulus' Forkyndelse af Christi Evangelium, inden vi finde saa varm og dyb en Erkjendelse af dette som den, det blev givet Luther at have. Dette vil synes underligt, dobbelt underligt for en Tid som vor, der har gjort Udviklingslæren til et af sine Yndlingsæmner, men det bliver ligefuldt sandt. Overfor Verdens Visdom staar Guds Visdom, og den synes stundom ligesom at ville drive Gjæk med hin. Gud, der udvælger det for Verden Skrøbelige for at beskæmme de Stærke (1. Kor. 1, 27), behagede det at udvælge blandt de Vise og Skriftkloge en ringe og uanset Munk, for i ham at lade Evangeliets Lys skinne med fuld Klarhed, efterat det var blevet sørgelig forvansket og fordunklet ved Menneskers selvlavede Lærdomme, ja ligesom begravet under et Bjerg af Aarhundreders Traditioner og Fabler. Det er i taknemlig Erkjendelse heraf, at vort Kirkesamfund endnu stedse kjendemærker sig blandt de mange andre ved at opkalde sig efter den store Reformator. Ikke skal herved udtrykkes nogen Menneskedyrkelse, som om vi ville sætte Luthers Navn der, hvor kun Navnet over alle Navne skal staa, men vi ville dermed sige, at vi endnu stedse erkjende Luther som vor aandelige Lærefader.

Luthers Gjerning er af dobbelt Art, dels har han med en overordentlig Energi kastet alle Pavedømmets Magtsprog og Anmasselser over Ende, der holdt Sjælene fangne i utaalelig Angst og Kvide, dels har han med vidunderlig Sandhed og Renhed fremstillet Grundprinciperne for den rette evangeliske Lære. Ingen af Delene gjorde han med eet Slag, først langsomt og under voldsomme indre og ydre Kampe gaar den fulde Sandhed op for ham. Han begynder som Kirkens lydige Søn, tror sig i fuld Overensstemmeles med den hellige Moderkirke og vil kun rette enkelte af de mest skrigende Misbrug, vil derfor gjærne tage mod Belæring af Biskopper og Prælater og bøier sig med Ydmyghed under Pavens Afgjørelse, naar denne vil give ham bedre Indsigt i og Forstaaelse af den hellige Skrifts Lære. Men da det mere og mere gaar op for ham, at der er en uforligelig Modsætning mellem Pavens Lære og Skriftens Lære, da tager han med fuld Bestemthed og uden Vaklen sit Standpunkt i den sidste, thi kun i den er Evangeliets fulde Sandhed, og nu er Bruddet med den bestaaende Kirkemagt uundgaaeligt. Dog, Luther river ikke blot det Gamle ned, men han forstaar også at bygge det Nye op; med et Dybsind og en Indsigt, der ikke skyldes menneskelig Forstand, men kun den Hellig Aands Veiledning, fremstiller han de Grundprinciper, der blive bestemmende for en ny og renere Opfattelse af Evangeliets Lære og derigjennem for en ny Ordning af det kirkelige Samfundsliv og Gudstjeneste.

Luthers blivende Fortjeneste er det da at have fremdraget de evangeliske Troesprinciper med en Klarhed og en Sikkerhed, som ingen Kirkelærer havde formaaet det siden Apostlenes Dage. Den efterfølgende Tid fik den Gjerning nærmere at udarbejde disse Principer og gjennemføre dem i deres Enkeltheder, for at der paa deres Grundlag kunde opbygges en ny og selvstændig Theologi som videnskabeligt Udtryk for den evangeliske Kirkelære, og dernæst Kirke- og Menighedslivet ordnes i tilsvarende Overensstemmelse. Det Spørgsmaal paatrænger sig da af sig selv, om nu ogsaa den efterfølgende Theologi har løst denne Opgave og særligt om vor Tids Theologi arbeider videre i det af Luther og Reformationen anviste Spor. Fornemmeligt vil dette Spørgsmaal gjælde Dogmatiken,

efterdi den danner Theologiens Centrum, ud fra hvilket den theologiske Grundretning for de andre Discipliner bestemmes. Bærer da den lutherske Dogmatik i vore Dage sit Navn med Rette, idet den trofast bygger paa den af Luther og Reformationen lagte Troesgrund, og kan den i saa Fald siges at fyldestgjøre de Krav, som vor Tids Videnskab og Kirke stille til den? eller maa det indrømmes, at den lutherske Dogmatik umærkeligt er ført ind i andre Baner, der bedre stemme med Tidens aandelige Krav, saa at Betegnelsen „luthersk“ mere staar som Udtryk for en smuk Pietetsfølelse overfor den store Reformator og som en ærværdig Tradition end som et trofast og sandt Udtryk for den Læreopfattelse, hvilken Dogmatiken endnu stedse gjør gjældende?

Et Blik over den lutherske Dogmatiks Historie vil snart overtyde os om, at denne ikke er, hvad man hyppig er tilbøielig til at antage, et fast afsluttet System, der een Gang for alle er bragt i bestemt afgrændset Form, men at der møder os en Række saare forskjellige Udviklingsformer. Vi kunne følge disse fra den orthodoxe Lutherdoms vidtløftige, bindstærke Systemer med den kolossale Lærdom og den fineste Udarbeidelse af alle Dogmets Enkeltheder gjennem Pietismens praktisk opbyggelige, men brede og hyppigt aandløse Dogmatik til Rationalismens afmattede Fremstilling, hvor alle udprægede dogmatiske Former ere udviskede, og en abstrakt Almengyldighed breder sig med trættende Vidtløftighed, medens den indre Tomhed søges skjult bag et stort Apparat af historisk-kritisk Lærdom — og derfra atter til vort Aarhundredes forskjellige Forsøg paa at føre Dogmatiken tilbage til en mere bekjendelsestro Skikkelse. I alt dette er der en stor Mangfoldighed af dogmatiske Fremstillinger, hvoraf adskillige ligge meget langt fra hinanden. Men ere nu ogsaa alle disse Fremstillinger i Sandhed, hvad de udgive sig for, luthersk Dogmatik? Og hvis de ikke ere det, hvor skulle vi da søge denne i sin reneste og sandeste Skikkelse? Ikke alene overfor Fortiden kan der spørges saaledes, men ogsaa overfor Nutiden, thi endnu stedse fremkommer i det lutherske Kirkesamfund mange forskjelligartede dogmatiske Systemer, der hver især anser sig for at være en fuldgyldig Frem-

stilling af den evangelisk-lutherske Dogmatik. Men ere de nu ogsaa dette, eller hvilken Maalestok skal der anlægges for det ægte Lutherske? Eller — hvad der bliver enstydigt hermed —: hvilke Krav kan der saavel fra Kirkens som fra den theologiske Videnskabs Side stilles til den Fremstilling af Dogmatiken, der med Rette skal bære Navnet evangelisk-luthersk?

Herpaa kan svares: en sand og ægte Fremstilling af deu evangelisk-lutherske Dogmatik er givet der, hvor de evangeliske Troesprinciper ere gjennemførte med fuld Kraft og Renhed, og hvor dernæst Fremstillingen saavel i det Store og Hele som i alle de finere Enkeltheder har fundet den rette videnskabelige Form.

Holdt i saa stor Almindelighed vil dette Svar neppe hjælpe os til nogen sikker Dom over de forskjellige dogmatiske Systemer. Men det vil altid have den Betydning, at det viser os den Vei, som vor Undersøgelse har at gaa. Thi først maa der gjøres Rede for, hvad der skal forstaas ved evangeliske Troesprinciper, og hvorledes disse blive at gjennemføre i Dogmatiken, og dernæst skal det undersøges, hvilken videnskabelig Form eller Methode, der bedst egner sig til den rette Fremstilling af det dogmatiske Lærestof.

I.

Ved evangeliske Troesprinciper forstaa vi de Grundtanker, som vare bestemmende for Reformatorerne i deres Kamp mod Pavemagten og Romerkirken, og som dernæst afgav det ledende Grundsyn for deres Opfattelse af Christendommen. Protestantismen er ikke en Række løsrevne Sætninger, som opstilles overfor Romerkirkens mange Misbrug og Vilkaarligheder, men en dybt gjennemført religiøs og sædelig Livsanskuelse i indre Sammenhæng og Konsekvents. Netop herved er der et bestemt Skillemærke mellem Reformationen og alle tidligere Bevægelser i Kirken, hvoraf Kirkehistorien fremviser en lang Række, der naaer op til Kirkens første Aarhundreder. Hvor megen Sympathi man end kan føle for disse og deres ofte heltemodige Kamp mod det romersk-katholske Hierarchis Anmasselser og Sjæletyranni, er der dog den fælles Hovedmangel ved dem alle, at det er en eller anden mere udvortes Side af Kirkelivet, mod hvilket de rette deres Angreb, ofte med saa hensynsløs Ensidighed, at andre berettigede Interesser derved trænges utilbørlig tilbage. Det Samme gjælder om de mange velmente Forsøg, som udgaa fra den romerske Kirkemagt selv, stundom fra høitstaaende Repræsentanter. Ogsaa her er det enkelte Sider af Kirkelivet, der søges omdannede, nogle af de værste Misbrug, der ønskes afskaffede, men om noget principielt nyt Syn paa Kirken og Christendommen er der ikke Tale. Det er stedse det gamle Klædebon, som der sættes nye Lapper paa (Math. 9, 16), men derfor fremkommer der heller intet Resultat. Af de uendelige mundtlige og skriftlige Forhandlinger kommer der dog tilsidst Intet ud, men Alt bliver i Hovedsagen ved det Gamle, thi det er alt Stykkeværk og Stumper, og derfor uden sand omdannende og nyskabende Livskraft. Ganske anderledes er det med Reformationen, ved den sker der et Gjennembrud ud fra det inderste Livscentrum, og først dette har Magt til at omdanne alle de gamle Kirke- og

Læreformer, saa at det nu tilvisse kan siges, at alt det Gamle er blevet nyt (2 Kor. 5, 17). Og blandt alle de Mænd, som seirrigt førte Reformationens Sag frem, var der ingen, der havde saa dybt og klart et Syn som netop Morten Luther. Med gjennemtrængende Blik seer han gjennem hele det Væv af Menneskesætninger og selvlavede Troeslærdomme, som den romerske Kirke i Løbet af Aarhundreder havde sammenføiet med den største Klogskab og Skarpsindighed, lige ind til det, som er Christendommens inderste Livskjærne, nemlig Troen paa Syndernes Forladelse ene og alene ved Jesus Christus. I det daværende Kirkesamfund var, som endnu den Dag idag i Romerkirken, Jesus Christus bleven fortrængt paa Jorden af Paven og hele Præsteskabet, i Himlen af Jomfru Maria og hele Helgenskaren. Ganske vist fornægtedes Christus ikke, tvertimod han var Gjenstand for den dybeste Tilbedelse, men han var bleven fjernet i en saa uhyre Afstand fra den religiøse Bevidsthed, at denne kun havde en svag Anelse om hans guddommelige Magt og Naade. Den virkelige Magt var i Hænderne paa Kirken, den paa Jorden, repræsenteret af Paven og Hierarchiet, og den i Himlen, repræsenteret af Jomfru Maria og alle Helgenerne — disse vare de rette Mellemmænd og Midlere mellem den angstfulde og bekymrede Menneskesjæl og Christi guddommelige Frelsernaade. Paa denne Vis bliver det Kirken, som faktisk er Ihændehaver af al religiøs Magtfylde, det er Kirken, som den Christne har at vise ubetinget Lydighed, og det er Kirken, hvis Hjælp man erhverver ved ydmyg Bøn og Paakaldelse. I Modsætning hertil gjorde Luther og Reformationens Mænd gjældende, at det er Christus, som er den eneste sande Midler mellem Gud og Mennesker, at det er Christus, hvem al Magt er givet i Himmel og paa Jord, og det er Christus, som skal gribes i Sjælens dybeste Kjærlighed, og til hvem alle Bønner skulle rettes, uden at der behøves enten Pave eller Præst til Mellemmand mellem ham og os. Vil man derfor fremsætte Modsætningen mellem Katholicismen og Protestantismen i den korteste og dog tillige mest indholdsrige Form, kan den udtrykkes ved, at Katholicismen opstiller et Kirkeprincip, Protestantismen et Christusprincip.

Det evangeliske Troesprincip er altsaa først at bestemme som et Christusprincip. Men da det jo her ikke hjælper at opstille et blot Navn eller Ord, kræves der en nærmere Redegjørelse for, hvad der ligger i et saadant Christusprincip. Dette vil da kunne betragtes paa dobbelt Maade, alt eftersom man fæster Blikket paa det Troesindhold, som det bærer i sig, eller paa den Form, i hvilket hint finder sin rette Fremstilling. Derved oplader det ene Christusprincip sig i tvende Principer, hvoraf det ene, der udtrykker Troesindholdet, kan betegnes som det materiale Princip, det andet, der udtrykker Formen, som det formale Princip. Det er da disse tvende, hvilke man pleier at betegne som de tvende evangeliske Troesprinciper, og som her skulle betragtes særligt i deres Forhold til Dogmatiken.

Troesindholdet af Christusprincipet er, som alt ovenfor bemærket, Troen paa Syndernes Forladelse ene og alene ved Jesus Christus. Luther var kommen til Erkjendelse af denne christelige Grundsandhed gjennem en dyb og alvorlig indre Livskamp, han fandt den bekræftet ved Læsning af Apostelen Pauli Breve, særligt Romer- og Galaterbrevet. I disse udvikles i skarp og seirrig Dialektik i Modsætning til Jødedommens Værkhellighed og Gjerningsretfærdighed, at det syndefulde Menneske kan ikke frelses ved at opfylde Lovens Gjerninger, efterdi han er ude af Stand dertil formedelst Synden, men kun ved at gribe Guds frelsende Naade, som er aabenbaret i Jesus Christus. Det begrebsmæssige Udtryk, i hvilket Paulus fremstiller denne sin Grundopfattelse af Evangeliet, og hvilket fremgaaer som Resultat af en skarp og omhyggelig Tankeudvikling, er Læren om Retfærdiggjørelse ved Troen alene. Dette Udtryk grebes af Luther og Reformatorerne som aandeligt Bannermærke, og paa denne Vis bliver Læren om Retfærdiggjørelsen ved Troen alene, *justificatio a fide sola,* det af Reformatorerne opstillede materiale Troesprincip. Men dette er i Virkeligheden intet Andet, end hvad der er Grundtanken i alle Apostlenes og i Jesu Christi egen Forkyndelse, og hvad der fremstilles næsten paa hver Side i de fire Evangelier. Thi atter og atter fremstilles Christus i disse som den, der baade har Magt og Villie til at forlade Synder,

al hans Ord og Tale er Forkyndelse af Syndernes Forladelse til hver den, som troer paa ham, og hans Mirakler og Undergjerninger ere den symbolske Fremstilling deraf. Derfor see vi ham stedse omringet af en Skare „Toldere og Syndere“, som de benævnes, der ydmygt søge Trøst og Tilgivelse hos ham og aldrig søge forgæves, medens derimod hans flammende Tordentale med knusende Magt rammer de hovmodige og selvretfærdige Pharisæere og Skriftkloge, der lade haant om Naaden, fordi de i daarlig Forblindelse føle sig trygge ved deres egne gode Gjerninger. „Toldere og Syndere“, der i oprigtig Anger og Syndserkjendelse søge og finde Naaden, og „Pharisæere og Skriftkloge“, der i Selvretfærdighed støde Naaden fra sig, ere de blivende Forbilleder i alle kommende Slægter for det forskjellige Forhold, hvori Menneskene stille sig til Frelsen.

Med skarpt gjennemtrængende Blik saae og erkjendte Luther, at al den Gjerningsretfærdighed, hvorpaa den romerske Kirke støttede sig, slet ikke var Andet end den selvsamme, hvorpaa Pharisæerne og Jøderne havde støttet sig, og som Jesus havde slaaet til Jorden i sine Taler, og som Paulus ubarmhjertigt havde forfulgt indtil dens fineste Smuthuller i sine Breve. Derfor bliver Læren om Syndernes Forladelse eller forat bruge det dogmatiske Udtryk, Læren om Retfærdiggjørelsen ved Troen alene, Luthers Hovedlære, som han aldrig bliver træt af at gjentage, som han atter og atter kommer tilbage til, og som under ideligt vexlende Billeder og Tankeformer danner det staaende Thema i hans Prædikener, Kommentarer og øvrige theologiske og kirkelige Skrifter. Og Luther staaer ikke alene hermed, alle hans Medarbeidere tage Læren op efter ham, hele den Kreds af Disciple, Venner og Troesbrødre, der slutte sig om ham, opfatte ligeledes Retfærdiggjørelseslæren som den evangeliske Hovedlære, og det klinger igjen i de lutherske Bekjendelsesskrifter. Alle disse ere enige i at erklære Læren om Retfærdiggjørelsen for *præcipuus locus doctrinæ Christianæ, qvi recte intellectus illustrat et amplificat honorem Christi et affert necessariam et uberrimam consolationem piis conscientiis*)*. Denne Lære fremsættes i Augs-

*) Apol. Conf. p. 60.

burger-Bekjendelsens fjerde Artikel, og bliver nærmere forklaret i Apologiens anden Artikel, i hvilken Melanchton med gjennemtrængende Klarhed og stor Omsigt udførligen gjendriver alle de Indvendinger, som kunne fremsættes mod denne Lære, samt med ikke mindre Skarpsindighed fremdrager og tilbageviser alle de Forvanskninger, for hvilke den kan udsættes; endelig i Concordieformlens tredie Artikel. Dog Retfærdiggjørelseslæren indskrænker sig ingenlunde til disse Artikler, men den kommer atter og atter frem, er beherskende for hele Fremstillingen, og kaster sit eiendommelige Lys over alle de Troeslærdomme, hvori de Evangeliske afvige fra den romersk-katholske Kirkelære. Ja man kan i en vis Forstand sige, at alle de lutherske Bekjendelsesskrifter ere dogmatiske Udviklinger af Retfærdiggjørelseslæren i alle dens Enkeltheder, saa at den bliver Pulsslaget, der kjendes i alle de enkelte Artikler, og i hvilken de finde deres sidste Begrundelse. Dette er Luthers Mening, naar han erklærer, at om dette ene Lærestykke foredrages purt og reent, vil ogsaa Kirken bevares enig og stærk, men Forvanskning af dette Lærestykke vil udsætte Kirken for alle Kjætteriets Vildfarelser og Splidagtighed*).

Men naar der tilkjendes denne Lære en saa fremragende Plads i Kirkelæren, da maa det vel erindres, at den ikke er en blot theoretisk Læresætning, men en praktisk Livserfaring. Betingelsen for at forstaae den er selv at have oplevet den. Og den aldeles nødvendige Forudsætning er selv at have følt Syndens Magt og Elendighed, at have erkjendt sig selv som en arm og elendig Synder overfor Guds dømmende Retfærdighed. Det var dette, som Luther selv havde oplevet i de bittreste og tungeste Sjælekampe, i hvilke han nær var gaaet baade aandeligt og legemligt til Grunde, medens han atter smagte Naadens fulde Sødme og fornam Frelsens usigelige Salighed, da det gik op for ham, at alle hans Synder vare forladte

*) Id Dr. Lutherus suo etiam testimonio confirmavit, quum inquit: si unicus hic articulus sincerus permanserit, etiam christiana ecclesia sincera, concors et sine omnibus sectis permanet: sin vero corrumpitur, impossibile est, ut uni errori aut fanatico spiritui recte obviam iri possit. Conc. form. p. 683.

i Jesus Christus, og at han, den domfældte Synder, dog alligevel stod overfor Gud som den fuldkommen Retfærdige, med hvem Gud handler som med sine udkaarne Hellige og Retfærdige. Hvor derimod denne levende Syndserkjendelse fattes, der vil ogsaa Naadesbevidstheden fattes, og Retfærdiggjørelseslæren synker ned til at blive en abstract dogmatisk Læreformel, nærmere beseet kun et Udtryk for den theologiske Spidsfindighed*). Men det vil da ogsaa vise sig, at i samme Grad Retfærdiggjørelseslæren opfattes paa saadan blot ydre Vis, løsreven fra det indre Sjælelivs christelige Livserfaringer, i samme Grad fjerner man sig ogsaa fra det eiendommelige christelige Troesindhold og svømmer ud i en uklar og ubestemt Religiøsitet, der vugger sig i Stemninger og Følelser, men er blottet for bestemt udprægede Tanker.

Anderledes, hvor denne Lære opfattes paa rette Maade som det træffende dogmatiske Udtryk for, hvad man selv har oplevet og erfaret, saaledes som Tilfældet var med Reformatorerne. Her bliver Retfærdiggjørelsen ved Troen alene det frugtbare Udgangspunkt, hvoraf den evangeliske Kirkelære omdannes i skarp Modsætning til den romersk-katholske Kirkelære. Med Rette kaldes derfor denne Lære det materiale Troesprincip, thi hele Kirkelærens Indhold eller Materie bestemmes deraf. Retfærdiggjørelseslæren er Udgangspunkt for Luthers Reformation, ud fra den begynder han sin vældige Kirkekamp mod Romerkirkens falske Aflad og Værkhellighed, thi er det saa, at et Menneske modtager Syndsforladelse ene og alene ved Troen paa Guds Naade, som er aabenbaret i Jesus Christus, da bortfalder dermed al den travle Higen efter at gjøre alskens gode Gjerninger for dermed at afsone Guds Vrede, end mindre kan der være Tale om for Penge at kjøbe Syndsforladelse, som det da var en vidt udbredt fordærvelig Praxis i den romerske Kirke. Hermed bortfalder saa atter Kloster- og Munkevæsenet med al den dertil

*) Som saadan reent dogmatisk Tankeform, løsreven fra al indre Livserfaring, opfattes og fremstilles Retfærdiggjørelseslæren gjerne af katholske Polemikere, hvilke da naturligvis have overmaade let ved at gjendrive den, see f. Ex. hos os: H. Grüder, Det protestantiske og det katholske Troesprincip. 1875.

knyttede falske Askese, ligeledes de strænge Bodsøvelser og Pilgrimsreiser, thi Formaalet med alt dette er jo kun at fortjene sig en Retfærdighed for Gud, som for Intet tilbydes den Troende i Christus, og al hin asketiske Travlhed bliver overflødig, ja ligefrem skadelig, fordi den kun tjener til at fremkalde menneskeligt Hovmod og Selvretfærdighed og derved holder borte fra den eneste Vei, som i Ydmyghed og Tro fører til Frelse og Salighed. Endvidere bortfalder hele den omfattende Helgen- og Mariadyrkelse, hvormed den romerske Kirke ganske fortrænger Christus, thi det erkjendes, at der er kun een Midler mellem Gud og Mennesker, nemlig Jesus Christus, og at kun han alene, men ingen Anden hverken i Himmel eller paa Jord, formaaer at give Syndsforladelse. Af samme Grund kan ogsaa baade Paven og hele det mægtige Hierarchi faae Afsked, thi det har tillistet sig en Magt og Myndighed, som kun Jesus Christus ene har i sig, nemlig at være Midler mellem Gud og Mennesker og at forlade Synder. Herved bliver atter Kirkebegrebet omdannet, thi istedenfor at Romerkirken lægger hele Eftertrykket paa den ydre Organisation, paa den rette Salvelse og Ordination, saa lægger Reformatorerne alt Eftertryk paa det indre Troesliv: *ecclesia est societas fidei et spiritus sancti in cordibus*, som det siges i Apologien. Paa samme Vis bliver Læren om Sacramenterne omdannet, thi ogsaa her lægges Vægten paa den personlige Troestilegnelse i Modsætning til den romerske Lære om Sacramenternes Virkning *ex opere operato*.

Saaledes bliver altsaa Retfærdiggjørelseslæren virkelig et nyt Troesprincip, der virker omdannende og fornyende i sand evangelisk Retning paa saa godt som alle Kirkelærens Hovedstykker. Det Eneste, som bliver uforandret, er Læren om Treenigheden og Læren om Christi Person med de tvende Naturer, thi disse Lærdomme, som alt Oldkirken efter langvarige og haardnakkede Troeskampe havde udpræget i fast dogmatisk Skikkelse, blive staaende som en Fællesarv for de ved Reformationen sondrede Kirkesamfund og danne den objective Forudsætning for Retfærdiggjørelseslæren.

Naar derfor romersk-katholske Modstandere lige fra Reformationens Tid og indtil den Dag idag have fremsat den Hovedind-

vending mod Reformationen og Protestantismen, at den prisgiver hele Kirkelæren for Subjectivismens Vilkaarlighed, at Intet bliver staaende som objectiv Troesgjenstand, men Enhver former sin Tro efter sine lunefulde Indfald og øieblikkelige Indskydelser, at derfor Betegnelsen „evangelisk-luthersk“ ikke er en positiv, men kun en negativ Bestemmelse — da gjendrives disse Anklager alene derved, at de christelige Grunddogmer, Treenighedslæren og Christologien, ere blevne staaende urørte og altsaa frembyde et fast Troesobject. Men Beskyldningen for eensidig Subjectivisme beroer paa en fuldstændig Miskjendelse af det materiale Troesprincip. Dette har jo sit bestemte Indhold, nemlig Troen paa Syndernes Forladelse ene og alene ved Jesus Christus. Og Jesus Christus samt den fra ham udgaaede Frelse er jo ingenlunde en blot Drøm eller en Digtning, men en historisk Virkelighed. Jesus Christus er en historisk Person, hvis Levnetsløb vi have optegnet af samtidige Øienvidner efter dets vigtigste Begivenheder tilligemed en Paavisning af den religiøse og sædelige Betydning, der skal tillægges samme. Det gjælder da om at opfatte ham, som han var i sin timelige Fremtræden og som han er i sin evige Væren. Herved henvises vi til den hellige Skrift, i hvilken vi have det historiske og dogmatiske Vidnesbyrd om Jesu Christi Person og Gjerning.

Denne Betragtning fører os til det andet evangeliske Troesprincip, hvilket betegnes som det formale Princip eller Skriftprincipet, efterdi det er dette, som giver hint først omtalte Princip, det materiale, sin rette Form og Skikkelse. Den evangeliske Hovedlære, Læren om Retfærdiggjørelsen eller Syndernes Forladelse alene ved Jesus Christus, staaer nemlig fast for Bevidstheden ifølge en umiddelbar Troeserfaring, men i det Øieblik, da der skal gjøres rede for det nærmere Indhold af denne Lære, og det gjælder om at udforme den i alle dens Enkeltheder, kan man ikke nøies med den umiddelbare Troesvished, der overladt til sig selv kun vil føre ind i Sværmeriets Vildfarelser og luftige Drømmerier, men der kræves her et fast Grundlag og en sikker Rettesnor, efter hvilken den christelige Troesoverbevisning kan bygge, og ved Hjælp af hvilken den kan udrense al falsk Lære og alle selvlavede Menneskesætninger.

Et saadant Grundlag og Rettesnor haves i den hellige Skrift. Først ved at tage urokkeligt Fodfæste i denne vinder Luther Fasthed og Sikkerhed i sin reformatoriske Virksomhed. Derfor see vi ogsaa, at saasnart han har aabnet Kirkekampen, tager han sit Stade i den hellige Skrift og ud fra den underkaster han alle Romerkirkens Lærdomme en skarp Kritik. I alle de lutherske Bekjendelsesskrifter vil man overalt finde den evangeliske Opfattelse støttet ved et omhyggeligt Skriftbevis, ligesom omvendt alle Romerkirkens Misbrug og Vranglærdomme forkastes med Paavisning af, at de ere i Strid med den hellige Skrifts Lære. Det erklæres atter og atter, at man ikke vil bøje sig for nogen anden Dommer end *verbum Dei*, d. e. den hellige Skrift. Denne er den rette Prøvesteen, *lapis lydius*, paa hvilken det skal prøves, om en Lære er af Gud eller af Mennesker*).

Det formale Skriftprincip medfører ikke mindre end det materiale Troesprincip en heel Omdannelse af den romersk-katholske Kirkelære. Allerførst falder Læren om Kirkens Ufeilbarhed og derved mister Pavedømme og Hierarchi den guddommelige Nimbus, som hidtil havde omgivet det. Vel erkjendes det, at Menigheden efter Christi Forjættelse ledes af den Hellig Aand til al Sandhedserkjendelse, men ingenlunde følger deraf, at Kirkens Mænd ere Et med selve den Hellig Aand, saa at hvert Ord af deres Mund skal have samme Vægt som et Ord af Guds egen Mund. Først gjennem Strid og Kamp, gjennem Prøvelse og Undersøgelse veileder Aanden til al Sandhed. Al kirkelig Lære skal derfor prøves: selv om den har Aarhundreders Tradition at støtte sig til, hjælper dette ikke, naar den ikke tillige kan støtte sig til den hellige Skrift. Med denne som Udgangs- og Støttepunkt anlægge Reformatorerne en skarp Kritik over alle Pavekirkens Lærdomme, og det viser sig da,

---

*) Allerede i Fortalen til Augsburger-Bekjendelsen hedder det, at den deri fremsatte Lære er tagen *ex sacris scripturis et puro verbo Dei*. Tydeligst og med størst Bestemthed udtales det i Concordieformlen med dennes allerførste Ord: Docemus, unicam regulam et normam, secundum quam omnia dogmata omnesque doctores æstimari et judicari oporteat, nullum omnino aliam esse quam prophetica et apostolica scripta quum veteris tum novi testamenti etc.

at her er saare mange fordærvelige Udvæxter, der skulle fjernes. Ja netop det, som breder sig meest i Folkebevidstheden og meest falder i Øinene, saasom Paven i Rom, Helgendyrkelse, Skjærsild med den dertil sig knyttende Aflad, har aldeles ingen Hjemmel i den hellige Skrift, men skyldes senere Tiders phantastiske Drømmerier. Det Samme gjælder om de syv Sacramenter, om Messeofferet og mange andre Lærdomme og Kirkeskikke, der snart ere vilkaarlige Omdannelser af Skriftlæren, snart i ligefrem Strid med den.

Som nu katholske Theologer rette den Anke mod det materiale Princip, at det skulde føre til yderlig Subjectivisme og tom Abstraction, saaledes erklære de, at det formale Princip ophæver al indre Sammenhæng i Kirkens Historie og dermed al fremskridende Udvikling, at ved Skriftprincipets Gjennemførelse kuldkastes al kirkelig Tradition, og Kirken sættes 1500 eller 1800 Aar tilbage i Tiden for at begynde sin Udvikling forfra paa bar Grund. Denne Anke har imidlertid lige saa ringe Grund som den tidligere mod det materiale Princip. Ganske vist kan den med Føie rettes mod visse yderligt gaaende protestantiske Partier, tildels mod den reformerte Kirke, men den rammer aldeles ikke den evangelisk-lutherske Kirke. Thi denne har fra sin første Oprindelse viist stor Ærefrygt for den kirkelige Tradition, dens Bekjendelsesskrifter anføre hyppigt de store Kirkefædres Udtalelser til Støtte for deres Opfattelse, og dens Theologer ere sig vel bevidste den Betydning, som ligger i *consensus patrum*, forsaavidt den lader sig tilveiebringe*). Men den vil, at den kirkelige Tradition stedse skal underkastes Skriftens Prøvelse, og at som Følge deraf Intet maa godkjendes som ægte christelig Tradition, som staaer i Strid med Skriftens Lære. Den evangelisk-lutherske Kirke vaager med ikke ringere Nidkjærhed end den romersk-katholske over Kirkens historiske Kontinuitet fra Christi og Apostlenes Dage, men medens i sidstnævnte Kirke en Mængde Phantasier og Legender ere optagne i Traditionen og denne er stivnet i død

---

*) Jvfr. H. N. Clausen. Christelig Overleverings Betydning for den evangelisk-protestantiske Kirke (Universitetsprogram f. 1870). — H. Martensen, Katholicisme og Protestantisme. 1874.

Uforanderlighed, saa vil den evangeliske Kirke derimod ved Skriftens Hjælp udrense alle falske Traditioner og fastholde det ægte Apostoliske ikke i stivnet Bogstavform, men i Aandens Liv. De mærkelige Oplysninger, som den omhyggelige Udgravning og Undersøgelse af Roms Katakomber have bragt for Dagens Lys, give en vægtfuld Stadfæstelse paa Rigtigheden af det evangeliske Traditionsprincip, thi hvo der færdes i disse Gravkamre, der naae op til det første Aarhundrede, læser Indskrifterne og betragter de symbolske Billeder, i hvilke Oldkirkens Christne have udtalt deres Tro og Haab, vil snart overtyde sig om, at han her staaer paa samme Troesgrund som den, hvorpaa den evangeliske Kirke bygger, medens han Intet finder af den romerske Kirkes brogede Traditioner om Skærsild, Pave o. Lign., saa lidt som han finder Noget derom i den hellige Skrift. I Katakomberne, hvor vi befinde os i selve Kirkehistoriens Begyndelse, staaer den romersk-katholske Kirke med sine mange uægte Traditioner i det Fremmede, medens den evangeliske Kirke føler sig hjemme i sit Eget.

Men idet vi saaledes opstille tvende Principer for den evangeliske Kirkelære, et materialt, som udtrykkes ved Retfærdiggjørelseslæren eller Troen paa Syndernes Forladelse, og et formalt eller Skriftprincipet, maa det vel erindres, at disse tvende Principer kun ere de tvende Sider af det ene Christusprincip, som ovenfor er paaviist, at de altsaa i Virkeligheden ikke ere to Principer, hvad der vilde føre til en Dualisme i hele Kirkelæren, men eet Princip. Heraf følger, at de staae i uadskillelig Forbindelse med hinanden og altid maa bringes i Anvendelse i saadan Forbindelse. Overalt, hvor det ene Princip udelukkende føres frem med Tilsidesættelse af det andet, fremkommer der Misvisninger, stundom endog af saa farlig Rækkevidde, at de true med at ophæve Kirkelæren og i dens Sted sætte phantastiske Drømmerier eller en blot og bar Fornuftmoral uden dybere christeligt Troesindhold. Katholske Polemikere, som angribe de evangeliske Troesprinciper, følge derfor gjerne den Taktik, at de isolere dem fra hinanden og dernæst eftervise, hvorledes hvert af dem opløser sig i lutter Tomhed. Men dette er en Forvanskning og vilkaarlig Svækkelse af de evangeliske Troesprinciper, der kun

bevares i deres Renhed og Styrke, hvor de anvendes i uadskillelig Enhed. Kirkehistorien frembyder noksom Exempler paa, hvilke Forvanskninger af evangelisk Kirkelære der fremkommer overalt, hvor det ene eller det andet af Troesprinciperne ikke kommer til sin Ret*). Ensidig Fastholden af det formale Princip med Tilsidesættelse af det materiale møder os i Pietismens Lovvæsen og deraf følgende ufri Aand, der ængsteligt hænger sig i Skriftens Bogstav, men ikke formaaer at komme til den rette evangeliske Frihed, fordi den har skudt det materiale Princip, Retfærdiggjørelseslæren, tilbage og dermed den nødvendige Forudsætning for Skriftens rette Forstaaelse. Endnu yderligere gaaer Rationalismen, hvor den hellige Skrift ene og alene skal udlægges *ex analogia scripturæ* og paa historisk-grammatisk Vis i Lighed med andre Oldtidsskrifter, hvoraf Følgen bliver, at alt eiendommeligt christeligt Troesindhold forflygtiges og fortrænges og tilsidst ganske maa vige Pladsen for en bred og aandløs Fornuftmoral. Modsætningen hertil, hvor det materiale Princip fastholdes med Tilsidesættelse af det formale, vise Reformationens mange sværmeriske og mystiske Partier, der ene beraabe sig paa Aandens Oplysning og lade haant om den hellige Skrift, hvad der gjentager sig i vore Dage ikke mindst i vort eget Land, hvor overspændte kirkelige Frihedsmænd erklære, at de ikke ville lade sig hovmesterere af Biblen, men at de selv have Aandens Fylde i ligesaa høi ja endnu høiere Grad end Paulus og alle Apostle. Alle saadanne høre hjemme i den Menighed, hvilken Luther gjerne betegnede som „Schwarmgeister und himmlische Propheten", og hvilke han bekæmpede som Reformationens og den sande Kirkes allerfarligste Fjender, fordi de ville sætte deres luftige Drømmerier istedenfor Jesu Christi Evangelium.

Det vil da af det Udviklede være klart, hvorledes de tvende evangeliske Principer, Troesprincipet og Skriftprincipet, i inderlig og uadskillelig Forening bære den evangelisk-lutherske Kirkelære, og samme Betydning ville de have for den lutherske Dogmatik, som er den videnskabelige Fremstilling af Kirkelæren. Det Spørgsmaal,

*) Jvfr. Martensens Dogmatik § 24.

som blev fremsat i Begyndelsen af denne Afhandling, nemlig hvor vi skulle finde den lutherske Dogmatik i dens sande Renhed, vil da besvares med at sige, at jo renere og klarere hine tvende Principer ere opfattede og med jo større Tankestyrke de ere gjennemførte, des nærmere er Dogmatiken kommen sit Maal og des større Ret har den til at betegne sig som evangelisk-luthersk. I samme Grad derimod som de tvende Troesprinciper ere uklart opfattede og mangelfuldt gjennemførte, eller forvanskede ved Tilsætninger af en fremmedartet Tænkning, i samme Grad vil Dogmatiken forfeile sit Maal og miste Retten til at føre Navn af evangelisk-luthersk.

Herved føres vi ind paa en Undersøgelse af det Forhold, hvori den nyere Dogmatik stiller sig til de evangeliske Principer, og hvilke Krav der fra Kirkens Side maa stilles til den, for at den i Sandhed kan siges at have bevaret Troskab mod de lutherske Læreprinciper.

Vi vende os da først til det formale Princip eller Skriftprincipet, ifølge hvilket den hellige Skrift skal være Norm og Prøve for Dogmatiken saavel i dens Helhed som i alle dens Enkeltheder. Den lutherske Reformation tog jo fra først af sin Støtte og sit Udgangspunkt i den hellige Skrift, gaaende ud fra denne som sit faste Grundlag nedbrød den Stykke for Stykke alle den romerske Theologis Vranglærdomme og opbyggede istedenfor ligeledes ved Skriftens Hjælp den sunde evangeliske Lære. Det er i saa Henseende betegnende nok, at det første dogmatiske Værk, som Reformationen frembringer, nemlig Melanchtons *Loci communes*, i sin første Oprindelse er en videre Udlægning af et af de paulinske Hovedbreve. Dette Skrift er nemlig fremgaaet af Melanchtons Forelæsninger over Pauli Brev til Romerne. Den første Udgave*) fra 1521 er nærmest kun et Udkast til en Dogmatik, idet han heri sammenstillede Hovedstykkerne i temmelig løs Forbindelse og med Forbigaaelse af de mere objectivt theologiske Lærestykker som Treenigheden, Incarnationen o. Lign., hvilke kun nævnes, men ikke gjennemgaaes. I senere Udgaver har Melanchton dog ogsaa skjænket disse Lære-

*) Loci communes rerum theologicarum seu hypotyposes theologicæ. Auctore Philippo Melanchtone. Wittembergæ.

stykker en udførligere Betragtning, idet han selv følte Nødvendigheden af at underkaste ogsaa dem en dogmatisk Reflection samt bringe en samlet Lærefremstilling til Veie. En Dogmatik i stræng Forstand er Melanchtons *Loci* ikke, dertil savner den for meget systematisk Construction. Den maa derfor vel nærmest betragtes som et Udkast til en Dogmatik, men har allerede som saadant stor Betydning for den kommende Udvikling. Thi ligesom Melanchton i Augsburgerbekjendelsen og Apologien har fremstillet Grundformen af den lutherske Kirkelære, saaledes har han i *Loci* givet Grundformen af den lutherske Dogmatik. Betragtet fra dette Synspunkt er Melanchtons *Loci* et theologisk Værk af sjælden Skjønhed og Renhed. Alt er fremstillet simpelt og klart, uden prunkende Rhetorik og uden falsk Dialektik, Fremstillingen er overalt beaandet af en varm Troesinderlighed og Fromhed og støtter sig heelt igjennem til en omhyggelig Granskning af den hellige Skrift. De samme ædle og høie Egenskaber, som udmærke vore Bekjendelsesskrifter, gjenfinde vi i Melanchtons *Loci*. Og den samme Trofasthed i Skriftudlægningen, den samme Omhu for at prøve og veje hver theologisk Lære efter Skriftens Vidnesbyrd gjenfinde vi i de dogmatiske Arbeider af de tidligere lutherske Theologer, saaledes Chemnitz og Selnecker. Men efter at Concordieformlen har bragt det lutherske Lærebegreb til en Afslutning, og det syttende Aarhundredes strængt orthodoxe Dogmatik er begyndt at opføre sine storartede Systemer paa Grundlag heraf, begynder et Omslag at indtræde: den hellige Skrift fortrænges mere og mere og maa vige Pladsen for det færdige System. Den benyttes ganske vist, men paa mere udvortes mekanisk Vis som et Forraadskammer af dogmatiske Bevissteder, hvorfra de altid kampfærdige lutherske Theologer hente deres polemiske Projectiler, hvilke de udslynge mod katholske og reformerte Modstandere. Den hellige Skrift er ikke længer, hvad den var for Luther og Melanchton, den evig friske Livskilde, hvortil al Theologi og al Dogmatik atter og atter maa vende tilbage for deraf at øse nyt Liv og et dybere Indblik i den guddommelige Sandheds Aabenbaring — nei det dogmatiske System er nu fix og færdigt, bragt i bestemt afsluttet Form, og den hellige Skrift er sunket ned til at

blive en blot Regnskabsbog, der skal tjene til Bekræftelse paa, at det vundne dogmatiske Resultat er rigtigt. Jo længere Orthodoxien skrider frem, des mere stiv og ubøielig bliver den i sit fuldt afsluttede System, Dogmatiken bliver ikke alene Theologiens Hovedfag, men den bliver dens eneste Fag, der i sig opsluger alle andre theologiske Discipliner. Bibeludlægningen forsømmes i det Utrolige, man finder fra hine Tider hele Aargange af Forelæsningskataloger, hvor der ikke anføres en eneste exegetisk Forelæsning*) — i den Grad havde den lutherske Dogmatik fjernet sig fra sine første Lærefædre, Luther og Melanchton! Vel bragte Pietismen en Forandring heri ved at drage den hellige Skrift frem af den Glemsel, hvori den var hensunken, og lægge særlig Vægt paa Bibelfortolkning og Exegese, men dette kom dog ikke Dogmatiken i synderlig Grad til Gode, thi det var overveiende i praktisk opbyggeligt Formaal, at Skriften blev dragen frem, men ingenlunde for derigjennem at komme til en renere og sandere videnskabelig Opfattelse. Pietismen har store Fortjenester af Troeslivets Vækkelse og det christelige Livs Fremme i forskjellig Retning, men den var blottet for høiere videnskabelig Sands og Stræben. Dogmatiken er derfor i afgjort Tilbagegang, taber videnskabelig Skarphed og Præcision og synker ned i Opbyggelsens Bredde. Endnu dybere synker Dogmatiken under Rationalismens Herredømme, den bliver tilsidst kun Udtryk for en almindelig triviel Fornuftmoral, og den hellige Skrift bliver af de rationalistiske Theologer sønderlemmet paa det Ynkeligste, idet Alt, hvad der bærer et specifik christeligt Præg, bortforklares som hidrørende fra den jødiske Nationalitets Særegenheder og Overtro eller fra Rabbinernes Vilkaarligheder, og kun hvad der har umiddelbart moralsk Værd, beholdes som evangelisk Christendom.

Det er Schleiermachers store Fortjeneste at have ført Theologien ud af det Aandløshedens Uføre og den Trivialitetens Sump, hvori den var nedsunken, og derved blive Gjenføderen og Fornyeren af evangelisk Theologi og Christendom. Vel hører Schleiermacher ikke til det lutherske, men til det af Lutheraner og Refor-

*) Tholuck, Das akademische Leben des 17. Jahrhunderts. 1853. I, S 105.

merte unerede Kirkesamfund, men dette har her Intet at sige, eftersom Schleiermacher har havt gjennemgribende Betydning for hele vort Aarhundredes protestantiske Theologi. Det var imidlertid ikke som Luther ved ivrigt Studium og Granskning af den hellige Skrift, at Schleiermacher opnaaede dette, men det var en dybere philosophisk og religiøs Livsudvikling, som førte ham ind i hans eiendommelige theologiske Retning. Hans Dogmatik*) udkom første Gang 1821, netop 300 Aar efter, at Melanchtons *Loci communes* var udkommet. Men hvilken Forskjel mellem disse tvende dogmatiske Værker! Naar Melanchtons Lære er en umiddelbar Frugt af et omhyggeligt Skriftstudium, heelt igjennem baaret og beaandet af Skriftens Lære, saa gaaer Schleiermachers „Christlicher Glaube" sin egen Gang og bekymrer sig kun lidet om Skriftens Lære. Det er ingenlunde den hellige Skrift, der her efter Reformatorernes Fordring bliver øverste Norm for al christelig og theologisk Lære, men det er den fromme Selvbevidsthed, hvis umiddelbare Udsagn blive veiledende og afgjørende for den dogmatiske Reflection. Schleiermacher kriticerer og corrigerer ikke Bevidsthedens Udsagn efter Skriftens Lære, men han kriticerer og corrigerer tværtimod Skriftlæren efter den fromme Bevidstheds Udsagn. Det kan da ikke undre, at Schleiermachers „Christlicher Glaube" i meget væsentlige Stykker fremsætter en fra den hellige Skrift høist afvigende Lære. Vi erindre saaledes om hans Udvikling af Guds Væsen og Egenskaber, hvorefter hint bestemmes som absolut Causalitet og alle de guddommelige Egenskaber ingen objectiv Begrundelse have i det guddommelige Væsen selv, men kun ere rent subjective Synsmaader**), hvorfor de efter Schleiermachers Opfattelse egentlig ganske burde udvises af Dogmatiken og udelukkende henvises til den opbyggelige Sprogbrug, fornemmelig til Prædiken og Psalmesangen. Paa samme Vis fremstilles Treenigheden ikke som en evig indre hypostatisk Selvadskillelse i Guddommens Væsen, men

---

*) Schleiermacher, Der christliche Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche. 1821.

**) Smstds. § 50.

kun som forskjellige Aabenbaringsformer for Guddommens i sig forskjelsløse Eenhed*). Synden opfattes ikke som begrundet i Menneskets fri Villie, men som hidrørende fra den medfødte Sandselighed, der fra første Færd har Overvægt over Aanden og først gjennem en langvarig Udvikling bringes til at underordne sig denne**). Christus er Menneskeslægtens Frelser og Forløser, den Eneste, som ikke har gjennemgaaet nogen syndig Naturudvikling, han er derfor det ideale Menneske, fra hvem et nyt religiøst Liv udstrømmer til hele Slægten, men nogen overnaturlig guddommelig Væren kan der ikke tillægges ham***). Det vil heraf fremgaa, hvor stor en Forskjel der er mellem Schleiermachers „Christlicher Glaube" og den nytestamentlige Christendom, og at der her ikke kan være Tale om for Schleiermachers Vedkommende at normere den første efter den sidste. Hans christelige Tro har sin indre Overbevisnings Styrke og dermed Maalestokken for sin Sandhed og Renhed i sig selv og vil ikke finde sig i, at nogetsomhelst ydre historisk eller dogmatisk Vidnesbyrd sættes til Dommer over den. Men heraf følger rigtignok atter, at al Forskjel mellem sand og falsk Lære forsvinder, thi samme Ret kan jo enhver Anden fordre for sin christelige Selvbevidsthed. Det store Troesklenodie, for hvilken Reformationen havde kæmpet med saadan Heroisme, og for hvis Skyld Tusinder af Protestanter havde offret Liv og Eiendom, er gaaet tabt, thi Enhver kan jo fremstille den christelige Tro og Lære, som den tiltaler hans Subjectivitet, uden at der længer er nogen kritisk Norm eller Rettesnor, hvorefter der kan dømmes, om han er i Overensstemmelse med Evangeliets Lære eller ikke. Den fromme Katholik kan med samme Føie beraabe sig paa sin christlige Selvbevidsthed, der vidner til Fordel for Pave, Jomfru Maria, Skjærsild og lignende, hvad Protestanterne ud fra deres fromme Selvbevidsthed erklære for Phantasi og Menneskelærdomme. Det Guds Ord i den hellige Skrift, som Luther og Reformatorerne stadigt kaldte til Voldgiftsmand mellem

---

*) Schleiermacher, Der christliche Glaube § 170—172.

**) Smstds. § 66—68.

***) Smstds. § 93 95.

dem og Modstanderne, kan ikke længer gjøre Tjeneste som saadant, thi det bliver nu den fromme Selvbevidsthed, som skal skifte Ret mellem de Stridende, og den kan selvfølgelig hver af Parterne beraabe sig paa.

I Begeistringen over det nye theologiske Princip, som Schleiermacher havde opstillet i den fromme Selvbevidsthed, agtede man dog kun lidet paa den store Svaghed, som det led under, fordi det formale Princip eller Skriftprincipet var trængt til Side, og de Farer for den dogmatiske Læreudvikling, som heraf maatte opstaae. En stor Deel af Aarhundredets fremragende Theologer ere mere eller mindre paavirkede af Schleiermacher og slutte sig nærmere eller fjernere til ham. Man pleier gjerne at benævne denne theologiske Retning, indenfor hvilken der dog findes betydelige Afskygninger, som Formidlingstheologien, hvormed der sigtes til den Opgave, som den har sat sig, at formidle mellem den christelige Selvbevidsthed og den moderne Culturbevidsthed, mellem Tro og Viden. Den bærer i mange Henseender de samme Kjendingsmærker som dens Mester, idet den ligesom han indtager en temmelig løs og uafhængig Stilling overfor Skriften og Kirkelæren. Den udmærker sig ved følelsesfuld Fromhed og stemningsfuld Inderlighed, der er velgjørende, fordi den gjør umiskjendeligt Indtryk af at udspringe af en personlig Troesoverbevisning og som oftest bæres af en ædel og mild christelig Personlighed, men dens Grundmangel er en stor theologisk Holdningsløshed. Den har travlt med at finde og udvikle de theologiske Principer, men den tænker og taler alt for lidet i Kraft af disse Principer; idet den nemlig ikke tager sit faste Støttepunkt der, hvor Reformationen tog det, i den hellige Skrift, kan den heller ikke finde et fast Grundlag for den videnskabelige Tænken. Naar derfor katholske Polemikere rette den Beskyldning mod Protestantismen, som ovenfor er omtalt, at den savner Objectivitet og omtumler sig i rent subjective Postulater og Theorier, da maa det indrømmes, at overfor Følelses- og Formidlingstheologien er denne Beskyldning ikke uden Føie.

Mere videnskabelig Holdning viser den speculative Theologi. Ogsaa den er udgaaet fra Schleiermacher, men har gjennem-

gaaet den hegelske Philosophis strænge Tugt og har af denne lært at lægge større Vægt paa Tankens Objectivitet. Som dens meest fremragende Repræsentanter kan, næst efter de Ældre, Daub († 1836) og Marheineke († 1846), nævnes H. Martensen, Dorner og Richard Rothe († 1867). I Martensens Dogmatik (første Udgave 1849) har denne Retning utvivlsomt faaet sin fyldigste og skjønneste Fremstilling, hvorfor ogsaa dette Værk har erhvervet sin Forfatter en Navnkundighed, som neppe nogen dansk Theolog har havt siden Niels Hemmingsens og Jesper Brokmands Dage. Undersøge vi da nu, hvilken Rolle det formale Skriftprincip spiller i dette dogmatiske Arbeide, da vil det vise sig, at denne ogsaa her er af underordnet Betydning. Som for Schleiermacher den christelige Selvbevidsthed afgiver Norm og Maalestok for Dogmatikens Udsagn, saaledes for Martensen „den christelige Sandhedsidee". Denne opstilles som „en relativ selvstændig Christendomskilde, forskjellig fra Skriften og Kirken"*) — altsaa i Virkeligheden som et tredie Troesprincip, der ikke falder sammen med de tvende evangeliske Troesprinciper, men indtager en relativ selvstændig Stilling overfor dem. Men det gaaer her, som det gaaer Katholicismen med Traditionsprincipet, hvilket den ligeledes opstiller i relativ Selvstændighed overfor den hellige Skrift, men som tilsidst ender med at fortrænge den hellige Skrift, saa at den kirkelige Tradition bliver eneraadende. Paa samme Vis gaaer det Martensens Dogmatik med den christelige Sandhedsidee, thi i Kraft af dens relative Selvstændighed overfor Skriftlæren frigjør den sig mere og mere fra denne, saa at det i sidste Instants bliver Sandhedsideen og ikke Skriften, der bliver bestemmende for den dogmatiske Udvikling. Den Uoverensstemmelse, som finder Sted imellem begge, dækkes ved det store Mesterskab, som Martensen besidder over Sprog og Fremstilling, men et skarpere Blik vil dog snart opdage den. Exempelvis kan anføres Fremstillingen af Englene som Ideer**) — eller af Tusindaarsriget som Christendommens Verdensrige, i hvilken Kirke-

---

*) Martensens Dogmatik § 29.

**) Smstds. § 68.

historiens Grave aabne sig og den hele Fortid staaer op i en Alt omfattende, levende, aandelig Erindring*) — eller af Tilstanden umiddelbart efter Døden som en fortsat Udvikling i Aandelighedens stille og tause Rige**). Alle disse Lærestykker ere udførte med stor Aandfuldhed og med en høist levende Anskuelighed, men stiller man disse dogmatiske Udviklinger ved Siden af de forskjellige hidhenhørende Udtalelser i den hellige Skrift, da vil man snart blive vaer, at der finder betydelig Uoverensstemmelse Sted. Og de anførte Lærestykker ere netop af den Art, at de unddrage sig al umiddelbar religiøs Erfaring, saa at vi angaaende dem ene og alene ere henviste til Skriftens Udtalelser og til ganske at bygge den dogmatiske Reflection paa dem. Ganske vist indtage de heller ikke nogen central Stilling i Dogmatiken, men befinde sig snarere i dens Peripheri, om det er tilladt at udtrykke sig saaledes, saa at den subjective Vilkaarlighed her ikke vil drage videre farlige Følger efter sig. Men vi møde en lignende fri Speculation i Dogmer af mere central Stilling, og hvor Consequentserne, som kunne drages deraf, blive af langt mere betænkelig Art. Dette gjælder i Særdeleshed de i Martensens seneste Skrifter fremsatte Lærdomme om Guds Legemlighed, om Adam som Androgynen o. Lign. Der kan næres grundet Tvivl, om disse nye Dogmer virkelig kunne bringes i Overensstemmelse med Skriftens Lære; og der kan næres grundet Frygt for de Følgeslutninger, som kunne udledes af dem***).

Den speculative Theologi mener stundom at kunne beraabe sig paa den johanneiske og paulinske Speculation, idet begge disse Apostle ud fra Christologien gjøre Udkast til en omfattende Verdenserkjendelse, der skal rumme Alt i sig, baade det Synlige og Usynlige. Men for ikke at tale om, at Grundtankerne bære et ganske andet Præg, nemlig et religiøst-sædeligt, medens det hos den nyere Speculation er æsthetisk-ontologisk, saa bliver den meget væsentlige Grundforskjel tilstede, at Johannes og Paulus som de andre Apostle

*) Martensens Dogmatik § 281.

**) Smstds. § 276.

***) Jvfr. Forf.s Afhandling „H. Martensen og J. Böhme" (Svensk theologisk Tidsskrift 1882).

besidde historiske Forudsætninger, hvilke vor Tids Theologer ganske mangle. Alle Apostlene have nemlig staaet i umiddelbart Forhold til Frelseren, med deres legemlige Øine seet ham saavel i Dødens Fornedrelse, som i Opstandelsens Herlighed — Paulus har seet den Opstandne i sin Glorie og taler oftere om Aabenbaringer og himmelske Henrykkelser, der ere blevne ham til Deel. Her er et umiddelbart Personlighedsforhold til den guddommelige Aabenbaring i selve dens Livskilder, som ikke existerer for os. For os træder den hellige Skrifts historiske og dogmatiske Vidnesbyrd istedenfor Apostlenes umiddelbare Skuen, og derfor danner hint Vidnesbyrd den nødvendige Forudsætning for al theologisk Speculation og Reflection — i samme Grad som Skriften skydes til Side eller lades upaaagtet, i samme Grad mister Speculationen og dermed Dogmatiken fast Holdepunkt og udsætter sig for at tabe sig i blotte Phantasier. I Virkeligheden er det saa langt fra, at Johannes og Paulus tale til Gunst for Speculationen, at tvertimod begge Apostle i deres Breve rette skarpe Angreb mod en begyndende Speculation, der forlader Apostlenes Vidnesbyrd og dermed den faste historiske Grund for Christendommen. Heller ikke gaaer det an, naar man vil beraabe sig paa, at alle Christne ere *θεοδίδακτοι* (1. Thess. 4, 9), eller at de have Aandens Salvelse (1. Joh. 2, 20, 27), eller at Sandheds-Aanden vil veilede dem til al Sandhed (Joh. 16, 13), thi atter her er Forudsætningen stedse den samme, at man nemlig befinder sig paa Aabenbaringens faste historiske Grund. Men denne existerer for os kun i den hellige Skrift, og i samme Grad, som man forlader denne for at følge sine egne Tanker og Speculationer, mister man ogsaa Aandens Salvelse og hører op at være *θεοδίδακτος*.

For den speculative Theologi ligesom for Schleiermachers Dogmatik ligger Grunden til dens Svaghed deri, at den ikke tager tilstrækkeligt fast Holde- og Støttepunkt i den hellige Skrift. Denne Svaghed viser sig da ogsaa for den speculative Theologis Vedkommende i dens Stilling overfor Romerkirken. Er det nemlig den christelige Sandhedsidee eller den indre Ideebegrundelse, der skal være Norm for den dogmatiske Tænken, da kan Romerkirken ud-

mærket klare for sig. Alle dens Lærdomme om Pavemagt og Kirkevælde, om Helgeners Forbøn og de syv Sacramenter lade sig meget vel forsvare fra en speculativ Ideebegrundelse, thi hele den romerske Kirkelære savner hverken Idee eller Sammenhæng, tvertimod er der, hvad da ogsaa kunde ventes, hvor saa mange udmærkede og skarpsindige Tænkere have arbeidet efter hinanden i Løbet af mange Aarhundreder, en ganske fortrinlig Sammenhæng i den, og de store ledende Ideer lade sig uden Vanskelighed eftervise. Hvad den romerske Kirkelære savner, er derfor hverken Idee eller Aand eller indre Sammenhæng, thi alt Saadant har den tvertimod fuldt op af, men hvad den savner, er historisk Grundvold. Den bygger ikke paa Aabenbaringens historiske Vidnesbyrd, som foreligger i den hellige Skrift, men paa sine egne Drømme og Phantasier, og derfor ere dens Ideer falske, dens Aand uhistorisk og derfor usand, dens indre Sammenhæng betydningsløs. Men alt dette lader sig først eftervise ved Hjælp af den hellige Skrift og ikke paa nogensomhelst anden Maade. Det var det, som gjorde Luther seirrig overfor Pavekirkens mere end tusindaarige Traditioner, at han gik tilbage til de endnu ældre Traditioner, som klart og aabent foreligge i de apostoliske Skrifter. Havde Luther ikke havt Andet at støtte sig til end den speculative Ideefylde eller sin fromme Selvbevidsthed eller sin indre Vished, da havde han Intet udrettet i sin Kamp mod Romerkirken, men var bleven fejet til Side af dennes tusindaarige Traditioner og fast organiserede Kirkesystem. Men ved at tage sit faste og urokkelige Stade i den hellige Skrift blev det muligt for den dristige Munk fra Wittenberg at tage Kampen op mod alle de mægtige og lærde Prælater og Cardinaler med Paven i Spidsen og føre Reformationens Sag igjennem til Seir.

Skal derfor den evangeliske Theologi og Dogmatik vinde Sikkerhed overfor Romerkirkens ideligt fornyede Angreb og skal den vinde Fasthed og Holdning i sig selv, da maa allerførst den hellige Skrift vinde den fremragende Plads tilbage, som den indtog i Reformatorernes Theologi, og som den senere har mistet ved en Overhaand tagende Subjectivisme og Vilkaarlighed. Det er ikke nok med Ærefrygt og Pietet at tale om den hellige Skrift, medens den

dogmatiske Reflection dog gaaer sine egne Veie, men Skriften skal sættes i Høisædet som øverste Dommer over al kirkelig og theologisk Lære, og hvad der ikke kan staae sin Prøve for den, har heller intet Krav paa dogmatisk Gyldighed. Der skal gjøres Alvor af Concordieformlens Ord, at den hellige Skrift er *unica regula et norma, secundum quam omnia dogmata omnesque doctores æstimari et judicari oportet*, saa at det ikke tilstedes, at den gjenfødte Bevidsthed eller den christelige Sandhedsidee eller nogensomhelst philosophisk eller religiøs Autoritet sættes op ved Siden af den hellige Skrift eller i relativ Selvstændighed overfor denne som ligesaa god Norm og Regel for kirkelige og theologiske Læresandheder, thi dette er at fraliste den hellige Skrift den Myndighed og Autoritet, som ene og alene tilkommer den. Enhver theologisk eller dogmatisk Lære, der ikke kan paavise sin Begrundelse i den hellige Skrift, maa afvises som uhjemlet og ubegrundet, og enhver saadan Lære, der er i ligefrem Strid med Skriftens Lære, skal forkastes som uevangelisk.

Dog Skriften skal ikke alene være negativt afvisende, men tillige positivt veiledende, den skal ikke alene være *norma correctionis*, men ogsaa *norma directionis*. Den hellige Skrift maa overalt og paa ethvert Punkt være veiledende for den dogmatiske Tankegang, thi den indeholder de ledende Principer, som først efterhaanden vindes ved omhyggeligt og indtrængende Skriftstudium. Det gamle Ord: *theologus nascitur in scripturis* gjælder derfor i fuldt Maal for Dogmatikens Vedkommende, den begynder og ender i den hellige Skrift, den staaer og falder med den hellige Skrift. Det hjælper ikke, at Dogmatikeren efter først at have gjort sig bekjendt med Skriftens Lære derefter fordyber sig i sin christelige Bevidsthed og nu udaf den vil udvikle sit dogmatiske System, thi han udsætter sig derved altfor meget for at fortabe sig i sine egne Speculationer og derved at fjerne sig fra den faste evangeliske Grund. Saavel Schleiermachers Theologi som den speculative Dogmatik afgive advarende Exempler paa, til hvilke Vilkaarligheder og Misvisninger den dogmatiske Reflection henfalder, naar den opgiver at følge Skriften som Norm og Rettesnor.

Imidlertid gjælder det her om, at Dogmatiken kommer i det rette Forhold til den hellige Skrift. Kun altfor ofte har dette været af en udvortes Natur, saa at Skriften benyttes paa juridisk Vis som en Samling af Bevissteder. Dette var Tilfældet med den lutherske Orthodoxi og senere i endnu høiere Grad med Supra-rationalismen. Her bliver Skriften sønderlemmet og ligesom opplukket i en Række af enkelte Skriftsteder, som, løsrevne fra den naturlige Sammenhæng og oprindelige Forbindelse, anvendes til at bevise Rigtigheden af de dogmatiske Resultater. Istedenfor det ydre, løse, overveiende juridiske Forhold, hvori Dogmatiken her træder til den hellige Skrift, maa kræves en virkelig Indlevethed i Skriften, en levende Gjennemtrængthed af Skriftens Aand, en Fordybelse i og et derpaa støttet fortroligt og nøie Kjendskab til de religiøse og moralske Principer, som ere ledende i Skriften. Det er ikke saa meget Mængden af de anførte Skriftsteder, hvorpaa det kommer an (som de saakaldte „Bibelhusarer" mene, der slaae om sig med Bibelsteder til Høire og Venstre, lidet agtende paa, om de ere rigtigt anvendte eller ikke), men det er de egentlige Hovedsteder, *dicta probantia*, der skulle bringes i Anvendelse, idet Dogmatikeren ved at trænge ind i dem og paavise den ledende Sammenhæng i dem, tillige benytter dem til at kaste klart Lys over den dogmatiske Udvikling. Navnlig gjælder dette om de særligt christelige Troeslærdomme, som Arvesynd, Gjenfødelse, Retfærdiggjørelse, her maa man heelt igjennem kunne støtte sig til den apostoliske Læreudvikling og lægge den som fast Grund for sin dogmatiske Opfattelse. Saadanne Udtryk som ἁμαρτία, δικαιοσύνη, πίστις, ἀναγεννηθῆναι maa undersøges og prøves for derigjennem at komme til at fastsætte de deraf resulterende dogmatiske Begreber. De Fremskridt, som Exegesen i nyere Tid har gjort, ville her komme Dogmatiken til Gode. Øiet er blevet mere opladt for de historiske Forhold, hvorunder de hellige Skrifter ere blevne til, ligeledes for de individuelle Nuanceringer, som gjøre sig gjældende mellem de forskjellige hellige Forfattere og de herved fremkaldte forskjellige Læretyper; herved er atter en dybere Indtrængen og en renere Opfattelse af Skriftens Udtalelser bleven mulig, end som den ældre Theologi opnaaede, der i dette

Stykke stillede sig mere abstract overfor Bibeludlægningen og derved stundom fjernere i den rette Forstaaelse af Enkeltheder. Af de Fremskridt, som Exegesen har gjort i nyere Tid, vil kunne vindes Udbytte for Dogmatiken, idet den sættes istand til en skarpere og nøiagtigere Bestemmelse af de enkelte Læresætninger.

Maaske vil imidlertid netop her fra visse Sider den Indvending reises, at hvad Exegesen har vundet for Dogmatiken, det er atter gaaet tabt ved Isagogiken. Den nyere Tids historisk-kritiske Undersøgelser over de hellige Skrifter skulle nemlig have godtgjort, at flere af de vigtigste af disse ere uægte og først fremkomne i en langt senere Tid, og at de som Følge deraf have tabt deres Beviskraft for Dogmatiken. Hertil maa imidlertid strax svares, at paa denne Vis forholder Sagen sig ingenlunde. Der maa her som andensteds overfor Tidens stærke Rørelser skjelnes mellem, hvad den strænge Videnskab lærer os som uomstødelig Sandhed, og hvad ivrige Agitatorer udgive for at være Videnskabens Resultater. For hint bøie vi os i dybeste Ærefrygt, men dette sidste kunne vi ikke tillægge anden Betydning end at være Udtryk for en øieblikkelig Tidsstemning, der dunster bort ligesaa hurtigt, som den er kommen frem. Sandheden er her den, at Spørgsmaalet om de enkelte bibelske Skrifters Oprindelse er endnu ikke løst og vil formodentlig aldrig blive løst ad ren videnskabelig Vei af den simple Grund, at det fattes paa de fornødne kritiske Hjælpemidler, og disse ville formodentlig efter saamange Aarhundreders Forløb aldrig kunne bringes til Veie. Det er ikke lykkedes den negative Kritik at give et uomstødeligt Bevis for vore Evangeliers Uægthed, saa længe der endnu fra den modsatte Side kan fremføres ligesaa afgjørende Grunde for deres Ægthed*). Man maa ikke oversee, at den kritiske Undersøgelse af de bibelske Skrifter ikke lader sig jævnføre med den kritiske Undersøgelse af andre Oldtidsskrifter, fordi hin griber paa det dybeste ind i den personlige Troesoverbevisning, og

---

*) Jvfr. en længere Række historisk-kritiske Undersøgelser over den nytestamentlige Kanon, fremsatte af C. E. Scharling deels i „Videnskabernes Selskabs Forhandlinger“ deels i „Nyt theologisk Tidsskrift“.

umærkeligt lader sig lede af denne i hele sin Bevisførelse. Paa denne Vis skeer det, at Alle, som holde Christendommen for en overnaturlig Guds Aabenbaring, komme til det videnskabelige Resultat, at Johannes-Evangeliet er ægte, medens alle, som nære den modsatte Anskuelse, komme til det videnskabelige Resultat, at det er uægte. Det gaaer da her som overalt, hvor det religiøse Spørgsmaal kommer frem, at der kan anføres videnskabelige Grunde saavel for som imod, men den sidste Afgjørelse ligger ikke i de videnskabelige Grunde, ikke i det reent Objective, men i det Subjective, i den personlige Grebethed eller i Troen. Men under disse Omstændigheder kan Dogmatiken roligt bygge paa Skriftgrundlaget, idet den, som hidtil, følger den kirkelige Tradition og med Hensyn til de kritiske Indledningsspørgsmaal siger: *adhuc sub judice lis est.* Som Dogmatiken jo i det Hele kræver den religiøse Tro paa Guds Aabenbaring i Jesus Christus til sin Forudsætning, saaledes maa den ogsaa kunne gjøre denne Tro gjældende i sin Stilling til de hellige Skrifter uden at lade sig anfægte af en negativ Kritik, der er ude af Stand til at give en uigjendrivelig fuld og klar Begrundelse af sine Indsigelser.

Vi vende dernæst vor Betragtning til det materiale Princip, Retfærdiggjørelsen ved Troen alene, for at undersøge Dogmatikens Stilling overfor dette. Efter den ovenfor paaviste nære og inderlige Forbindelse mellem det formale og det materiale Princip, er det at vente, at ligesom det første er bleven fortrængt fra sin retmæssige Plads og ikke kommen til fuld Gyldighed i den nyere Theologi, saaledes vil det sidste have fristet samme Skjæbne. Og et Blik paa den historiske Udvikling vil bekræfte Rigtigheden af denne Formodning og overtyde os om, at det materiale Troesprincip under den fremad- eller egentlig rettere tilbageskridende theologiske Udvikling deler Skjæbne med det formale. I Luthers og Melanchtons Theologi ligesom i de af disse affattede Bekjendelsesskrifter er Retfærdiggjørelsen det ledende Princip, som stilles i Spidsen for og behersker den dogmatiske Tankegang. Men allerede i det syttende Aarhundredes strænge Orthodoxi kjendes en betydelig Forandring. Vistnok hævdes endnu stedse Retfærdiggjørelseslæren med fuld Kraft, men

den er som hele denne Theologi bleven løsnet fra det virkelige Liv og derved sunken ned til at blive en theoretisk Læresætning, der fremsættes og udvikles som hele det øvrige System i strængt logiske Former. Men herved har den lutherske Hovedlære mistet sit religiøse Værd og bliver en Abstraction, der koldt og tørt faaer sin Plads anvist imellem alle de andre dogmatiske Abstractioner. Det kan da ikke undre, at i det næste Stadium af den kirkelig-theologiske Udvikling, som repræsenteres af Pietismen, bliver Retfærdiggjørelsen fortrængt fra sin Plads, og i dens Sted indskydes Helliggjørelsen som Dogmatikens Fundamentallære. Men hermed indtræder en Forskydning i hele den dogmatiske Udvikling: Christi Fortjeneste, den fra ham udgaaende Syndernes Forladelse og nye Retfærdighed, der er Hjørnepunktet i Reformatorernes Dogmatik og giver denne sit eiendommelige Præg af Frimodighed og christelig Troesglæde, trænges tilbage, og i Forgrunden stilles Menneskets Bodskamp og Anger samt det nye Troesliv, der under allehaande Anfægtelser møisommeligt arbeider sig frem i Helliggjørelsen. Ikke sjældent nærmer Pietismen sig paa betænkelig Vis den katholske Værkhellighed, kun at den ifører sig en finere aandelig Form, som Pietismen i det Hele lader sig opfatte som Protestantismens Klosterbevægelse, hvor Luthers freidige Troesliv og deraf udspringende sunde og stærke Blik paa Livet fattes. Under Rationalismens derefter følgende Periode forsvinder Retfærdiggjørelsen efterhaanden ganske; idet Christendommen udelukkende opfattes som en høiere Fornuftmoral, bliver der ingen Anvendelse for denne Lære, der tilsidst erklæres for en Levning af den jødiske Rabbinisme, hvori Apostelen Paulus var bleven oplært i sine Ungdomsdage, og dens Betydning omtydes dertil, at Mennesket ikke vinder Velbehag for Gud ved denne eller hin enkelte ydre Gjerning, men ved hele det nye Sindelag.

Dog heller ikke ved de nye Impulser, som Schleiermacher og hans Skole have givet Dogmatiken, er det materiale Troesprincip kommen til sin Ret. En dybere gaaende Undersøgelse vil vise, at der her ikke blot er Tale om et enkelt Lærestykke, som kan have faaet en mindre heldig dogmatisk Form, men at det i Virkeligheden

er en anden Tankeretning, som gjør sig gjældende, at som Følge deraf det dogmatiske Tyngdepunkt er lagt andensteds hen, og at det er andre Problemer, som sætte Tænkningen i Bevægelse end dem, som ganske fyldte Reformatorernes Hjerte og Tanke. For Schleiermacher er den christelige Selvbevidsthed Udgangspunkt for den dogmatiske Reflection, og Dogmatikens Opgave er ene og alene den at bringe hins Udsagn i en videnskabelig Form. Schleiermacher vaager her med stor Nidkjærhed over, at al philosophisk Ideebevægelse holdes ude af Dogmatiken, saaledes at denne ene og alene øses af den christelige Selvbevidstheds egen indre umiddelbare Livserfaring. Men her kommer det da rigtignok an paa, hvad der er dennes Indhold, og for Schleiermachers Vedkommende viser dette sig at være deels de fromme Gemytsrørelser, som hans herrnhutiske Opdragelse havde fremkaldt i ham, deels hans Ungdomsstudier i Plato og Spinoza. Resultatet heraf er bleven en i høi Grad følelsesfuld pantheistisk Verdensanskuelse, i Kraft af hvilken Gud er den forskjelsløse Eenhed, som er absolut Causalitet til Verdens Mangfoldighed, medens Mennesket har at bøie sig ind under det guddommelige Alliv og i fuldt Maal lade sit Hjerte og sin Villie gjennemstrømme af dets Rørelser. Christus er det eneste Menneske, som fuldkomment har løst denne Opgave, idet han paa ethvert Punkt har evnet at underordne sin Verdensbevidsthed under sin Gudsbevidsthed. Netop derfor er han det ideale Menneske, der bliver Forløser for hele den øvrige Menneskeslægt, idet der fra ham udgaaer et nyt guddommeligt Liv, hvori hvert Menneske har Deel, som i Troen slutter sig til Christus. Dette nye religiøse Liv i dets Modsætning til det gamle Liv i sandselig Verdensbevidsthed og derfor i Synd, er det, som Dogmatiken skal beskrive. Forsaavidt nu Schleiermacher mente, at man herved skulde holde al Philosophi borte, fordi denne har Intet med den fromme Selvbevidsthed at gjøre, da befandt han sig i en stor Selvskuffelse. Thi Hovedindholdet af hans fromme Selvbevidsthed er jo netop Philosophi, nemlig Schleiermachers egen Philosophi, d. e. en halv spinozistisk Pantheisme under christelig religiøs Paavirkning. I dette sit Livssyn blev han i høi Grad bestyrket ved Tidens æsthetiske og philo-

phiske Rørelser, der arbeidede i samme Retning. Men hele dette Livssyn er saare forskjelligt fra Luthers og Reformatorernes. For dem vare de alt bestemmende Factorer Erkjendelsen af Menneskets uendelige Syndeskyld for Gud, den deraf udspringende Sjæleangst og Frygt for evig Fordømmelse, samt i Modsætning dertil den frydefulde Forvisning om Syndernes Forladelse formedelst den ved Jesus Christus skete Forsoning og et derpaa begrundet fast og urokkeligt Haab om evig Salighed. Af alt dette findes hos Schleiermacher kun et overmaade svagt Gjenskær. Efter ham er Synden kun en Ufuldkommenhed i den menneskelige Natur, begrundet i, at den sandselige Udvikling begynder tidligere end den aandelige. Men dette kan umuligt medføre nogen stor aandelig Sjælenød eller inderlig Længsel efter Syndernes Forladelse, saa lidt som et Barn vil føle Anger over, at det endnu ikke er saa stort som en Voxen, eller saa lidt som noget Menneske vil bede Gud om Tilgivelse, fordi han endnu ikke er fyldt tredive Aar. Den store Forskjel mellem Luther og Schleiermacher er den, at for hin dreier Alt sig om Villiesbestemmelser, Menneskets onde Villie overfor Gud, og som Følge deraf Guds fordømmende Vrede over Mennesket, indtil endelig ved Christi Mellemkomst de adskilte Villier atter bøie sig sammen i fri Kjærlighed, hvoraf atter følger evig Salighed og Glæde. Men hos Schleiermacher ere alle disse Villiesbestemmelser blevne omsatte i Naturbestemmelser og faae derved et helt andet Præg. Det christelige Troesliv foregaaer som en aandelig Naturvirkning, hvor den Enkelte maa vente og give Tid, indtil hans Tid kommer, og ogsaa han bliver gjennemstrømmet af Naadens stille Aand. Om indre Villieskampe, sædeligt Ansvar, personlig Anstrængelse er her ikke Tale. Ja see vi nærmere til, glider under den tilsyneladende christelig dogmatiske Fremstilling selve Grundlaget for denne umærkeligt bort, nemlig det personlige Gudsforhold. Ville vi nemlig undersøge, hvad det efter Schleiermacher er, som Mennesket kommer i Forhold til, da er det hans egen uudgrundelige Livsgrund, der arbeider sig op i ham, danner og former ham til et sædeligt Menneske. Trods al sin Kamp mod Rationalismen kommer Schleiermacher i Virkeligheden aldrig ud over dens snævre Grændser, thi han sætter kun Mennesket i Forhold

til det selv, til dets indre hemmelighedsfulde Livsindhold, men han sætter det ikke i Forhold til nogen personlig Gud, der staaer udenfor og absolut over Mennesket. Med andre Ord, det Overnaturlige, som danner det nødvendige Grundlag for al Religion, holdes af Schleiermacher i en taaget Tvetydighed, saa at det tilsidst falder sammen med den skjulte Naturgrund i Mennesket og dermed hører op at være det Overnaturlige. Saaledes kan det da ikke undre, at Skriftlæren bliver baade forkortet og omdannet, og at meget væsentlige Partier af den ganske udelades. Dette grunder sig ikke i nogen Tilfældighed eller deri, at Schleiermacher muligt kunde have overseet dette eller hint i den hellige Skrift, men det grunder sig i, at Troesprincipet for ham er væsentlig forskjelligt fra, hvad det er i den hellige Skrift, og det maa nødvendigt fremkalde en tilsvarende Forrykkelse af Skriftprincipet*).

Martensens Dogmatik betegner i dette Stykke et væsentligt Fremskridt ud over Schleiermacher henimod det Evangelisk-Lutherske. Martensen har nemlig fra først af ganske frigjort sig fra det uklare Forhold til Pantheismen, hvori Schleiermacher stedse bliver stikkende. I sit første Ungdomsarbeide hævder han med stor Bestemthed, at al sand Philosophi og al sand Theologi kræver som sin nødvendige Forudsætning Troen paa en personlig Gud**). Og dette Standpunkt har han ikke siden svigtet. Han gjennemfører i al sin spe-

---

*) I nær Tilslutning til Schleiermacher har Frank i Erlangen opstillet Gjenfødelsen som det theologiske Hovedprincip (System der christlichen Gewissheit, I.—II. 1870—73). I den dogmatiske Udførelse lægger Frank imidlertid Skriftlæren til Grund og vinder derved en fastere evangelisk Holdning. Men det kan med Føie indvendes mod Gjenfødelsen som theologisk Princip, dels at Gjenfødelsen ikke som Retfærdiggjørelsen betegner en afsluttet objectiv Act, dels at Troesobjecterne ingenlunde lade sig udlede af Gjenfødelsen som saadan. Thi vi træde ikke i Gjenfødelsen i et umiddelbart Forhold til dem, men de ere her som overalt formidlede ved Ordet. Først ved Guds Ord komme vi til ret Kundskab om den treenige Gud og hans Frelsernaade, men herved henvises vi fra Gjenfødelsens blot subjective til den hellige Skrifts objective Vidnesbyrd.

**) H. Martensen, De autonomia conscientiæ sui humanæ in theologiam dogmaticam nostri temporis introducta. 1837.

culative Tænken med Energi Personlighedsforholdet, og nogle af de bedst udførte Partier i hans Dogmatik ere de, hvor han med en stærk Overbevisnings Fylde og Veltalenhed fører Theismens Sag imod Pantheismen. Gud er for Martensen meget mere end Schleiermachers forskjelsløse Enhed eller absolute Causalitet, han er Aabenbaringens Gud, der i Mirakler og Undere, gjennem Propheter og Varsler træder frem af sit Væsens skjulte Mysterier og kundgjør for Menneskene, hvad han er og hvad han vil, indtil han tilsidst i sin enbaarne Søn Jesus Christus lader hele sit guddommelige Væsens Fylde fremlyse i den fuldkomne Kjærlighed. Og Gud er endelig den treenige Gud, ikke den forskjelsløse Enhed, hvad Schleiermacher vil gjøre ham til, men netop den Gud, som oplader sig i indre Differentser i personlig Selvadskillelse, ja som i Kraft af en evig Fornuftnødvendighed er nødt til at existere som treenig. Her kjendes Indflydelsen af den hegelske Philosophi, hvis Skole Martensen har gjennemgaaet, og som har lært ham at redde sig fra Schleiermachers bund- og grundløse Subjectivisme over paa Objectivitetens faste Grund. Men nu hændes der rigtignok Martensen det Samme, som tidligere var hændet Schleiermacher, nemlig at han sammenblander Tidens æsthetisk-philosophiske Rørelser med det Evangelisk-Christelige og ikke fremstiller det Sidste i fuld Renhed og Klarhed. Som nemlig Schleiermacher tager sit dogmatiske Udgangspunkt i den christelige Selvbevidsthed, saaledes tager Martensen sit i den christelige Sandhedsidee og bestemmer herfra sin dogmatisk-speculative Fremstilling af Troesindholdet. Men ligesom Schleiermachers christelige Selvbevidsthed for en kritisk Analyse viser sig at være Spinozas Pantheisme med en Tilsætning af herrnhutisk Gemytsinderlighed, saaledes er Martensens christelige Sandhedsidee den schelling-hegelske Speculation i christelig forklaret Skikkelse. Hegel havde hertil leveret et godt Forarbeide. Han havde nemlig draget den christelige Dogmatik ind i sin philosophiske Speculation og eftervist, hvorledes netop de Troesmysterier, som den vulgaire Rationalisme lod haant om i sin bornerte Overfladiskhed, indeholdt Philosophiens dybeste Sandheder, fremfor Alt Treenighedslæren og Forsoningslæren. I Virkeligheden var det rigtig-

nok kun Navnene, som bleve bevarede, thi de Ideer, som skjulte sig under dem, vare fra at udtrykke et religiøst Villiesforhold blevne omsatte til at blive Udtryk for rene logiske Kategorier, der aldeles Intet have med Villien at gjøre. Herved var det altsaa blevet muligt at fremstille den lutherske Dogmatik fra Ideens eget Standpunkt som det videnskabelige Udtryk for en alt omfattende christelig Speculation. Det er netop det, som Martensen gjør i sin Dogmatik. Dog maa det ikke tabes af Syne, at han stærkt betoner Personlighedsforholdet, og at han herved har vundet et mægtigt Forspring som for Schleiermacher saaledes ogsaa for Hegel. Navnlig er det lykkedes ham at frigjøre Dogmatiken fra den Logikens Tryllekreds, i hvilken Hegel havde lokket den ind, og atter føre den tilbage til det religiøse Grundforhold, paa hvilket den nødvendigvis maa bygge, om den ikke skal miste al Selvstændighed. Alt, hvad der nu i den lutherske Dogmatik lader sig bringe ind under Martensens speculative Grundanskuelse, har han ogsaa faaet med og ofte stillet det i en ny og høist overraskende Belysning; men hvad der ikke stemmer dermed, bliver liggende upaaagtet, og Læseren giver ikke Agt derpaa, da han er fuldt optaget af det meget Fængslende, som han finder i dette aandfulde Arbeide. Den Side af den evangeliske Christentro, som Martensen mest har havt Øie for, og som derfor træder i Forgrunden i hans Theologi, er Verdensforklarelsen og Verdensfuldendelsen*). Naturen er i Forkrænkelighed, den er ved Mennesket bleven underlagt Synden, som Følge deraf Sygdom, Død og Elendighed af enhver Art, men i Christus har den fundet sin physiske og ethiske Gjenopreisning, i ham kommer en høiere teleologisk Naturorden til Gjenuembrud, der fra ham af gjennemtrænger

---

*) Ganske paa samme Vis fremstiller Dorner „Verdensfuldendelsen ved Gudmennesket Jesus Christus" som Dogmatikens ledende Grundprincip (System der christlichen Glaubenslehre, 1879, I. S. 32 flg.). Med Rette drager derimod A. Ritschl i sit omfangsrige og grundige Værk: „Die christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung" (tre Bind, 1870—74) Retfærdiggjørelses- og Forsoningslæren frem som de evangeliske Hoveddogmer, men giver dem rigtignok ved sin rationalistiske Omtydning et ganske andet Troesindhold end det, som Reformatorerne lagde i dem.

Verden som en rensende Surdeig, og som i christelig Cultur og Civilisation arbeider sig frem i Verdenshistorien, indtil omsider alle Ting have fundet deres Gjenoprettelse i Christus og den nuværende forkrænkelige Verdensorden omskiftes med en evig og uforkrænkelig, hvor Alt er Hellighed og Salighed i Gud formedelst Christus. Disse ere Hovedtankerne i Martensens Theologi. Det er den samme Ideekreds, i hvilken Schellings og Hegels Speculation bevæger sig, kun at den hos Martensen er bygget paa en bestemt udpræget Theisme, hvorved den har vundet en fastere Holdning og en dybere Religiøsitet. Heller ikke kan det nægtes, at denne religiøs-sædelige Livsanskuelse har stærke Tilknytningspunkter i Christi Taler og Apostlenes Forkyndelse: man tænke saaledes paa de mange Lignelser, hvor Himmeriges Rige lignes med et Bryllup, eller hvor det sammenlignes snart med en Surdeig, som gjennemtrænger Alt, snart med et Sennepskorn, der voxer op og samler Alt under sine Grene (Matth. 13, 31—33) — eller hvor Jesus sammenligner sig selv med Vintræet og sine Disciple med Grenene, der fra hint modtage al aandelig Kraft til at sætte Blomst og Frugt (Joh. 15, 1—8). Blandt de paulinske Breve er det fornemmelig Epheser- og Kolossenserbrevet, i hvilke lignende Tanker fremsættes om Christus som Verdensfuldenderen og Verdensforklareren, der vil samle Alt i Himmel og paa Jord ind under sit Herredømme. Og dog alligevel er det ikke i disse Tanker, at Evangeliets egentlige Kjærne og Livscentrum ligger. Det maa søges i Syndsforladelsen ved Jesus Christus alene og det deraf udspringende nye hellige og retfærdige Liv. Dette er Hovedsagen, hvorpaa Alt kommer an. Derfor lægge Evangelierne saa megen Vægt paa, at Jesus forlader Synder og at han har Magt og Myndighed til at gjøre det, derfor fremstille de ham som det sande Offerlam, der bringer hele den gammeltestamentlige Offertjeneste til Afslutning og fuldkommer den i sig, derfor skildre de hans Lidelse og Død udførligere end nogen anden Periode af hans Liv. Det er disse Tanker, hvis dogmatiske Vægtfylde Paulus udvikler i sine tvende Hovedbreve, Romer- og Galaterbrevet, og den med ham aandsbeslægtede Forfatter i Hebræerbrevet. Disse Tanker ere det da ogsaa, som danne det egentlige

Centrum i Dogmatiken, hvor alle de dogmatiske Tanketraade sammenknyttes, og hvori Systemets Hovedfundament kommer til at finde sin Begrundelse. Først naar disse Lærestykker, altsaa Læren om Forsoning og Retfærdiggjørelse, ere gjennemgaaede og deres indre Tankefylde sat ud fra hinanden i den rette Orden og Klarhed, først da er der vundet et sikkert Grundlag, hvorpaa Læren om Verdensfuldendelsen kan fremsættes. Men i den speculative Theologi træde hine evangeliske Grundtanker tilbage, og Tanken rettes fornemmelig mod Speculationer over Guds indre Natur og Væsen, Verdensskabelsens Formaal, Naturlivets teleologiske Forklaring i Aanden, kort sagt en Række Problemer af theosophisk og naturphilosophisk Art, der kunne være saare interessante, men det er ikke i dem, at Evangeliets Kjærne ligger. Naar man derfor sammenstiller Luther med vort Aarhundredes fremragende philosophiske og speculative Theologer, da kan man ikke noksom undres over det religiøse Dybsind eller om man vil Genialitet, hvormed Luther ikke alene valgte sin sikkre Grund i den hellige Skrift, men ogsaa forstod at træffe netop lige i Skriftlærens Centrum og herud fra kaste Lys og Klarhed over hele Evangeliet. Først ved begge Dele i Forening, eller som det ogsaa kan udtrykkes, først ved den inderlige Sammenknytning af det formale og materiale Troesprincip var det, at Luthers og Reformatorernes Theologi vandt indre Styrke og Sikkerhed, saa at den kunde gaae seirrig ud af det frygtelige Sammenstød med Romerkirkens Theologi, der havde Aarhundreders Hævd for sig. Dog ved Siden af den Ærefrygt, som vi skylde Luthers dybe og gjennemtrængende Blik for Evangeliets egentlige Kjærnepunkt, maa det ikke lades ude af Sigte, hvormeget han her blev baaret op og støttet af sin Tid. Thi det sextende Aarhundrede var en dybt religiøs bevæget Tid, i hvilken de ædlere Aander vare alvorligt bekymrede for deres Saligheds Sag og inderligt længtes efter at vinde Retfærdighed for Gud. Vort Aarhundrede er derimod langt mere æsthetisk og philosophisk end egentlig religiøst bevæget, higende i Kamp og Uro efter at finde Tilværelsens bærende Livsprinciper, arbeidende paa at udfolde dem i Kunst og Videnskab og ved sjeldne Opfindelser at udvide og befæste Menneskeaandens Herredømme over Naturmagterne.

Saa høist forskjellige Interesser og aandelige Rørelser ville ikke undlade at afspeile sig i de forskjellige Tidsalderes Theologi og Dogmatik*).

Ogsaa vilde man vise stor Utaknemlighed, om man ikke vilde anerkjende de virkelige og blivende Fortjenester, som baade Schleiermacher og Martensen have af den evangeliske Dogmatik. Aandelige Bevægelser skulle ikke alene maales efter det Maal, som de stræbe henimod, men ogsaa efter det Udgangspunkt, hvorfra de arbeide sig i Veiret. Den evangeliske Theologi var under Pietismens og Rationalismens svækkende Indflydelse ved Aarhundredets Begyndelse sunket til et saadant Lavmaal, at det ikke lod sig vente, at den med eet Slag skulde vinde op til det høie Troesstade, som Reformatorerne indtoge. Og her er det Schleiermacher, der først bryder Vei og aabner nye Baner, som række langt ud over hans egen svage og holdningsløse Theologi. Medens nemlig Samtiden betragtede Religion og Theologi paa rent udvortes Vis som en Sammenstilling af Læresætninger, om hvis Sandhed der kan disputeres pro et contra i det Uendelige, gjorde Schleiermacher et helt nyt Synspunkt gjældende, idet han efterviste, at Religion ikke er et Indbegreb af Læresandheder, ei heller en Samling moralske Forskrifter, men den er et guddommeligt Liv, som man selv maa have fornummet i sit Indre. Christendommen er altsaa ikke et ydre Læresystem, men den er noget Selvoplevet, og Theologien er atter det videnskabelige Udtryk for dette Selvoplevede. Man kan altsaa ikke disputere om theologiske Æmner, som man disputerer om geographiske Stednavne eller historiske Aarstal eller om hvadsomhelst Andet, hvortil man forholder sig ganske udvortes — nei Betingelsen for al theologisk Undersøgelse og Debat er, at man selv først og fremmest har oplevet det som indre religiøs Livserfaring. Religion og Christendom henviser

*) I Scharlings og Engelstofts theologiske Tidsskrift (fjerde til sjette Bind) har Dr. Vilhelm Rothe (under Navnet Erasmus Næpius) i en Række kritiske Breve underkastet Martensens og senere Clausens Dogmatik en nøiere Prøvelse, idet han sammenstiller dem med den ældre lutherske Dogmatik og ofte træffende efterviser den Forskjel i Tankegangen, som ligger til Grund for den dogmatiske Udvikling.

Enhver fra Udvortesheden til Gemyttets Inderlighed. Det var den samme Bevægelse, som Luther havde gjort, idet han fra al Romerkirkens udvortes Værkhellighed og Kirkelighed pegede tilbage paa det indre Troesliv, i hvilket alle Christi Velgjerninger skulle erfares i indre Selvoplevelse. Nu er ganske vist Bevægelsen hos Luther af langt dybere gaaende Natur og har en ganske anderledes fast og sikker historisk Grund at bygge paa end Schleiermachers rent subjective Troesstemninger af overveiende æsthetisk Art, men Bevægelsen er dog angivet rigtigt hos Schleiermacher, nemlig fra det blot Udvortes tilbage i det Indre, og herved er et theologisk Princip angivet, som befrugter hele vort Aarhundredes Theologi og rækker meget videre end Schleiermachers egen Dogmatik. Hvad det nemlig kom an paa, var, at man oplevede det christelige Troesindhold dybere og mere i Overensstemmelse med den historiske Sandhed, end Schleiermacher havde formaaet. Og saaledes skete det, thi netop ved denne Tid begynder en stærk religiøs Vækkelse i hele den protestantiske Kirke, i mange Tilfælde ganske vist ikke fri for methodistiske og pietistiske Overdrivelser, men dog af saadan Art, at man kom den evangeliske Christentro langt nærmere, end Rationalismen nogensinde havde været den. I Forbindelse hermed staaer de stærke philosophiske Ideebevægelser, fornemmelig i Tydskland, som ligeledes arbeide hen paa en dybere Forstaaelse af Menneskelivet. Hele denne dybere gaaende Bevægelse i mere positiv christelig Retning kommer nu ogsaa Dogmatiken til Gode, og det klareste Udtryk herfor er netop Martensens Dogmatik. Paavirkningen fra Schleiermacher kjendes her i den stærke Vægt, som lægges paa det Selvoplevede, paa den personlige Troesforvisning. Denne bliver her saameget stærkere, efterdi den ikke som hos Schleiermacher blot forholder sig til et ubestemt guddommeligt Alliv, men til den personlige Gud, Aabenbaringens Gud. Dog er denne personlige Troesforvisning hos Martensen nok saa meget af philosophisk som af religiøs Art, den bevæger sig derfor mere i de almene Grundbestemmelser som Guds Væren, Guds Verdensstyrelse, hans Aabenbaring i Jesus Christus, Forløsning og Verdensfuldendelse, end i de specifik christelige, der udtrykker Troens Inderlighedsforhold til

Frelseren paa Grundlag af Forvisningen om Syndernes Forladelse. Men i den personlige Overbevisning ligger den egentlige Styrke i Martensens Theologi, det er ikke ved stræng logisk Bevisførelse, ej heller ved skarp historisk Kritik, at han baner Vei for sine Anskuelser, men ved den umiddelbare Overbevisnings Kraft, hvormed han fremsætter dem. Netop i dette Stykke danner Martensen en paafaldende Modsætning til det 17de Aarhundredes Orthodoxi. I denne er Alt lutter Objectivitet, en stræng logisk Begrebsudvikling, nøiagtig og klar Inddeling, skarp og sønderlemmende Kritik af Modstanderens Lære, kort sagt man fornemmer overalt Logikens og Kritikens sikkre taktfaste Gang, Argumenternes velordnede Rækker og slagfærdige Taktik, men man mærker kun i ringe Grad, at Alt dette bæres af en personlig Overbevisning. Netop denne er det, som giver Martensens Theologi dens Særpræg; selv om Bevisførelsen er mangelfuld, rives man hen af Overbevisningens Varme og fuldvisse Sikkerhed, der end mere fremhæves ved hans eiendommelige plastiske Evne til at forme Sproget. I Forbindelse hermed staaer Martensens store Forkjærlighed for de ældre Mystikere og Theosopher: et af hans første Arbeider handler om Mester Eckart (1840), et af hans sidste om Jakob Bøhme (1881), i begge Skrifter viser sig en dyb sympathetisk Forstaaelse af hine gamle Tænkere, en sjelden Evne til at omsætte deres ofte gaadefulde Grublerier i vor Tids Sprog og Tankegang; han deler deres Begeistring for den ideefyldte Subjectivitets guddommelige Ret ikke mindre, end han deler deres Uvillie mod skarpt udviklet og nøie afgrændset dogmatisk Begrebsudvikling. Den samme troesstærke og klare Fremstilling udmærker Martensens Prædikener, ved hvilke han har udøvet en overordentlig Indflydelse paa sin Samtid: i en aandelig Lapidarstil fremstiller han i dem Grundtrækkene af en religiøs-sædelig Verdensanskuelse, han fremsætter Gudsriget som den guddommelige Retfærdigheds og Kjærligheds Rige, der er kommen til fuld Aabenbaring i Jesus Christus, og hvori den Enkelte kun faaer Del ved Personlighedens Gjenfødelse og Helliggjørelse. Men atter her er det mere de store, almene Grundtræk, der fremsættes med overbevisende Klarhed og Styrke; Troeslivets finere Rørelser, fremfor

Alt den ved Syndsforladelsen vundne Frimodighed, der bærer op imod alle Livets Tryk, og det heraf udsprungne nye Livssyn med dets rige Kjærlighedsfylde, Alt dette, som er Yndlingsæmnet i Luthers Prædikener, kommer kun i ringe Grad frem hos Martensen. Det i strængere Forstand Evangelisk-Lutherske er denne maaskee kommen nærmest i sin Kirkestyrelse, hvor han i vanskelige Tider har samlet Menigheden om Ordet og Sacramenterne som Fædrenes kostelige Arv, har holdt samfundsopløsende Bestræbelser tilbage og dog atter ved sin Besindighed og sit Maadehold har undgaaet et Kirkebrud, der kunde drage betænkelige Følger efter sig. De lutherske Traditioner i Gudstjenesten har Martensen altid holdt i stor Ære og har med Kjærlighed værnet om dem, og han har altid baaret det lutherske Troesbanner høit i Veiret som det, der i Forvildelsens og Adspredelsens Tider sikkrest vil føre Menigheden frem til Sandhed og Evangeliets rette Erkjendelse. Hvilke Anker der end fra et strængere dogmatisk Standpunkt kunne reises mod hans Theologi, vil Martensens Navn dog altid staae som et af de lysende i Danmarks Kirkehistorie, og Tanken vil altid med fornyet Glæde vende tilbage til de rige og fulde Aandens Strømme, som han har sat i Bevægelse.

I lignende Retning som Martensen have J. P. Mynster († 1854) og H. N. Clausen († 1877) virket, kun at hos disse den philosophiske Speculation, der giver Martensens Theologi sit Særpræg, træder tilbage, medens derimod det historisk-kritiske Element gjør sig stærkt gjældende. Særligt gjælder dette om Clausen, hvis theologiske Styrke ligger i hans omfattende Lærdom og hans skarpe Kritik, medens det maa indrømmes, at den egentlige dogmatiske Udvikling ofte er paafaldende svag hos ham. Hans Fortrin som hans Mangler træde saare klart frem i hans haardt angrebne Ungdomsarbeide „Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus“ (1825). Ganske vist er Fremstillingen af Protestantismen mat og ubestemt, og Grundtvigs Angreb paa samme fra et strængt kirkeligt Standpunkt var ikke uberettiget, om end dets Voldsomhed og Hensynsløshed aldrig kan billiges, men til Gjengjæld er Fremstillingen af Katholicismen i mange Punkter fortræffelig, den hviler ligesaa meget

paa et flittigt Studium af Kilderne som paa Selvsyn og er endnu den Dag idag et righoldigt Rustkammer, hvori der kan hentes Vaaben i Kampen mod Romerkirkens Overgreb. Ligeledes er hans Behandling af „Den augsburgske Confession“ (1851) en dygtig historisk-kritisk Undersøgelse, der afgiver en særdeles god Veiledning ved Studiet af vor Kirkes vigtigste Bekjendelsesskrift. Derimod er Clausens Dogmatik (Christelig Troeslære, 1853) et mat og noget holdningsløst Arbeide, der vidner om, at den strængere dogmatiske Tankeudvikling med den til samme knyttede skarpe Begrebsbestemmelse ikke laa for denne Theolog, dertil nærede han altfor stor Frygt for at komme ind paa „Skolespeculationens Spidsfindigheder“, mod hvilke han stadigt polemiserede uden at betænke, at Dogmatiken mister sin væsentlige Interesse, naar man ikke tilstræber en skarp og omhyggelig Begrebsbestemmelse. Det maa imidlertid erindres, at Clausens Forelæsninger over Dogmatiken vare ulige interessantere end den trykte Fremstilling, idet han i disse inddrog et righoldigt Stof af Kirkehistorien og Symboliken, hvad der ganske vist ligger udenfor Dogmatikens egentlige Omraade, men gav Fremstillingen Liv og Friskhed. — Mynster var ikke som Martensen og Clausen ved en theologisk Lærervirksomhed knyttet til Universitetet, og hans betydningsfulde Virksomhed i Kirkens Tjeneste levnede ham ikke Stunder til theologiske Arbeider af større Omfang. Dog bør hans „Grundrids af den christelige Dogmatik“ (Mynsters blandede Skrifter, sjette Bind) nævnes. Det er en klar og overskuelig Fremstilling af Troeslæren, støttet til Skriftlæren som bærende Grundlag, hvori der oftere tages Hensyn til de ældre lutherske Dogmatikere, uden at dog nogen stærkere confessionel Retning gjør sig gjældende. Heller ikke maa dette Arbeide betragtes som nogen videnskabelig Dogmatik i dette Ords strængere Forstand, dertil er det for kort og skizzemæssigt behandlet, ligesom dets Formaal nærmest har været af praktisk Art, nemlig at give Forfatteren selv et fast Grundlag ved Udarbeidelsen af hans „Betragtninger“, der som Opbyggelsesskrift har vundet stor Udbredelse, og af hans Prædikener, der i en lang Aarrække samlede Hovedstadens Indbyggere om hans Talerstol og ved den Indflydelse, som de udøvede paa mangfoldige

yngre Prædikanter, kom til at virke oplysende og befrugtende ud over det ganske Land. — Endnu kan nævnes P. E. Müllers „System i den christelige Dogmatik“ (1826), der rigtignok har udelukkende historisk Betydning, idet den viser os, hvad Dogmatiken sank ned til at blive under Rationalismens og Supranaturalismens Behandling. Det er en Samling af Skriftsteder, hvortil er føiet en Række dogme- og kirkehistoriske Notitser; nogen selvstændig Behandling eller dybere Begrundelse vil man ikke finde. Et Arbeide af denne Art vil ligesom de mange lignende, der fremkom i Tydskland, klarest aabne Øinene for, hvor stor Fortjeneste Schleiermacher og senere Martensen have af den evangeliske Troeslære ved at føre den fra denne golde og ufrugtbare Behandling tilbage til Aandens friskere og dybere Kilder.

Det vil af denne Fremstilling indlyse, at ligesom der af Dogmatiken maa kræves en stærkere Fremhævelse af det formale Skriftprincip, saaledes ogsaa af det materiale Troesprincip, og derved skal der ikke forstaaes et nyt Princip, der træder til hint førstnævnte, men det er det selvsamme, kun betragtet fra en anden Side. Thi ogsaa i den hellige Skrift er Forsoning og Retfærdiggjørelse eller Syndsforladelsen det egentlige Hovedpunkt, hvorom Alt dreier sig, og hvoraf Alt følger. Derfor bør Retfærdiggjørelseslæren indtage den samme centrale Plads i Kirkelæren, som Reformationen tilkjendte den, men hvorfra den senere theologiske Udvikling har fortrængt den. Men denne Lære er da ikke en blot theoretisk Læresætning, hvoraf de øvrige udledes ved formale logiske Følgeslutninger, men den er Udtryk for en indre personlig Livserfaring, der atter støtter sig til Kirkens Forkyndelse og den hellige Skrifts historiske Vidnesbyrd. Saaledes opfattet bliver Læren om Forsoning og Retfærdiggjørelse det egentlige Knudepunkt i Dogmatiken, hvor alle de dogmatiske Tankerækker mødes og gjensidigt bekræfte hinanden. Vistnok staae vi her overfor det dybeste Troesmysterium, som ingen dogmatisk Reflection nogensinde vil formaae fuldeligt at gjennemtrænge og derfor heller ikke formaaer at fremstille i fuldkommen rigtige og adæqvate Udtryk. Imidlertid er Dogmatiken ikke stillet anderledes overfor Troens Mysterium end al menneskelig Videnskab

er stillet overfor selve Livets Mysterium. Thi hvor dybt end Naturvidenskaben trænger frem, og hvor langt end Historiegranskningen gaaer tilbage, standser dog baade den ene og anden overfor selve Livet som det for vor Tænken aldeles Ubegribelige. Over dette hviler Isissløret, som hverken Oldtidens Philosophi har formaaet eller Fremtidens Videnskab vil formaae at løfte. Videnskaben har da heller ikke til Formaal at forklare os Livet selv, men Livets Former, og den samme Opgave har Dogmatiken for det religiøse Livs Vedkommende. Idet da nu Læren om Forsoning og Retfærdiggjørelse erholde den centrale Plads i Dogmatiken, ville alle andre Dogmer blive at udvikle og forklare i Lyset af disse Troessandheder. Forudsætninger for Forsoningslæren danner Læren om den treenige Gud, om Verdens Skabelse og Syndefaldet, om Christi Menneskeblivelse og Forløsergjerning — de efterfølgende Virkninger af Forsoningen fremstilles i Læren om Saliggjørelsens Orden *(ordo salutis)*, om Kirken og Naademidlerne samt endelig Læren om de sidste Ting og Fuldendelsen. Alt dette staaer i indre Sammenhæng og Tankeforbindelse, og Dogmatikens Opgave er netop at fremstille denne, saa vidt det lader sig gjøre. En saadan central og Alt befrugtende Plads for Retfærdiggjørelseslæren var det, som Luther havde Øie for, naar han erklærede, at om denne Lære foredrages rigtig, vil ogsaa Kirken staae fast, men enhver Forvanskning af den vil gjøre Kirken vaklende og usikker (se ovenfor S. 9).

Her er det nu, at Dogmatiken mødes med Kirkens Bekjendelse, der er fremsat i de saakaldte symbolske Skrifter. Formaalet for disse er nemlig at udtale det enkelte Kirkesamfunds Opfattelse af Aabenbaringen i sine Grundtræk, idet det herved tillige stiller sig i bestemt Modsætning til andre Kirkesamfund, som gjøre en afvigende Opfattelse gjældende. De store Kirkesamfund, der have dannet sig indenfor Christenheden med hver sin eiendommelige Opfattelse, ere ikke Tilfældigheder, men ere fremkaldte med en Slags historisk Nødvendighed dels af de nationale Eiendommeligheder, dels og fornemmelig af de høist forskjellige Trin i den religiøssædelige Udvikling. Som nu Dogmatiken fremgaaer af, maa den ogsaa slutte sig til et af disse Kirkesamfund og maa atter som

Følge deraf have et bestemt confessionelt Præg, den maa være enten katholsk eller protestantisk, enten reformert eller luthersk eller slutte sig til et af de mindre protestantiske Sectpartier. Det beroer derfor paa en Misforstaaelse, naar man i vort Aarhundrede har lagt særlig Vægt paa at fremstille en christelig Dogmatik uden confessionelt Særpræg. Thi at fremstille en christelig Dogmatik i ren Almindelighed er ligesaa umuligt som at fremvise et Menneske i ren Almindelighed, der hverken har Kjønnets eller Alderens eller Nationalitetens Særpræg. De bestaaende Kirkesamfund have dannet sig med historisk Nødvendighed, og det er aldeles umuligt at skrue sig tilbage til det Tidspunkt i Historien, hvor de endnu ikke havde dannet sig. I hvert Fald vil Modsætningen mellem Katholicisme og Protestantisme gjøre sig gjældende, thi den er altfor principiel, til at selv den mest overfladiske Behandling kan see bort fra den. Lettere er det at glide hen over Modsætningen mellem det Reformerte og det Lutherske, fordi den ikke er saa dybt gaaende, dog lader dette sig kun gjennemføre ved, at man bliver staaende ved de store Hovedsynspunkter i mere ubestemt Almindelighed og undgaaer en dybere gaaende Undersøgelse. For den enkelte Christne er der intet andet Valg end at slutte sig til et af de bestaaende Kirkesamfund, forsaavidt han da overhovedet endnu staaer paa Christendommens Grund og ikke helt har forvildet sig ind i en Slags Fornufttheologi af egen Opfindelse. At nye omfattende Kirkesamfund skulde danne sig ved Siden af de alt bestaaende, kunne vi ikke ret tænke os, efterdi Modsætningen neppe vil være af tilstrækkelig Dybde. At der overalt i den protestantiske, særligt i den reformerte Kirke danner sig mindre eller større Partier omkring denne eller hin theologiske eller kirkelige Particularmening, kan ikke komme i Betragtning, thi de bære et altfor individuelt Præg, til at der kan tillægges dem blivende kirkehistorisk Betydning.

Dogmatiken maa altsaa have et confessionelt Præg; for vort Vedkommende bliver det evangelisk-luthersk, efterdi vi i dette Kirkesamfund finde den reneste og sandeste Opfattelse af Christi Evangelium i større Overeensstemmelse med Skriftens Lære end i noget af de andre Kirkesamfund. Idet Dogmatiken tager sit Fod-

fæste i den hellige Skrifts Lære, følger den i sin Læreudvikling den Opfattelse, som er givet i Kirkens Bekjendelsesskrifter. Men som overfor Skriftlæren saaledes gjælder det ogsaa overfor Kirkelæren, at det ikke bliver et blot udvortes Forhold, hvorefter de enkelte Citater af de symbolske Skrifter anføres paa ydre mekanisk Vis, men at det bliver et Inderligbedsforhold. Dogmatiken skal være saaledes fyldt af Kirkens Aand og Lære, at den gjennemfører sin Udvikling i Kraft af denne, saaledes at den overalt kjender sig baaret og støttet af den.

Alligevel maa det her bestemt fremhæves, hvad man fra et ensidigt og overdrevet confessionelt Standpunkt stundom overseer, at Dogmatiken staaer ikke i samme Forhold til Kirkelæren som til Skriftlæren; den sidste er nemlig absolut bindende, den er øverste kritisk Norm, hvorefter al theologisk og kirkelig Lære bliver at bedømme. Men dette er ikke Tilfældet med Kirkens Lære i de symbolske Skrifter. Denne kan kun være secundær Norm, have en afledet Autoritet, idet den jo selv søger sin Begrundelse i den hellige Skrift. Heraf følger atter, at der maa forbeholdes Dogmatiken Ret til at underkaste Kirkelæren en kritisk Prøvelse — og dette er da ikke alene dens Ret, men ogsaa dens Pligt: Dogmatiken har den blivende Opgave at prøve Kirkelæren og i Henhold dertil eftervise dens Overensstemmelse med Skriftlæren. Vil man nægte dette, da havner man uundgaaeligt i Katholicismens Lære om Kirkens Ufeilbarhed, men har dermed da ogsaa brudt med Reformationens Hovedprincip, at den hellige Skrift er øverste kritiske Norm og Autoritet for al Kirkelære. Forfatterne af vore symbolske Skrifter vare langt fra at tillægge dem den samme Værdighed og Betydning som den hellige Skrift. Det er bekjendt, hvorledes Melanchton senere ændrede i Augsburgerbekjendelsen og vistnok i vel høi Grad behandlede den som et Privatskrift trods dens officielle Charakter, men hermed lagde han for Dagen, at han paa ingen Maade tillagde den Ufeilbarhed. Ja selv det strængeste af de lutherske Bekjendelsesskrifter, Concordieformlen, erklærer klart og utvetydigt, at den hellige Skrift er den eneste Regel og Norm *(unica regula et norma)*, efter hvilken alle Lærdomme og Lærere skulle dømmes og vurderes, og den

fremhæver udtrykkelig, at Kirkens Bekjendelsesskrifter kunne paa ingen Maade stilles ved Siden af den hellige Skrift eller gjøre Krav paa samme normative Autoritet som den, men skulle tjene til Vidnesbyrd om, hvorledes man i senere Tider har forstaaet og gjengivet Christi og Apostlenes Lære*).

Om end altsaa Dogmatiken tager sit faste Støttepunkt i Kirkens Symboler, er den derved ingenlunde hindret i at underkaste disses Enkeltheder en kritisk Prøvelse. Kun kommer det an paa, at Kritiken her bliver af den rette Art. Thi Meningen kan dog ikke være den, at man skal kriticere Symbolernes Lære ud fra et hvilketsomhelst ukirkeligt eller uchristeligt Standpunkt. Det er klart, at man fra et pantheistisk eller fra et yderligt rationalistisk Standpunkt vil gjøre kort Proces med Symbolernes Lære som en forældet Levning af det 16de Aarhundredes Theologi, der slet ikke kan bringes i Samklang med det 19de Aarhundredes oplyste Kultur. Saadant er ikke Kritik, men ligefrem Forkastelse af Kirkens Lære, hvad der atter har sin Grund i Fornægtelse af Christendommen. Forat Kritiken skal være berettiget, er det nødvendigt, at den, som udøver den, selv maa staae paa christelig Troesgrund, selv maa vide sig i Forstaaelse af og i væsentlig Overensstemmelse med Kirkens Lære. Dette vil med andre Ord sige, at Kritiken skal tage sit Udgangspunkt ud fra selve de kirkelige, her altsaa de evangelisk-lutherske Troesprinciper. Det er altsaa det formale Princip, den hellige Skrift som øverste Norm og Autoritet, og det materiale Princip, Retfærdiggjørelsen ved Troen alene — det er disse Principer, ud fra hvilke Symbolernes Enkeltbestemmelser skulle prøves.

Denne Prøve af Symbolernes Lære bliver af videnskabelig theologisk Art og kan derfor kun foretages af dem, som have den dertil nødvendige Fordannelse. Men Enhver, som har denne, har ogsaa

---

*) Reliqua vero sive patrum sive neotericorum scripta, quocunque veniant nomine, sacris literis nequaquam sunt æquiparanda, sed universa illis ita subjicienda sunt, ut alia ratione non recipiantur nisi testium loco, qui doceant, quod etiam post apostolorum tempora, et in quibus partibus orbis doctrina illa prophetarum et apostolorum sincerior conservata sit. Form. Conc. p. 570—71.

Ret til at deltage i Dogmatikens kritiske Prøvelse af Symbolernes Lære, altsaa, som Forholdene ere hos os, hver Præst i den danske Folkekirke. Ingenlunde er han udelukket derfra, fordi han har aflagt Ed paa at lære i Overensstemmelse med den danske Folkekirkes symbolske Skrifter, thi denne Ed gjælder kun hans offentlige Lære- og Prædikevirksomhed i Menigheden. I denne skal han følge Kirkens Lære og ikke svække den ved at indblande sine egne kritiske Bemærkninger, hvad der kun kan fremkalde Uro og Forvirring hos Tilhørerne, som hyppigt ere ude af Stand til selv at dømme om deres Rigtighed. Men i den videnskabelige Diskussion maa det staae Præsten frit for at deltage paa rette Tid og Sted; om han f. Ex. nærer Tvivl om Rigtigheden af den lutherske Nadverlære eller af de kirkelige Bestemmelser i Treenighedslæren, maa det være ham tilladt at fremsætte sine Betænkeligheder i videnskabelige Afhandlinger eller i Forsamlinger af Embedsbrødre. Kun fra Prædikestolen kan det ikke tillades ham at fremsætte dem, end mindre overfor sine Confirmander, som ere uerfarne og ubefæstede og let derved kunne føres ud i en fuldstændig Vantro. Hvis vedkommende Præst endnu er usikker i sin Opfattelse, eller hvis denne angaaer underordnede Punkter, vil der neppe herved beredes ham Vanskeligheder. Men anderledes stiller Sagen sig rigtignok, naar han selv er fuldsikker i sin Overbevisning og i væsentlige Lærestykker i afgjort Uoverensstemmelse med Folkekirken. Thi da fremstiller det Spørgsmaal sig for ham, som kun hans egen Samvittighed kan afgjøre, om han kan vedblive at være Præst, eller om han ikke heller maa træde ud af Folkekirken og samle en Frimenighed om sig, eller — dersom han muligvis er kommen til gjennemgaaende Tvivl om Christendommens Sandhed — helt opgive Præstegjerningen og søge sig et andet Livserhverv.

Anderledes end Præsterne ere de theologiske Professorer og Docenter stillede overfor Kirkens symbolske Skrifter. Stundom er den Fordring fremsat, at ogsaa disse burde ligesom Præsterne edfæstes paa de symbolske Skrifter. Men denne Fordring fremgaaer af en Miskjendelse af Universitetslærerens Opgave. Hvad der nemlig ikke kan være Præsten tilladt i hans Embedsgjerning, er netop Pligt for hin,

nemlig bestandigt at underkaste Kirkens Lære en kritisk Prøvelse i Kraft af de evangeliske Troesprinciper. Men det vilde da være en fuldstændig Selvmodsigelse paa een Gang at aflægge Ed paa de symbolske Skrifter og saa dog alligevel underkaste dem en Prøvelse. Blev hin Fordring, at edfæste de theologiske Universitetslærere paa Symbolerne, virkelig gjennemført, da havde det theologiske Facultet dermed tabt Ret og Adkomst til at deltage i Universitetets Virksomhed, thi ved dette hører kun hjemme, hvad der kan arbeide i Videnskabens Frihed. Facultetet maatte da omdannes til en Art Præsteseminarium, hvor man paa katholsk Vis indprænter Eleverne Kirkens Lære og strængt forbyder dem selv at tænke over den eller prøve den. Men Ingen vilde tage større Skade heraf end Kirken selv, der snart vilde hensygne i aandelig Død og Ligegyldighed, naar Videnskabens og den kritiske Prøvelses friske Luft stænges ude. Idet vi saaledes til Kirkens eget Bedste hævde Videnskabens frie Ret, maa det indrømmes, at der atter her kan opstaae en Conflict, idet nemlig de theologiske Docenter kunne fjerne sig saa langt fra Kirkens Lære, at de i Virkeligheden forkaste den. Men en lignende Conflict vil ogsaa kunne opstaae paa andre Videnskabers Omraade. Thi ogsaa juridiske og nationaløkonomiske Professorer kunne udvikle Theorier, der ere opløsende for den bestaaende Samfundsorden, og det Samme kan være Tilfældet med de philosophiske Professorer. Det er her overmaade vanskeligt at drage den rette Grændse mellem Statens eller Kirkens Tilsynsret og den akademiske Lærefrihed. Aldeles ubegrændset kan den sidste ikke være, og navnlig have baade Stat og Kirke Ret til at fordre, at ikke agitatoriske Foredrag træde i de videnskabelige Forelæsningers Sted, hvad der ganske strider mod Universitetets Bestemmelse. Hvor dette ikke skeer, tro vi rigtignok, at Stat og Kirke staae sig bedst ved at give den akademiske Lærefrihed saa vidt Raaderum, som det paa nogen Maade er muligt, idet Videnskaben selv vil bringe mulige Vildfarelser og Feilgreb tilbage i den rette Bane.

Dogmatiken skal altsaa tage fast Fod i de kirkelige Troesprinciper, men med baade Ret og Pligt til at kriticere og prøve Kirkelærens enkelte Bestemmelser ud fra disse. Kun paa denne Vis

vil den sikkre sig, at den virkelig kommer til den rette Forstaaelse af den hellige Skrift og derved af Evangeliet. I andet Tilfælde vil den, hvad navnlig vort Aarhundrede afgiver tilstrækkelige Exempler paa, blive revet med af Tidens philosophiske Ideebevægelser og søge at læmpe Evangeliet efter disse, hvad der uundgaaeligt fører til større eller ringere Forvanskninger af det. Selv fromme og christelige Theologer, der ville bygge Dogmatiken paa Skriftens Lære med Forbigaaelse af Kirkens Lære, ville ikke kunne hindre, at deres Theologi faaer et overveiende subjectivt Præg, og at de mere lægge den hellige Skrift til Rette efter deres dogmatiske Meninger end omvendt. Dette gjælder baade T. Beck i Tübingen († 1878) og Hofmann i Erlangen († 1877).

En anden Sag er det, at man kan forsøge at give en Fremstilling af de gammel- og nytestamentlige Forfatteres dogmatiske Læresystem. Om end et saadant ikke umiddelbart fremsættes af dem, danner det dog den skjulte Forudsætning for deres Skrifter og lader sig ved en omhyggelig Exegese uddrage af dem. Dette er Formaalet for den bibelske Dogmatik eller den gammel- og nytestamentlige Theologi. En saadan Fremstilling maa da tilstræbe den størst mulige Objectivitet og omhyggeligt undgaae enhver Indblanding af senere dogmatiske Opfattelser eller Læreudviklinger. Men den kan ikke betragtes som en Dogmatik i Ordets strængere Forstand, thi dennes Formaal er at give en Fremstilling netop af vor Tids Troeslære i systematisk Sammenhæng, medens den bibelske Dogmatik skal holde sig borte fra senere Tiders Opfattelse. Den er derfor at betragte som et Forarbeide for Dogmatiken og har som saadant stor Betydning ved at rense og klare vor Opfattelse af Skriftlæren og derved lægge et fast Grundlag for det dogmatiske System. Den bibelske Dogmatik faaer vistnok derfor med større Ret sin Plads anvist mellem de exegetiske end mellem de systematiske Discipliner.

Erkjendelsen af, at Dogmatiken maa tage sit Stade i den kirkelige Bekjendelse, om den skal vinde Fasthed og Holdning, er da ogsaa i vort Aarhundrede stedse trængt mere og mere igjennem i samme Grad, som man har indseet, at jo mere Dogmatiken under

Rationalismens Paavirkning fjernede sig fra Kirkelæren, sank den dybere og dybere ned i Aandløshed og Trivialitet. Ved Siden af den speculative Theologi, der tilstræber en Formidling mellem den kirkelige og den philosophiske Verdensanskuelse, gjør en anden theologisk Retning sig gjældende, der vil udvikle Dogmatiken uafhængig af en fremmedartet Speculation ene og alene af de evangeliske Troesprinciper i nøie Tilslutning til de lutherske Bekjendelsesskrifter. Som Dogmatikere af en saadan strængere confessionel Retning kunne nævnes Thomasius († 1875), Philippi († 1881), Twesten († 1876), Kahnis, Luthardt i Tydskland, Gisle Johnsen i Norge, Björling, Bring og Granfelt i Sverig og Finland (de to sidste dog under stærk Paavirkning af Martensens Speculation). Selvfølgelig gjør sig indenfor disse atter forskjellige Nuancer gjældende, og om adskillige af dem kan det siges, at de skyde over Maalet og blive i deres Iver for Kirkens Bekjendelse mere kirkelige end Kirken, mere lutherske end Luther, idet de ville kalde det syttende Aarhundredes lutherske Orthodoxi til Live igjen i al dens stive Ubehjælpsomhed, al dens kolde Abstraction. Et saadant Misgreb maa dog ikke lukke vore Øine for det Sande og Berettigede i disse Theologers Stræben, nemlig at give Dogmatiken en fastere Tilslutning til den lutherske Kirkes Bekjendelse og udvikle den paa Grundlag af de deri udtalte Troesprinciper*).

---

*) Jvfr. Thomasius' Ord: „Mich dünkt, der Erbauung der Kirche thut in unsern Tagen nichts mehr noth, als dass wir nur vorerst wieder über die grossen Grundlagen und Grundgedanken ihres Bekenntnisses zu einer Verständigung und, so Gott will, zu einer einmüthigen Ueberzeugung kommen; dann mögen wir immerhin an den Ausbau des Einzelnen und entfernter Liegenden gehen. Dass ich dabei gleichwohl keine blosse Wiederholung altkirchlicher Bestimmungen und Formen beabsichtige, wird das Buch selbst zeigen. Die Aufgabe der Dogmatik, wie sie mir vorschwebt, ist ja viel mehr, das Dogma aus seinen tiefinnerlichen Gründen und Lebenswurzeln heraus stets neu und frisch zu reproduciren, und ihm so eine Gestalt zu geben, in welcher es als Ausdruck des einen biblisch-kirchlichen Glaubens erscheine, welcher seiner Natur nach immerdar alt und jung zumal ist.“ (Christi Person und Werk. 1853. Vorwort).

Efter det Udviklede ville vi kunne fremstille Nutidens kirkelige Krav til Dogmatiken i følgende Sætninger: Dogmatiken bør forlade det overveiende subjective Standpunkt, som den i det sidste Aarhundrede har indtaget under en fremmedartet Philosophis Indflydelse, og tage sit faste Standpunkt i Aabenbaringens historiske Objectivitet, som denne foreligger i den hellige Skrifts Vidnesbyrd, og herfra udvikle Læren efter den Grundopfattelse, som er udtalt i de evangelisk-lutherske Bekjendelsesskrifter.

II.

Saasnart det rette Grundlag er fundet for Dogmatiken, bliver den næste Opgave, der fremstiller sig, den at fremstille Troesindholdet i den rette videnskabelige Form. Først herved bliver Dogmatiken til theologisk Videnskab. Al christelig Lære i Prædiken, Undervisning og Opbyggelse har til Formaal at fremstille Aabenbaringens Troesindhold paa klar og forstaaelig Maade, men dette er endnu ikke Videnskab. Saavel Lærebogen og Katechismen, der er beregnet paa Barndommens og Ungdommens Undervisning, som Opbyggelsesskriftet og Prædikenen, der henvender sig til de Voxne, meddele i de væsentlige Grundtræk det Samme som Dogmatiken, men dog paa en helt forskjellig Maade. Hovedsagen for dem er nemlig ikke den nøiagtige og omhyggelige Begrundelse, endnu mindre den prøvende og sondrende Kritik, der atter og atter tager Undersøgelsen op paa Ny for at forvisse sig om, at den givne Opfattelse ogsaa er den rigtige — men Hovedsagen for dem er at gjøre Fremstillingen saa fattelig og indtrængende som mulig; Billeder og Lignelser bringes hyppigt i Anvendelse, og de ledende Grundtanker sammenknyttes ofte i temmelig løs Forbindelse. Men Dogmatiken arbeider i lige modsat Retning, den har ingen Brug for det billedlige Udtryk, men skal tværtimod omsætte det i klare Begreber; den kan ikke nøies med en løs og tildels vilkaarlig Sammenstilling af de christelige Troessandheder, men skal tværtimod fremdrage den indre i Sagen selv begrundede Tankeforbindelse mellem dem og fremsætte det i det klareste Lys, ligesom den overalt arbeider paa at finde netop det nøiagtigste og mest træffende Udtryk for Troeslærdommen.

Som for al Videnskab overhovedet kommer det ogsaa for Dogmatiken an paa, at den formaaer at fremstille sit Indhold i den rette Form, eller at den formaaer at følge den rette videnskabelige Methode. Hvilken denne er, vil indlyse, naar vi kaste et Blik paa Theologien som samlet Helhed og de Hovedgrupper, hvori den sondrer sig. Af saadanne kunne opstilles fire, nemlig:

1) Exegetisk Theologi, der gaaer tilbage til de historiske Kildeskrifter for Aabenbaringen, det gamle og det nye Testamente, udlægger disse efter Grundtexten og derigjennem søger det første og oprindeligste Udtryk saavel for Aabenbaringens Lære som for dens Historie, hvilket da bliver normgivende for hele den senere Udvikling.

2) Historisk Theologi, som fremstiller Aabenbaringens Tilegnelse i det fremvoxende og videre sig udviklende Menighedsliv, de mangfoldige Brydninger, som herved fremkaldes, de vrange og urigtige Former, gjennem hvilke Livet og Læren udvikle sig for at vinde frem til en stedse dybere og inderligere Erkjendelse af Evangeliets Grundsandheder og en til samme svarende Udformning af Samfundslivet. Hoveddisciplinerne her blive Kirke- og Dogmehistorie.

3) Systematisk Theologi, der fra det Svundne vender sig til det Nærværende, stræber efter at fremstille det christelige Troesindhold, som det fremstiller sig for den nulevende Menigheds Bevidsthed, at eftervise den indre Sammenhæng, der ligger til Grund for de enkelte Lærdomme, samt udlede denne af bestemte ledende Grundprinciper, endelig fremstille de enkelte Begreber i størst mulig Nøiagtighed og Sikkerhed. Hoveddisciplinerne her ere Dogmatik og Moral samt Religionsphilosophi, hvilken sidste har til Formaal at eftervise Christendommens Stilling overfor de ikke christelige religiøse eller philosophiske Verdensopfattelser.

4) Praktisk Theologi, som undersøger de Midler og Veie, ad hvilke det christelige Troes- og Livsindhold skal virkeliggjøres i Menighedslivet. Som Navnet antyder, er Opgaven her af praktisk Natur, og Undersøgelsen vil fortrinsvis have til Gjenstand den

rette Anordning af Gudstjenesten, Præstens Stilling og Virksomhed, Ungdommens Oplæring, Christendommens Udbredelse blandt Hedningerne o. a. Lign. Den praktiske Theologi sondrer sig i en Række Discipliner, der behandle disse Æmner enkeltvis. Som de vigtigste kunne nævnes Pastoraltheologi, Homiletik, Katechetik og Liturgik, endelig Missionsvidenskab og Kirkeret.

Alle fire Hovedgrupper staae i den inderligste Forbindelse, idet de gjensidigt støtte, begrunde og opklare hinanden og danne netop herved tilsammen en afsluttet videnskabelig Organisme, selve Theologien. Men heraf følger, at man under den videnskabelige Behandling samtidigt med, at man drager al mulig Veiledning og Oplysning af de beslægtede Discipliner, dog maa holde dem ude fra hinanden og give hver af dem sin tilbørlige Begrændsning, at man ikke f. Ex. gjør Dogmatiken til Exegese eller Pastoraltheologien til Dogmatik, thi dette vil altid drage Forvirring og Uklarhed og en deraf følgende urigtig Opfattelse efter sig.

Fæste vi nu vor Opmærksomhed paa Dogmatiken, da vil det sees, at den, ligesom den christelige Sædelære, har sin Plads i den systematiske Theologi. Den videnskabelige Methode, som her skal bringes til Anvendelse, maa altsaa være den systematiske; Opgaven bliver den at sammenfatte de christelige Troeslærdomme i et System (σύστημα). Et saadant giver en begrebsmæssig Fremstilling af de enkelte Læresætninger, saaledes at disse erkjendes i deres indre i Sagen selv begrundede Sammenhæng og tillige i deres indbyrdes Begrændsning. Netop herved adskiller Dogmatiken sig fra Lærebogen, Prædiken, Opbyggelsesskriftet. Thi alle disse blive staaende ved en mere eller mindre umiddelbar Opfattelse af de christelige Grundsandheder, og hvad der her bliver det Afgjørende, er den personlige Tro og Overbevisning, hvormed Sandheden træder frem, i Forening med Klarhed og Anskuelighed; derfor anvendes her ofte Billeder og Lignelser, stundom et næsten digterisk Sprog, Veltalenheden kan her være af stor Virkning. Men alt Saadant, hvorpaa den umiddelbare religiøse Fremstilling og derfor ogsaa den hellige Skrift er saa rig, skal i den systematiske Theologi omsættes til Tanker og Begreber, idet der her omhyggeligt skal undersøges, hvad der menes

ved Billedet, hvad der er den skjulte Tanke deri, som skal fastholdes, og hvad der kun er billedlig Indklædning. Saaledes t. Ex. de hyppige Anthropomorphismer, under hvilke Guds Egenskaber fremstilles i den hellige Skrift, eller Betegnelser af Guds Væsen som det rene Lys — saadant kan med Kraft anvendes i Prædiken og Psalmesang, men Dogmatiken maa underkaste disse Udtryk en Prøvelse forat udfinde Tanken, som gjemmer sig derunder, og dernæst atter fremstille denne i det klareste og mest præcise Udtryk, hvorved tillige alle urigtige Opfattelser finde deres Afvisning. Paa denne Vis udfindes og fastsættes gjennem Reflection og Kritik den enkelte Læresætning eller, som vi kalde den, Dogme (*δόγμα* af *δοκεῖν*, oprindelig en Mening, der grunder sig paa et personligt Skjøn, senere om philosophiske Læresætninger, endelig om de bestemt udformede af Kirken anerkjendte Troessætninger). Men det enkelte Dogme staaer atter i Relation til andre Dogmer, Strid og Modsigelse kan opstaae mellem de enkelte Dogmer, denne maa atter hæves, idet mulige unøiagtige Udtryk maa rettes, eller uklare og ubestemte Udtryk maa erstattes ved klare og bestemte, der udelukke Misforstaaelser eller Mistydninger. Dernæst maa det enkelte Dogme adskilles i dets indre Modsætninger, for at den skjulte Tankefylde kan faae Leilighed til at udfolde sig, og her gjælder det atter om at fremstille de indre Modsætninger i det rette Lys og i det rette Forhold eller Begrændsning overfor hinanden. Og atter skulle de enkelte Dogmer sammenfattes under større samlende Synspunkter, saa at de ikke staae som løsrevne, isolerede Sætninger, men erkjendes som Tankeudstraalinger af en omfattende Livstotalitet. Dogmerne skulle tilbageføres til de skjulte Enhedsprinciper, der ligge til Grund for dem, og udledes af disse, og disse Principer skulle atter tilbageføres til et bærende Grundprincip, i hvilket tilsidst alle de mange forskjellige Dogmer mødes i deres første oprindelige Enhed. Saaledes udvikles og fremstilles et dogmatisk System. Det er et anstrængende Tankearbeide, som her kræves, hvortil saavel Kritiken som Dialektiken maa yde sin Hjælp: hin skal nøie undersøge de valgte Udtryksformer, prøve og veie dem, udskille saavel det Vrange og Forkerte som det Taagede og Uklare, medens denne fremkalder Liv

og Bevægelse ved at sætte Tankerne i Strømning, saa at de ikke stivne i død Ubevægelighed, men overalt vise sig som Udtryk for Livet, nemlig det christelige Troesliv, der skjuler sig under dem og i dem søger at komme til Klarhed og Selvforstaaelse. Kun der, hvor Dogmatiken og den christelige Moral arbeider paa Begrebsudvikling i indre systematisk Sammenhæng, kun der kan i Sandhed tales om ægte videnskabelig Methode og Behandling. I samme Grad den systematiske Fremstilling fjerner sig herfra, i samme Grad ophører den at være videnskabelig Dogmatik eller Moral. Den kan være lærd og kunskabsrig — den kan være aandfuld og interessant — den kan være varm og opbyggelig — den kan have overmaade mange Fortrin — men den har tabt sit egentlige Hovedformaal af Syne og vil vise sig famlende og usikker der, hvor det netop kom an paa at vise Sikkerhed og Fasthed.

Men idet vi nu, gaaende ud fra denne Opfattelse af Dogmatiken som systematisk Begrebsudvikling af det i den hellige Skrift givne Aabenbaringsindhold, kaste et prøvende Blik paa den nyere Behandling af Dogmatiken, da vil det Samme vise sig her som ved Udviklingen af de evangeliske Troesprinciper: der har fundet en Tilbagegang Sted, man er ikke længer saa klar over den videnskabelige Methode, som en tidligere Tid har været, og heraf er atter fulgt Usikkerhed og Holdningsløshed i Modsætning til en ældre Tids faste og sikkre Behandling; thi hvor man er usikker og uklar over Methoden, maa ogsaa Resultaterne blive usikkre og uklare.

Den Mand, efter hvem den lutherske Dogmatik bærer Navn, var ikke Dogmatiker i dette Ords strængere Betydning. Luther har ikke som Calvin skrevet en Dogmatik, følte sig vel heller ikke kaldet til et saadant Arbeide. Det var ikke hans Sag omhyggeligt at afveie sine Anskuelser imod hinanden og fremsætte dem i det videnskabelige Sprogs rolige og klare Objectivitet. Tværtimod, hans Meninger komme buldrende frem, iklædte Jern fra Top til Taa, og føres med stor Kraft frem imod Modstanderne. Som disse vare forskjellige, saaledes ændredes ogsaa hans Udtalelser, og disse gaae ikke sjældent i stik modsat Retning, alt eftersom han var stillet overfor Romerkirkens i Traditionen stivnede Objectivitet eller overfor

Sværmernes og Phantasternes selvlavede Aabenbaringer, der opløse Alt i Vilkaarlighed. Videnskabelig Dogmatiker kan man vel derfor neppe kalde Luther, men han var meget mere end dette — han var religiøs og kirkelig Reformator. Saa vist som Livet er mere end Videnskaben og Christendommen mere end Dogmatiken, saa vist er ogsaa den religiøse Reformator mere end den videnskabelige Theolog. Luther brød de nye Baner, anviste Tanken nye Veie og fremstillede de evangeliske Troesprinciper i en Renhed og Klarhed, hvori de ikke vare sete siden Apostlenes Dage. Med fuld Føie bærer derfor Dogmatiken hans Navn, thi han har givet den det rette evangeliske Grundlag, som den havde mistet ved Aarhundreders vildledende Traditioner, han har fremstillet Christendommens egentlige Grundkjærne, Læren om Synd og Naade, i det rette evangeliske Lys. Saalænge Modsætningen mellem Katholicismen og Protestantismen vedbliver at bestaae, saalænge vort Kirkesamfund bygger paa Augsburgerbekjendelsens Grund, saalænge vil ogsaa den Dogmatik, paa hvis videnskabelige Fremstilling vore Theologer bygge, med Rette kjendemærkes med Luthers Navn, thi han er her den blivende Veileder og Banebryder.

Melanchton havde efter sin aandelige Begavelse bedre Betingelser for at blive videnskabelig Dogmatiker end Luther. Han besad større Ro, en finere Forstaaelse af Tankens Bevægelse og en skarpere Formsands end Luther, medens han i Lærdom og Kundskab ikke stod tilbage for denne. Det er da ogsaa bekjendt, hvilken Vægt Luther tillagde „den kjære Magister Philips“ Udtalelser, og at han jævnligt søgte Raad og Veiledning hos ham. Fra Melanchton hidrører da ogsaa foruden vor Kirkes Bekjendelsesskrifter tillige det første Grundrids af den lutherske Dogmatik, hans ovenfor omtalte *Loci communes theologici.* Men alligevel var Tiden endnu ikke kommen til en fuldmoden Udfoldelse af den lutherske Dogmatik. Gemytterne vare i altfor stærk Bevægelse efter den voldsomme Rystelse, som Reformationen havde fremkaldt, til at en rolig videnskabelig Reflection endnu kunde gjøre sig gjældende. Det nye Syn paa Christendommen maatte først klares, Principerne tilegnes og Kampen mod Romerkirkens scholastiske Theologi samt mod Sværmeriets Vild-

farelser være ført seirrig igjennem, forinden der var Trang og Evne tilstede til at udarbeide og fremstille det evangeliske Troesindhold i et omfattende System. Dette skeer først i det følgende Aarhundrede.

I det syttende Aarhundrede udfolder da ogsaa den lutherske Dogmatik sig i en sand Pragtflor. Det er den lutherske Dogmatiks Glandsperiode. Nu komme de store Systemer frem, hvor alle Dogmer ere sammenknyttede i stræng Enhed og atter hvert enkelt Dogme gjennemarbeidet indtil sine fineste Enkeltheder. Med Føie har man sammenlignet disse bindstærke og grundlærde dogmatiske Systemer med de himmelstræbende gothiske Domkirker, der i lige høi Grad udmærke sig ved dristig og storartet Construction og rig Udarbeidelse af de architektoniske Enkeltheder. Hvert Dogme bliver omhyggeligt udarbeidet og opløst i sine forskjellige Momenter og Afdelinger, disse atter i deres Underafdelinger og saa fremdeles videre indtil de allerfineste Distinctioner. De romersk-katholske, calvinske, zwingliske, anabaptistiske og alle andre Vranglærdomme eftervises og gjendrives med stor Skarpsindighed. Snart følges den synthetiske Methode, der sammenføier de enkelte Troesbegreber Led efter Led i Systemets sluttede Kjæde, snart den analytiske, der gaaer ud fra den det hele System omfattende og bærende Grundtanke og dernæst opløser denne i dens enkelte Bestanddele og efterviser den indre Tankeforbindelse mellem de enkelte Dogmer. Hvad enten den ene eller den anden Methode bringes i Anvendelse, er det altid med gjennemført logisk Stringents. Det er Logikens Triumph, som her feires, et grundigt og dygtigt Tankearbeide, som her udføres paa Grundlag af en vidt omfattende theologisk Lærdom. Her er Frihed og Sikkerhed i Tænkningen, ingen følelsesfulde Phraser, der i en senere Tid skulle dække over Tankens Fattigdom, ingen holdningsløs Vaklen, der svaier hid og did mellem de forskjellige Meninger, ingen ordrig Veltalenhed, der i vidtløftig Snakken frem og tilbage søger at liste sig bort fra enhver dogmatisk Afgjørelse. Den enkelte Dogmatiker underordner sin Tænken under Systemets Almengyldighed; Objectiviteten er i den Grad fremherskende, at det næsten er, som var det det dogmatiske System selv, der tænker og taler og skriver, de enkelte Theologer falde bort med deres Navne,

idet deres forskjellige Arbeider tilsammen danne et fast og bestemt afsluttet System.

Og dog, hvor store alle disse Fortrin end ere, der give det syttende Aarhundredes Dogmatik en fremragende Plads overfor de efterfølgende Aarhundreders, lader det sig ikke nægte, at der til dem knytte sig Mangler af saa betænkelig Art, at det christelige Troesliv, som altid er mere og betydningsfuldere end Dogmatiken, kom i alvorlig Fare derved. Grundmanglen var den, at den dogmatiske Construction mere og mere fjernede sig fra Troeslivet, for hvilket den skulde være det videnskabelige Udtryk, at den tabte de indre aandelige Livsrørelser af Sigte og derimod gik op i reent abstracte Betegnelser. Disse bleve efterhaanden til blotte logiske Formler, med hvilke Dogmatiken tumlede med overordentlig Færdighed, men saaledes, at den logiske Interesse blev eneraadende, og Resultatet tilsidst bliver et fint udspundet scholastisk Tankenæt med en Uendelighed af Underafdelinger indtil de fineste, mest haartrukne Tankebestemmelser. Den religiøse Interesse, hvoraf Dogmatiken øser sin indre Livskraft, svandt bort, Grundbegreberne som Tro, Omvendelse, Gjenfødelse, Helliggjørelse o. Lgn. vare ikke længer Udtryk for en tilsvarende Virkelighed, en religiøs Livserfaring i Subjectet, men stode, afklædte al Virkelighed, i deres rene logiske Majestæt, der fordrede Underkastelse ene og alene i Kraft af Logikens Alt beherskende Lov. Og som man havde tabt Blikket for det religiøse Liv, saaledes ogsaa for al Historie. Det var helt gaaet af Glemme, at Christendommen hviler paa en Række af historiske Kjendsgjerninger, at den til sin Forudsætning har en tidligere Aabenbaring af Gud, der udfolder sig i en Række af guddommelige Ord og Handlinger, altsaa i en Aabenbarings Historie, hvis første Oprindelse falder sammen med Menneskeslægtens Oprindelse, og at Christendommen dernæst har sin fremskridende indre Udviklingshistorie i selve Menigheden, en Historie, der skal strække sig til Dagenes Ende. Alt dette var glemt, man havde tabt af Syne, at Christendommen oprindelig er og altid vil vedblive at være Liv og Historie. Istedetfor betragtedes den som et fast afsluttet System af nøiagtigt bestemte og formulerede Læresætninger; den rigtige

Tilegnelse heraf blev Hovedsagen, der førte lige ind i Himmerige, medens enhver Afvigelse fra det dogmatiske System var et Kjætteri, der, om det ikke hurtigt tilbagekaldtes, vilde føre lige til Helvede og den evige Fordømmelse. Heraf fulgte nu atter en Herskesyge og theologisk Ufordrageligbed, der kun stod lidet eller intet tilbage for, hvad det romerske Hierarchi havde udvist mod Evangeliets Bekjendere, kun at den verdslige Magt holdt Intolerancen i Tømme og ikke lod det komme til Blodsudgydelse. Med Rette klagedes der over, at den lutherske Papirspave, hvilken Theologerne skabte i deres dogmatiske Systemer, var lige saa stor en Tyran som den virkelige Pave i Rom, hvis Magt Luther havde brudt, saa at man kun havde ombyttet den ene Pave med den anden.

Det laa imidlertid i Protestantismens eget Væsen, at denne Tilstand i Længden ikke kunde holde sig. Den var i altfor aaben Strid med de evangeliske Troesprinciper, til at en kraftig Reaction kunde udeblive. Denne kom da ogsaa, men desværre gik det her som saa ofte ved lignende Leiligheder, at man i sin Iver for at fjerne Misbrugene tillige oversaae eller opgav den rette Brug, at man, som det hedder, kastede Barnet bort med Vandet, det vil sige den sikkre dogmatiske Methode tillige med alle Udskeielserne.

Det var Pietismen, der begyndte, Rationalismen, der fuldendte Oppositionen mod Orthodoxiens trykkende Herredømme. Begge talte med Iver og Varme den christelige Friheds Sag, begge søgte at bringe de Sider af Christendommen frem, som Orthodoxien havde overseet og tilbagetrængt. Trods al Ensidighed og aandelig Indskrænkning, som kjendemærker begge Retninger, maa det dog indrømmes, at de have virket som et gavnligt Ferment i det evangeliske Troeslivs Udvikling og i mange Maader bidraget til at give dette større Inderlighed og Dybde. Forsaavidt kunne de ogsaa indirecte siges at have øvet en gavnlig Indflydelse paa Dogmatiken, idet denne jo altid maa føres tilbage til Troeslivet som dens bærende Livsgrund. Men spørges der om, hvilken directe Indflydelse Pietismen og Rationalismen have havt paa Dogmatikens Udvikling, da kan denne kun siges at have været hæmmende og skadelig. Ingen anden theologisk Disciplin har i den Grad taget Skade under de nævnte Ret-

ninger som Dogmatiken, ja Følgerne ere her saa uheldbringende og langvarige, at de kunne kjendes i vore Dage. Som et knugende Mareridt hvile de endnu stedse over Dogmatiken og hindre den i at fyldestgjøre de Krav, som med Føie kunne stilles til den med Hensyn til videnskabelig Methode.

Overfor Orthodoxien gjorde Pietismen gjældende, at Christendommen er ikke theoretiske Læresætninger, men praktisk Villiesliv, at det er ikke Tankens Rigtighed, men Villiens Renhed, det kommer an paa. Heri havde den utvivlsomt Ret, om end dens Opfattelse af Christenlivet og Christendommen ingenlunde i Dybde og Inderlighed kunde maale sig med Reformatorernes. Men uheldigvis gik Pietismen til den modsatte Yderlighed af Orthodoxien: havde denne gjort den rene Lære til Et og Alt, saa betragtede hin Læren som noget Underordnet, ja Ligegyldigt. Dette kom allermest til at gaa ud over Dogmatiken. Til denne stilledes den Fordring, at den fremfor Alt skulde være praktisk opbyggelig. Den rene og sikkre Begrebsudvikling, hvorefter Orthodoxien havde stræbt, maatte vige Pladsen for en bred, ofte temmelig udtværet Opbyggelse, som nu blev raadende. En kjendelig Tilbagegang spores i den dogmatiske Behandling, og af det omfangsrige Antal Dogmatiker, som Pietismen har kaldt frem, er der kun saare Lidet, som har blivende Værd. Men denne Misforstaaelse af Dogmatiken, at den fremfor Alt skal være praktisk opbyggelig, har holdt sig indtil vore Dage og virker paa den ene Side hæmmende paa den videnskabelige Behandling, medens den paa den anden Side fremkalder en Række ideligt fornyede Angreb paa Dogmatiken og Theologien, der beskyldes for kun at være en gold og ufrugtbar Scholastik.

Unægtelig ligger der en Sandhed til Grund for den Paastand, at Dogmatiken skal være praktisk. Al Videnskab skal nemlig i sidste Instants være praktisk, det vil sige føres tilbage til Livets Virkelighed. Al Lære, som ikke tilsidst kommer i Forhold til Livets Virkelighed og faaer Betydning for denne, kan aldrig blive til Videnskab. Derfor kan man f. Ex. skrive tykke Bøger om Schakspil og deri lægge megen Skarpsindighed og Kombinationsevne for Dagen, men Saadant vil ikke faa Navn af Videnskab, fordi Schak-

spil kun er en Leg uden Betydning for Livets Virkelighed. Det er altsaa fuldkomment berettiget at kræve, at al Videnskab i sidste Endemaal skal være praktisk. Men noget helt Andet er det med den Fordring, som saa hyppigt opstilles af Ukyndige og Udenforstaaende, at Videnskaben ogsaa paa hvert enkelt Punkt skal være praktisk — den er i høieste Grad ødelæggende for Videnskaben, ja vil tilsidst umuliggjøre den. Videnskaben maa her gaae sin egen Gang aldeles rolig og uforstyrret, den spørger hverken, om det er til Gavn eller til Skade, om det er til Behag eller til Ubehag, den spørger kun om Et: Sandhed. Og hvad der gjælder om al anden Videnskab, gjælder ogsaa om Dogmatiken. En Behandling af den, som ikke nøies med at følge den rene og sikkre Begrebsudvikling, men idelig vil eftervise de enkelte Dogmers praktiske Betydning, vil snart trætte Læserne eller Tilhørerne og tilsidst gjøre dem lede og kjede af al Dogmatik. Det vil gaae som med den Art Historieskrivning, der af hver enkelt Begivenhed strax vil udlede en moralsk eller politisk Sandhed og aldrig kan lade Historien skjøtte sig selv og uforstyrret gaae sin egen Gang. Man vil tilsidst spørge, om man dog ikke kunde komme paa en lettere Maade til disse gyldne Sandheder med Forbigaaelse af de mange trættende Aarstal og Navne. Paa samme Vis vil det gaae hin praktiske Behandling af Dogmatiken: man vil spørge, om man dog ikke kom Sandheden ligesaa nær ved at holde sig til de christelige Grundsandheder i al deres Simpelhed med Udeladelse af det overmaade lærde, men ogsaa overmaade besværlige dogmatiske Apparat. Kan man ikke prædike over Synden uden just at have en dogmatisk Formel for Arvesynden paa rede Haand? og kan man ikke tale om Retfærdiggjørelsen uden at tye til de yderst fine confessionelle Bestemmelser? Ud fra denne Opfattelse vil man snart være færdig med hele Dogmatiken, thi al denne Søgen efter umiddelbare praktiske Resultater fører kun paa Afveie. Som Historiens videnskabelige Formaal er at komme til klar og nøiagtig Indsigt i, hvad der har fundet Sted i de svundne Dage, samt til rigtig Opfattelse af de virkende Aarsager — saaledes er Dogmatikens videnskabelige Formaal at komme til bedre, dybere og klarere Indsigt i de christelige Troeslærdomme, ei blot efter

dens almindelige Omrids i mere eller mindre ubestemt Opfattelse, men i den skarpeste og klareste Udfolding af alle Enkeltheder, samt til ret Forstaaelse af Dogmernes indre Sammenhæng og gjensidige Begrundelse. Først hvor dette er gaaet op for Bevidstheden, først der kan der være Tale om sand videnskabelig Behandling af Dogmatiken, og først der vil den Glæde kunne fornemmes, som det dogmatiske Studium skjænker, naar det drives paa rette Maade. Thi Glæden bestaaer her som ved alt videnskabeligt Studium deri, at man efterhaanden vinder frem til en baade dybere og renere Erkjendelse, saaledes at man fra det Uklare, Taagede, Uformede, hvormed man begynder, arbeider sig frem til det fast og klart og bestemt Formede, til Lys og Sandhed. Men for at kunne opnaae dette, maa man have Hænderne, det vil her sige Tankerne, frie, saaledes at man kan uhindret følge Tankens og Erkjendelsens egne Veie. Den Videnskabsgransker, eller for at blive ved det foreliggende Æmne, den Dogmatiker, som her ikke vil følge Tankens egne Veie, men ideligt speider efter praktiske Resultater, vil aldrig opnaae Fasthed og Sikkerhed, men vaklende famle hid og did, thi om de praktiske Resultater kan der være yderst forskjellige Meninger. Først naar hele Arbeidet er ført til Ende, først naar Systemet er færdigt, først da er det Tid at spørge efter det praktiske Resultat, det vil sige, stille Systemet op overfor Livets Virkelighed og spørge efter, hvad Værd og Betydning det har for dette, og Svaret herpaa vil da blive den afgjørende Dom over Systemets Rigtighed.

Har nu Pietismen virket hæmmende paa Dogmatiken ved at opstille den Fordring, at den skal være umiddelbart praktisk opbyggelig — saa har dog Rationalismen virket end mere fordærvelig, som paa Theologien i Almindelighed, saa i Særdeleshed paa Dogmatiken Rationalismen indeslutter en Række indbyrdes høist forskjellige Standpunkter, lige fra saadanne, der komme den kirkelige Lære meget nær, til saadanne, der næsten ere en Fornægtelse af den christelige Tro. Men alle have de dog det fælles Kjendemærke, som er udtrykt i Navnet, at de opstille den menneskelige Fornuft som eneste Kilde og derfor ogsaa øverste Dommer over al sædelig og religiøs Sandhed. Christendommen vil her forstaaes som en

rigere og dybere Selvudfoldelse af Menneskeaanden, saa at de guddommelige Livsspirer, som ere nedlagte i denne, gjennem mangehaande Vildfarelser og Hæmmelser arbeide sig frem til Selvforstaaelse. Rationalismen lægger derfor Hovedvægten paa den menneskelige Side af Christendommen, og da alt Menneskeligt først kommer frem gjennem Udvikling, vil Eftertrykket lægges paa Udviklingen d. e. Historien, og Theologiens Hovedopgave bliver den sondrende og prøvende Kritik, der forstaaer at udskille de guddommelige og evigt gyldige Fornuftideer i Christendommen fra den menneskelige Indklædning, hvori de fremtræde ligesom i et Hylster. Som Pietismens Feltraab overfor Orthodoxien er „Livet“, saaledes er Rationalismens: „Historie og Kritik“, og den uddannede i Overensstemmelse hermed en historisk-kritisk Methode, som for den blev den eneste Vei til Sandhed. Unægteligt fører Rationalismen nye Synspunkter frem, som Orthodoxien ikke havde kjendt, og i Modsætning til dennes Opfattelse af Christendommen som det eneste uforanderlige System af Troessandheder, der i Kraft af en ufeilbar guddommelig Inspiration var nedskrevet i Bibelen, hævdede Rationalismen med Rette, at Bibelen ikke er ufeilbar, da der dog vitterligt findes historiske og naturvidenskabelige Urigtigheder i den, og at der i Kirkens Historie kan eftervises en fremskridende Udvikling. Men Rationalismen drev sin historisk-kritiske Betragtning bestandigt videre, saa at det christelige Troesindhold mere og mere opløstes, og tilsidst reduceredes til de almindelige Fornuftideer, som ogsaa det ædlere Hedenskab havde kjendt: Gud, Dyd og Udødelighed. Dogmatiken var den Disciplin, som kom til at lide mest, thi med saa magert et Troesindhold var det vanskeligt at skaffe den nogen Fylde, især efterat Kants Fornuftkritik havde gjort det indlysende, at man vel kan opstille Gud og Udødelighed som regulative Ideer, men at det er umuligt at udsige Nogetsomhelst om deres Væsen eller Beskaffenhed. De dogmatiske Theologer vare herved bragte i betydelig Forlegenhed med, hvad de egentlig skulde afhandle i Dogmatiken, men da var det, at den historisk-kritiske Methode ydede dem en fortrinlig Hjælp. Thi nu kunde man lægge en overordentlig Lærdom for Dagen ved først at fremstille Skriftens Lære, dernæst med stor

Udførlighed alle de forskjellige Meninger, som først Oldtidens, siden Middelalderens og Reformationens Kirkelærere og Theologer havde fremsat, og nu underkaste alle disse dogmatiske Opfattelser en omhyggelig Kritik, og under al denne Travlhed skjule, at man selv i Grunden slet ingen Mening havde. Det omfangsrige historisk-kritiske Apparat tjente til at skjule den indre Tomhed*).

Et stort Omslag har siden den Tid fundet Sted, man har fra den golde og ufrugtbare Kritik vendt sig mod en dybere og inderligere Tilegnelse af Evangeliets Sandheder, man har erkjendt, at meget af Fortidens Theologi, som Rationalismen haanligt bortkastede som urene Slakker, i Virkeligheden er gediegent Guld, og man har med Iver stræbt atter at bringe Reformatorernes Lære og vor Kirkes Bekjendelsesskrifter til den Ære og Agt, som skyldes dem — men alligevel har den historisk-kritiske Methode holdt sig og bringes endnu stedse til Anvendelse i Dogmatiken. Vi finde den ikke alene i dogmatiske Fremstillinger fra Aarhundredets Begyndelse, men ogsaa hos Nyere som Björling, Kahnis, Luthardt, Richard Rothe, ja selv i saa fremragende dogmatiske Arbeider som Philippis og Thomasius'**). Fremgangsmaaden er her overalt den samme, idet den dogmatiske Behandling falder i tre Afsnit, som staae temmelig løst ved Siden af hinanden uden indre Forbindelse. I første Afsnit gives en Oversigt over Skriftens Lære, og da gjærne først det gamle, saa det nye Testamentes Lære, i andet Afsnit gives en Fremstilling og Kritik af de mange forskjellige theologiske og dogmatiske Opfattelser, som ere fremsatte lige fra de apostoliske Fædre indtil vort Aarhundredes Philosopher og Theologer, hvorefter endelig afsluttes med en Fremstilling ud fra den gjenfødte christelige Bevidstheds Standpunkt, der i mange Tilfælde kun bliver en

*) Jvfr. Twesten, Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche. 1829. I, S. 245.

**) Thomasius har dog selv erkjendt, at herved „ist der Uebelstand entstanden, dass die Gliederung des Ganzen etwas in Schatten tritt", hvorfor han anmoder Læseren om først at gjennemlæse de dogmatiske Paragrapher i Sammenhæng, og først derefter den bibelske og dogmehistoriske Udvikling (se Fortalen til hans Christologi).

Gjentagelse i lidt ændrede Udtryk af, hvad der alt er givet i de tvende første Afsnit. Forsaavidt der eftervises en indre Ideeudvikling, som ligger til Grund for de mange forskjellige Opfattelser, er herved dog altid givet en Enhed, som sammenfatter det høist Forskjelligartede, der her er bragt sammen, og dette kan da have en propædeutisk Betydning for Dogmatiken, idet det giver Indsigt i, hvorledes den nuværende Troesbevidsthed har udviklet sig, og herved forbereder den rette Forstaaelse af denne. Men i mange Tilfælde gjøres ikke engang Forsøg paa at tilveiebringe en saadan Enhed, der som et historisk-genetisk Princip sammenholder det Mangeartede, men alle de mange forskjellige dogmatiske Opfattelser, som Kirkelærere og Historikere, Theologer og Philosopher i Aarhundreders Løb have fremsat, stilles løst op ved Siden af hinanden. Det gaaer da her, som Ordsproget siger, at man kan ikke see Skoven for lutter Træer: man kan ikke see Dogmatiken for lutter Dogmer. En saadan Overlæsselse af dogmehistorisk Stof kan ikke Andet end virke hæmmende, idet den kvæler Selvtænkningen og dermed den frie Tankebevægelse, som er nødvendig Betingelse for det dogmatiske Studium.

Dog selv hvor denne Behandlingsmaade gjennemføres med Aand og Forstand, vil den dog altid have det imod sig, at den er usystematisk og derfor ikke egner sig for Dogmatiken, der, som vi ovenfor have seet, er en systematisk Disciplin. Den historisk-kritiske Methode er paa sin Plads i den historiske Theologi, det er i Kirke- og Dogmehistorien. Her er det i sin Orden at fremstille alle de mange afvigende Opfattelser, som ere blevne fremsatte, at give et levende og sandt Billede af de hæftigt bevægede dogmatiske Kampe med alle deres Brydninger, saaledes at det tillige kjendes, hvorledes den evangeliske Sandhed som en dyb Understrøm bevæger sig frem under det store Virvar af theologiske og dogmatiske Opfattelser og bliver det ledende Enhedsprincip i Kirkens saa brogede og afvexlende Historie. Men Dogmatiken spørger ikke efter, hvad der har været, men efter hvad der er: Dogmatiken skal ikke lære os, hvad Folk have troet i gamle Dage, men den skal lære os, hvad vi, som nu leve, bør troe og holde for ret evangelisk Sandhed. Hvad her

fremfor Alt kræves, er en levende, personlig, fyldig Anskuelse, hvorfra Dogmatiken gaaer ud, og som den formaaer at udfolde i hele sin Rigdom ved at opløse den i alle dens Enkeltheder, hvilke da atter sammenknyttes i en levende Totalanskuelse. Men dette kan kun skee ved en systematisk Begrebsudvikling. Den christelige Livserfaring tilegnes i Følelsens umiddelbare Vished, den bevares i Villiens Fastholden. Men ved denne Umiddelbarhed kan Tanken ikke blive staaende, den begærer Indsigt i og Forstaaelse af det, som troes. I dette Øiemed sondrer den Enkelthederne ud fra hinanden, søger at opfatte dem i klare Begreber og at fastholde disse i nøie afveiede og udformede Udtryksformer, samt igjen at eftervise den indre Sammenhæng mellem de forskjellige Begreber og Troessætninger. Det umiddelbare Følelses- og Phantasiliv, hvori den christelige Tro først fremstiller sig, skal afspeile sig i et klart udformet Tankesystem, hvis Sandhed og Paalidelighed vil være indlysende for Alle, som have den nødvendige Troesforudsætning. Først herved opnaaer Dogmatiken den Almengyldighed og Objectivitet, som enhver Videnskab tilstræber, og hvorved den først bliver til Videnskab.

I den sikkre Gjennemførelse af en systematisk Begrebsudvikling havde den ældre lutherske Theologi og Dogmatik et stort Fortrin for den nuværende. Afstanden mellem begge vil være indlysende, naar man tager det evangeliske Grunddogme, Læren om Retfærdiggjørelsen, for sig: hvilken Forskjel viser sig da ikke mellem de ældre lutherske Theologers klare, træffende, indtrængende Behandling af dette Dogme og de nyere Theologers usikkre Vaklen og Mangel paa Forstaaelse*). Det gjælder da her om at gjennemføre den systematiske Methode i større Fasthed. Særligt bør den gængse Adskillelse i tre Afsnit, Skriftlære, Kirkelære og den nyere christelige Bevidstheds Lære, bortfalde, fordi den er aldeles usystematisk. Alle tre skulle istedenfor at holdes ude fra hinanden tværtimod sammenarbeides til Enhed, saaledes at Skriftlæren overalt afgiver den egentlige bærende Grund, Kirkelæren er veiledende med Hensyn

---

*) Jvfr. Forf.s Afhandling: „Er Retfærdiggjørelsen Andet og Mere end en actus forensis?“ (Kalkars theologiske Tidsskrift 1881).

til den rette Opfattelse, medens den reflecterende christelige Bevidsthed udarbeider Dogmets Enkeltheder paa Grundlag af Skrift- og Kirkelære. Fremfor Alt maa det staae klart for Tanken, at Dogmatikens Hovedopgave ikke er historisk-kritisk Fremstilling af tidligere dogmatiske Standpunkter og Opfattelser, men den er systematisk Begrebsudvikling. Uden Begrebsudvikling ingen Dogmatik! ingen christelig Sædelære! Det maa være Feltraabet overfor alle de vrange Opfattelser, der i disse Discipliner ville see en lærd Sammenstilling af allehaande theologiske Meninger eller en praktisk Opbyggelse eller endelig en aandrig, halv digterisk Veltalenhed, rig paa Billeder og Lignelser. Naar den Paastand stundom fremføres, at det kommer ikke an paa Ordene og Udtrykkene, men paa at faae de rette Tanker frem — da kan dette maaskee indrømmes for den christelige Prædikens og Opbyggelses Vedkommende, men ingenlunde for den systematiske Theologi. Dennes Opgave er netop at finde de rette Ord og Udtryk for de rette Tanker, omhyggeligt at afveie dem og prøve dem imod hinanden. Hvor denne Opgave ringeagtes, vil det gaae med den systematiske Theologi som med Saltet, der har mistet sin Kraft (Matth. 5, 13). Systematikeren skal fremfor Alt tænke rigtigt og dernæst give Tanken det rette og træffende Udtryk, det er hans Hovedopgave. *Bene docet, qui bene distinguit* — det bliver ogsaa her en Hovedregel. Han skal forstaae at sondre Troesbegreberne i deres indre Modsætninger og dernæst atter at fremstille dem i den rette Orden og med den rette Klarhed. Hvert enkelt Moment skal indføres paa den Plads i Tankerækken, som tilkommer det, hverken før eller tidligere, al unødvendig Gjentagelse skal undgaaes, al utilbørlig Selvmodsigelse eller Uklarhed skal fjernes.

Som de enkelte Begreber og Dogmer adskilles, skulle de atter sammenføies i et sammenhængende Tankehele. Her gjælder det om at eftervise den indre Forbindelse, saa at Systemet ikke bliver et Apparat af løsrevne Tanker, men et velordnet organisk Hele. I et saadant vil der altid være et aandeligt Midtpunkt, der sammenknytter den spredte Mangfoldighed af Tanker til indre Enhed. Dette aandelige Livscentrum vil for Dogmatiken være den evangeliske

Grundlov om Syndernes Forladelse ene og alene formedelst Troen paa Jesus Christus eller Retfærdiggjørelsen, som det ovenfor er blevet udviklet. Det vil erindres, at denne Sætning ikke maa tages som en blot theoretisk Læresætning, men som Udtryk for en christelig Livserfaring. Denne Livserfaring danner ikke blot Midtpunkt i, men ogsaa nødvendig Forudsætning for Dogmatiken; hvor den fattes, kan heller ingen evangelisk Dogmatik komme istand, hvor den er forvansket, vil ogsaa Dogmatiken blive forvansket. Hvad den troende Christen erfarer som Medlem af Menigheden, gjør han til Gjenstand for sin Overveielse, idet han ikke blot vil blive staaende ved den umiddelbare Forvisning, men ogsaa saa vidt muligt komme til tænkende Erkjendelse af den christelige Livserfarings Indhold. At løse denne Opgave ikke springende og uklart, men i videnskabelig Sammenhæng og Klarhed, er Dogmatikens Formaal, og denne lader sig derfor bestemme som Udtryk for Menighedens videnskabeligt reflecterede Selvbevidsthed paa Grundlag af den hellige Skrifts Lære.

For at nu Dogmatiken skal udføre sin Gjerning paa rette Maade, er det ikke blot nødvendigt, at den følger den rette Methode, altsaa systematisk Begrebsudvikling, men ogsaa, hvad der danner nødvendig Betingelse herfor, faaer den rette Begrændsning. Thi kun derved, at den holder sig paa sit eget Omraade, kan den gjennemføre den systematiske Methode med tilbørlig Stringents, men i samme Grad, som den drager andre theologiske Discipliner ind under sig for ligesom at udvide sit Herredømme ogsaa over dem, vil den blive slap i sin Tænkning og løsnes i sin indre Sammenhæng. Her kan det syttende Aarhundredes Dogmatik afgive et advarende Exempel. De tvende Hovedfeil, som den begik, og som voldte dens Fald, var dens overveiende logiske Formalisme, der trængte den religiøse Interesse til Side, og dens Tilbøielighed til i sig at optage hele Theologien, saa at denne udelukkende blev Dogmatik. Herved mistede de andre Discipliner, særligt Exegese og Kirkehistorie, den dem tilkommende Selvstændighed, og Dogmatiken mistede herved det faste Grundlag, som den skulde have i dem og kom til at svæve i sine egne logiske Abstractioner, hvorved den tabte sikkert Fod-

fæste. Dertil svulmede den op til et saadant Omfang, at Systemet ikke længer kunde omfatte den, men bristede paa Grund af det overvældende Stof, der ikke lod sig indtvinge i Systemets snævre Ramme. Det kan ikke undre, om baade Læser og Forfatter under Udfoldelse af al denne colossale Lærdom glemte Systemets Begyndelse, inden de naaede frem til dets Slutning — eller med andre Ord, at Systemet svandt bort, og man fik i dets Sted en theologisk Encyklopædi*). Da Dogmatikens trykkende Supremati tabte sig, vandt de andre theologiske Discipliner den dem tilkommende Selvstændighed, først og fremmest Exegese og Kirkehistorie, senere uddannede den christelige Sædelære sig til en selvstændig Disciplin, og der udvikledes flere Bifag som Hermeneutik, bibelsk Kritik, Dogmehistorie, Symbolik, Religionsphilosophi. Dette var til Fremme saavel for de paagjældende Fag, som vandt Frihed til at udvikle sig efter deres egne Principer og Love, som ogsaa for Dogmatiken, der herved vandt fornøden Afrunding og Fasthed, idet den frigjordes for en Mængde Lærdomsstof, der hæmmede dens Bevægelser. Men uagtet den nyere Theologi har indført en bedre Ordning og herved vundet saavel et klarere Overblik som en dybere Indtrængen i Stoffets Enkeltheder, viser Dogmatiken dog endnu stedse Tilbøielighed til at tvinge nærbeslægtede Discipliner ind under sit Omraade til Skade baade for sig selv og for disse. Det gjælder derfor her om at holde fornøden Orden og tilveiebringe den rette Begrændsning.

Først maa Dogmehistorien og Symboliken udsondres fra Dogmatiken, hvor de nu som oftest indtage en uforholdsmæssig Plads. Følgen af de dogmehistoriske Excursioner bliver gjærne, at selve Dogmet ikke faaer den begrebsmæssige Udvikling, som tilkommer det. Saavel Dogmehistorie som Symbolik bør behandles som selv-

---

*) Med god Føie er følgende Vers sat under Joh. Gerhards Portræt i Dogmatikens store Folioudgave af 1657:

Os placidum mitesque oculos frontemque Gerhardi
Tranquillam effigies exhibet una tibi —
Ipse autem tam multa stylo qui lecta regessit,
Scilicet esse unus bibliotheca potest.

stændige Bifag, der kunne støtte Dogmatiken, tjene til Veiledning og Oplysning for den, men de bør ikke træde i dens Sted.

Vanskeligere bliver det at holde den christelige Sædelære og Dogmatiken tilbørligt ude fra hinanden. Begge Discipliner ere systematiske og have et ikke ubetydeligt Fællesomraade. At nu Læren om Ægteskabet, Familien og Staten ikke hører hjemme i Dogmatiken, hvor de ældre Theologer fremstillede den, turde være indlysende af sig selv. Men derimod vil Læren om Synd, om Bod, Omvendelse, Gjenfødelse og Helliggjørelse nødvendigvis kræve sin Fremstilling i begge Fag. Dog vil Synspunktet, hvorfra de betragtes, være forskjelligt, og det maa overlades til den christelige Sædelære, nærmere at eftervise, hvori denne Forskjel bestaaer.*)

Religionsphilosophien er den yngste af de theologiske Discipliner, den har først i vort Aarhundrede vundet selvstændig Udvikling. Men efterat dette er skeet, bør man ogsaa overlade den, hvad der tilkommer den. De saakaldte Beviser for Guds Tilværelse og Sjælens Udødelighed, der gjerne behandles udførligt i Dogmatiken, høre utvivlsomt Religionsphilosophien til. For Dogmatiken ere de aldeles overflødige, thi for denne, der hviler paa den personlige Overbevisning om Guds Aabenbarings Sandhed, er det en selvfølgelig Forudsætning, at der er en personlig Gud til, og Dogmatiken behøver igesaa lidt at bevise dette, som Botaniken behøver at føre Bevis for, at der virkelig er Blomster og Planter til. Det Samme gjælder om Forhandlingerne med Pantheismen og Materialismen, der ligeledes gjerne optage en utilbørlig Plads i Dogmatiken, uagtet denne kan forbigaae dem i rolig Taushed. Skal Kampen mod disse Retninger have virkelig Betydning og ikke indskrænkes til et blot Anathema, da maa den føres ud fra philosophiske Forudsætninger, men saadanne kunne kun bringe Uro og Forvirring ind i Dogmatikens fast afsluttede theologiske Lærebygning. Derimod er det Religionsphilosophiens Sag, idet den tager ikke et theologisk, men et philosophisk Udgangspunkt, ud fra dette at eftervise de nævnte Retningers indre

*) Jvfr. H. Martensen, Den christelige Ethik. I S. 46 flg.

Uholdbarhed og dernæst paavise de Veie, Tanken maa gaae for at komme til en virkelig begrundet religiøs Livsanskuelse.

Endelig er der den praktiske Theologi. Ogsaa her ligger Fristelsen nær for Dogmatiken at drage Spørgsmaalene om Gudstjenestens Ordning, Kirkens Forfatning o. lign. ind under sit Omraade under Paaskud af, at de skulle betragtes under dogmatiske Synspunkter. Men under dette Paaskud kan man drage et hvilketsomhelst theologisk Spørgsmaal, ogsaa exegetiske og kirkehistoriske, ind under Dogmatiken, thi ethvert saadant lader sig betragte fra et dogmatisk Synspunkt (ligesom omvendt ethvert dogmatisk Spørgsmaal lader sig betragte under et exegetisk eller kirkehistorisk Synspunkt), hvoraf Følgen bliver, at vi atter som i den lutherske Orthodoxis Dage faae hele Theologien presset ind under Dogmatiken, og denne svulmer atter op til de tykke Foliobind. De praktiske Spørgsmaal kunne leilighedsvis berøres i Dogmatiken, men kun i Forbigaaende, thi den rette fyldestgjørende Behandling faae de først i den praktiske Theologi.

Dogmatiken vil først kunne udfolde sin rette Styrke, naar den faaer sin rette Begrændsning. Først naar det meget overflødige Stof, som endnu stedse bringes frem i Dogmatiken, fjernes, særligt den tunge, rent historiske Lærdomsmasse, først da vil Dogmatiken kunne udfolde sig i Frihed og med fuld Kraft fordybe sig i de Problemer, paa hvis Løsning den har at arbeide. Først da sættes den i Stand til paa Grundlag af Skriftens Lære at fremstille et rent og klart Tankesystem, i hvilket alle Begreber ere sikkert og bestemt udformede, vel ordnede i deres Rækkefølge, saa at den indre Sammenhæng mellem dem sees i fuld Klarhed. Al Tvetydighed er ophævet, al Selvmodsigelse fjernet, og hvis Problemet er af en saadan Natur, at den menneskelige Tænkning er for indskrænket og svag til at løse det, bekjendes det aabent og ærligt uden Forbehold.

De Krav, som vor Tid fra et theologisk videnskabeligt Standpunkt kan stille til Dogmatiken, lade sig sammenfatte i følgende Sætninger: Dogmatiken er hverken nogen praktisk eller historisk Videnskab, men en systematisk. Den skal som Følge deraf hverken spørge efter umiddelbart

praktiske Resultater eller tilsigte en historisk kritisk Prøvelse af det foreliggende Stof, men den skal udvikle dette i systematisk Sammenhæng. Idet al overflødigt Lærdomsstof udsondres og fjernes, og Dogmatiken tilbørligt afgrændses mod de nærbeslægtede theologiske Discipliner, vil den sættes istand til med udelt Kraft at løse sin videnskabelige Opgave, at fremstille det christelige Troesindhold efter sin indre Sammenhæng i en Række af klart og sikkert udformede Begreber i nøie Tilslutning til det personlige Troesliv.

Men her opkastes det Spørgsmaal, som vi ikke tør ganske forbigaae: hvad hjælper saa alt dette? hvad Gavn er Dogmatiken til? kan man ikke ligefuldt blive salig uden den? — Herimod kan opstilles en Række nye Spørgsmaal: til hvad Gavn er Philosophien? til hvad Gavn er Videnskaben? kan man ikke blive salig uden den? Jo ganske vist — til Held og Lykke for de Millioner og atter Millioner, hvis Andel i Dogmatik og Philosophi og Videnskab er yderst ringe eller, om man vil tage disse Ord efter deres fulde Strænghed, aldeles ingen. Men saavist det at vinde Fred med sin Gud og derigjennem evig Frelse og Salighed er Livets høieste Formaal, saavist er det ikke Livets eneste. Evig Frelse og Salighed skal ikke vindes udenfor Livet (dette er Munkevæsenets og Pietismens store Vildfarelse), men i og med Livet. Det gjælder da om, at Livet ordnes og føres paa rette Maade. Og her maa det vel erindres, at som vi ikke selv have skabt os, saaledes kunne vi heller ikke føre vort Liv efter vore egne Ønsker og Phantasier. Det er Gud, som har givet os Livet, og vi ere nødte til at leve det efter de physiske Love, som han har sat for det, eller, forat tale tydeligere, vi ere nødte til at leve i Kraft af de Anlæg og de Drifter, som Gud har nedlagt i os. Og et af de dybeste Anlæg, en af de stærkeste aandelige Drifter er Evnen og Driften til at tænke. Det er den, som sætter den afgjørende Skilsmisse mellem Dyret og Mennesket. Dyret modtager alle sine Indtryk fra Omverdenen aldeles umiddelbart, fører sit kraftige sandselige Liv i alle de brogede Indtryks forvirrende Mangfoldighed uden Forsøg paa at ordne og

klare dem, det lever derfor i Øieblikket og aldrig udover det. Saadant formaaer Mennesket ikke, skjøndt det mangen Gang inderligt ønsker det; det drives ustandseligt fremad over Øieblikket, over de umiddelbare Indtryk i al deres brogede Forvirring, nødes til at ordne dem, klare dem, bringe dem i indre Forbindelse med hinanden og dernæst i indre Overensstemmelse, kortsagt til at tænke. Mennesket drives lige saa uimodstaaeligt til at tænke som til at spise og drikke. I denne ubetvingelige Drift ligger den første Spire til al Videnskab — det nytter ikke at spørge, hvad den gavner til; thi den er der nu engang og skal vide at gjøre sig gjældende trods alt Ræsonnement. Driften til at tænke er ligesaa stærk paa det religiøse som paa alle andre Omraader, ja maaske endnu stærkere, fordi Livsindholdet her er af ren aandelig Natur. Det er denne Drift, der fremkalder den Videnskab, som vi kalde Theologi, i hvilken da atter Dogmatiken særligt sætter sig til Formaal at fremstille det religiøse Troesindhold i bestemt udprægede Tankeformer som en sammenhængende Lære. Overalt, hvor det religiøse Liv har naaet en vis Modenhed, uddanner der sig med Nødvendighed en tilsvarende Theologi og Dogmatik: der har derfor udviklet sig ligesaa vel en jødisk og muhamedansk som en christelig Theologi. Mellem disse kan der trods al gjennemgaaende Forskjel findes en overraskende Lighed i enkelte Lærestykker f. Ex. om en guddommelig Aabenbaring, om en hellig Skrift, hvilket er et mærkeligt Bevis for, at den menneskelige Aand, naar den gaaer ud fra visse Forudsætninger, er nødt til at tænke i en bestemt Retning og ikke kan komme bort derfra. Spørgsmaalet bliver i saa Fald, om de Forudsætninger, fra hvilke der gaaes ud, ere rigtige. Videnskabelige Grunde kunne anføres for eller imod dem, men den sidste Afgjørelse vil dog her altid beroe paa det umiddelbare Personligheds Indtryk, som den Enkelte har modtaget, og hvilket vi kalde Tro.

Dogmatiken har saaledes sit første Udspring fra en dyb aandelig Trang, og paa Spørgsmaalet, hvorfor man studerer Dogmatik, kan gives det simple Svar: „vi (d. e. ikke denne eller hin Enkelte, men Samfundet) gjøre det, fordi vi ikke kunne lade det være.“ Kirkens Historie bekræfter noksom dette. Thi saasnart Christen-

dommen er naaet saa vidt frem efter de lange og blodige Forfølgelser, at dens Existents er sikkret, begynder strax den dogmatiske Tænken over Troeslærdommene, og den bemægtiger sig Aanderne med en saadan Magt, at i et Par Aarhundreder alle andre Interesser trænges tilbage. Man kan her klage over den Fanatisme og Intolerance, som lagdes for Dagen, det Blod, der blev udgydt, de Mishandlinger og den Brutalitet, som have efterladt deres uudslettelige Mærker i Kirkehistorien — herover skal dog ikke glemmes eller oversees det uvurderlige Gode, der fremgik som det endelige Resultat af disse haardnakkede og forbittrede dogmatiske Kampe, at nemlig Kirken ved dem vandt det blivende Grundlag for sin Bekjendelse, der atter danner det faste og urokkelige Grundlag for hele den senere dogmatiske Læreudvikling indtil den Dag idag.

Og hermed er det da tillige godtgjort, at Dogmatiken ikke blot yder Tilfredsstillelse for en dyb aandelig Trang, men ogsaa har sin store praktiske Betydning for Menighedslivet. Kun at denne ikke søges i det Enkelte og Begrændsede, saa at der ved Udviklingen af hvert enkelt Dogme ængsteligt spørges efter dets praktiske Brugbarhed, men i det Store og Omfattende. Det gaaer her med Dogmatiken som med Mathematiken: man kan bygge baade et Hus og en Fiskerbaad uden særlige videnskabelige Kundskaber blot ved Hjælp af et sikkert Øie, en øvet Haand og en prøvet Erfaring — men skal der bygges en mægtig Kuppelkirke eller et stort Pantserskib, da slaaer hverken det sikkre Øie eller den prøvede Livserfaring til, Sligt udføres ikke uden omfattende mathematiske Beregninger. Paa samme Vis kan man ogsaa uden særligt dogmatisk Studium holde en opbyggelig Tale eller en trøsterig Prædiken. Men hvor et helt Menighedsliv skal veiledes og styrkes, hvor Troen skal opbygges, Tvivl afværges og falsk Lære bekæmpes, der er personlig Fromhed ikke tilstrækkelig, derom aflægge de ingenlunde sjældne Misgreb, hvori christelige Lægprædikanter gjøre sig skyldige, tilstrækkeligt Vidnesbyrd. Her kræves nøie Kjendskab til Kirkens Lære og Bekjendelse, hvad ikke vindes uden et dybere gaaende dogmatisk Studium. Med fuld Føie kræver derfor vor Kirke et saadant af de unge Mænd, som ville træde i dens Tjeneste. Mellem Dogmatiken

og den christelige Prædiken og Opbyggelse finder en nøie Vexelvirkning Sted: hvo der vil følge Hovedpunkterne i den lutherske Dogmatiks Historie, som de ovenfor kortelig ere skildrede, vil finde en mærkelig Overensstemmelse mellem den og den tilsvarende Tids Prædiken og Psalmesang. Thi disse tage deres Udspring fra det christelige Troesliv, og ligesom Dogmatiken bæres af dette og er det videnskabelige Udtryk derfor, saaledes virker den atter tilbage derpaa, bryder nye Veie for det, ordner og styrer det.

Efterdi der saaledes er den nøieste og inderligste Sammenhæng mellem Dogmatiken og det christelige Troesliv, der gjensidigt paavirke og veilede hinanden, saa følger heraf, at Dogmatiken vil aldrig kunne naae sin Fuldendelse, saa lidt som Livet selv naaer en saadan her paa Jorden. Som Livet selv er i bestandig Udvikling og antager nye Former, saaledes ogsaa Videnskaben. En fast afsluttet Dogmatik, der skal være gyldig for alle kommende Tider, er en ligesaa stor Umulighed som en fast og afsluttet Form for hvilkensomhelst anden Videnskab. Vistnok er Dogmatikens urokkelige Grundlag givet for alle Tider i den hellige Skrift, vistnok er det rette Synspunkt for dennes Forstaaelse givet i Kirkens Bekjendelsesskrifter, men heraf følger dog ingenlunde, at Dogmatiken for alle Tider skulde være fastbunden i uforanderlige Former. Det maa ikke oversees, at Kirkens Bekjendelsesskrifter kun give Grundridsene i store Træk, men at der indenfor disse overlades et betydeligt Spillerum for den individuelle Tænknings Frihed. Saa vel i Udformningen af de enkelte Dogmer, som i deres Sammenknytning og indre Begrundelse, i Systemets Anlæg og hele den dogmatiske Construction er der fuld Frihed for den dogmatiske Tænken. Jo mere det erkjendes, at Dogmatiken skal være videnskabeligt Udtryk for selve Troeslivet, des større og rigere vil ogsaa den individuelle Frihed i Opfattelsen gjøre sig gjældende. Naar man derfor stundom lovpriser den store Ensartethed i det syttende Aarhundredes orthodoxe Dogmatik som et væsentligt Fortrin for vor Tids Mangfoldighed af dogmatiske Systemer, da kunne vi ingenlunde istemme denne Lovtale. Tværtimod ansee vi netop hin Ensartethed som hidrørende fra den orthodoxe Dogmatiks store Grundmangel, dens Afslutning

fra det personlige Troesliv, dens Faststivnen i logiske Former. Hvor den strænge Logik udelukkende hersker, kan der sagtens fremkomme Ensartethed, men dette bliver tilsidst, ikke Livets, men Dødens Ensartethed. Og naar vi holde for, at det syttende Aarhundredes Dogmatik er vor Tids Dogmatik betydelig overlegen ved sin faste Methode, sit sikkre Grundlag i Skriftens og Kirkens Lære, saa erkjende vi dog atter, at vor Tid har et ubestrideligt Fortrin deri, at den har erkjendt, at Dogmatiken altid skal fremgaae af et personligt Troesliv og være det videnskabelige Udtryk for dette. Men som det personlige Troesliv udvikler sig forskjelligt i de forskjellige Individualiteter, saaledes maa ogsaa Dogmatiken have Ret til at udforme sig paa forskjellig Vis, hvilket ingenlunde udelukker Enighed i Grundlaget, hvorpaa der bygges. Ligesom Naturen formaaer at udforme den samme Grundform i mange forskjellige Arter og Varieteter, saaledes kan ogsaa i Aandens Verden en bestemt religiøs eller sædelig Grundanskuelse udføres i sine Enkeltheder paa mange forskjellige Maader. Det er derfor en grundfalsk Paastand, som dog ikke sjældent fremføres med stor Dristighed, at Dogmatiken skulde være en bunden Videnskab og derfor i Virkeligheden ingen Videnskab, da en saadan ikke kan trives uden Frihed. Dogmatiken er ikke mere bunden end Naturvidenskaben og Historien ere bundne, nemlig til den objective Realitet, hvilken for Dogmatikens Vedkommende er Guds Aabenbaring i Jesus Christus. Denne staaer fast, men i den subjective Opfattelse og Tilegnelse af den, i Redegjørelsen for denne samt Fremstillingen og Begrundelsen af den indre Sammenhæng har Dogmatiken samme Frihed som enhver anden Videnskab har overfor sit givne Stof.

Den samme Frihed, som maa kræves for den enkelte Tænker, maa ogsaa kræves for hele Slægten. Hver Tid har sin eiendommelige Maade at tænke og udtale sig paa, hver Tid har sit eiendommelige videnskabelige Sprog, og som Følge deraf sin Videnskab og sin Dogmatik, der passer netop for den, men ikke for nogen følgende Tid. Naar derfor Mange holde for, at vor Tid behøver kun at vende tilbage til det syttende Aarhundredes strængt udformede orthodoxe Dogmatik, da kunne vi ingenlunde dele denne Opfattelse.

Tværtimod vi holde for, at der er Meget, som var god Dogmatik i det syttende Aarhundrede, som ingenlunde er det i det nittende. Saa mageligt har Gud heller ikke gjort det for os, at een Slægt skulde kunne udføre hele Tankearbeidet for alle de følgende, saa at disse kun behøvede at gjentage det Samme. Problemerne fremstille sig fra nye Sider og kræve derfor en ny Løsning, nye Spørgsmaal og nye Indsigelser komme frem og kræve en fornyet Prøvelse, Begreberne kunne fremstilles i skarpere og renere Former, i den indre Sammenhæng kan en dybere Begrundelse eftervises, ligesom allehaande feilagtige og urigtige Opfattelser, der efterhaanden have indsneget sig og erhvervet sig et Slags Hævd, skulle udrenses og give Plads for sundere og rigtigere. Stilstand gives derfor ligesaa lidt for Dogmatiken som for nogen anden Videnskab. Ethvert selv det mest velordnede og bedst gjennemførte dogmatiske System har sin væsentligste Betydning for Samtiden som nøie og træffende Udtryk for dens Troesopfattelse. Hvad der har blivende Værd i den, vil gaae over i de følgende Tiders dogmatiske Bevidsthed, men i forandrede Udtryksformer. Men om end Fremstillingens Form og Udtryk vexler, saa bliver dog Grundlaget det samme, og dette lægger sig for Dagen i Principerne. Saalænge de lutherske Troesprinciper fastholdes og lægges til Grund for Udviklingen, saalænge vil Dogmatiken med Rette bevare sit Navn af luthersk Dogmatik, hvor mange Forandringer den end kan undergaae i den videnskabelige Fremstilling. Og de lutherske Troesprinciper, d. e. Læren om den hellige Skrift som øverste Norm og Prøve for al sand Theologi og Læren om Retfærdiggjørelsen eller Syndernes Forladelse ene og alene ved Troen paa Jesus Christus — de ville staa fast, saa længe Christendommen staaer fast, og det vil sige indtil Dagenes Ende, fordi de ere det evigt gyldige Udtryk for den rette og sande Opfattelse af Evangeliet. Saa ville da de dogmatiske Systemer vexle og afløse hinanden, ligesom Menneskenes Slægter vexle og afløse hinanden, men Grundlaget, hvorpaa de bygge, nemlig den hellige Skrifts historiske og dogmatiske Vidnesbyrd om Guds Frelse, bliver urokket det samme fra Slægt til Slægt, thi Jesus Christus er igaar og idag den samme, ja til evig Tid (Hebr. 13, 8).

I det akademiske Aar 1882—83 have (indtil d. 1. Novbr.) 22 Videnskabsmænd erhvervet akademiske Grader, nemlig 1 den theologiske Æresdoktorgrad, 2 den theologiske Licentiatgrad, 11 den medicinske og 8 den filosofiske Doktorgrad. De af dem meddelte Oplysninger om deres Livsforhold og Studier aftrykkes her i den Orden, i hvilken de have vundet Graden. Tillige meddeles her de af Landfysikus for St. Croix, Dr. med. P. E. Kalmer i saa Henseende meddelte Oplysninger, der ej kunde optages i Programmet til sidste Reformationsfest.

I.

Jeg, Paul Emil Kalmer, er Søn af tidligere Kjøbmand K. J. Kalmer og Hustru Frederikke, født Dessauer, som begge ere ilive. Jeg er født i Hjørring den 2den Mai 1845 og gik indtil Aaret 1858 i Hjørring Borgerskole, hvorfra jeg overgik til Mariboes Skole i Kjøbenhavn, i hvis øverste Klasse jeg strax optoges. Her forblev jeg kun i 2 Aar. Thi oprindelig bestemt for Handelen, hvortil jeg aldrig har havt Lyst eller Anlæg, begyndte jeg i Aaret 1859 at studere og indtraadte i 1860 i Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvorfra jeg dimitteredes i 1863 med 1ste Characteer. I Aaret 1870 tog jeg medicinsk Embedsexamen med 1ste Characteer. Alt før den Tid havde jeg fungeret som Kandidat paa Kommunehospitalet og umiddelbart efter Examen ansattes jeg paa Ny som saadan.

Hensyn til min første Hustrues Helbred bestemte mig til at forlade Kjøbenhavn, hvad ellers aldrig havde været min Agt, og

fra Aaret 1871 ansattes jeg som offentlig Læge (ɔ: Fattiglæge) i Christianssted paa St. Croix, og efter i ca. ½ Aar at have været constitueret Landphysicus paa St. Thomas i 1877 søgte jeg det ledige Embede som Landphysicus for St. Croix, hvortil jeg allernaadigst beskikkedes i Marts 1878. Fra medio August 1881 til medio Juli 1882 opholdt jeg mig i Danmark. Det medicinske Facultet tillod mig den 21de Juni 1882 at forsvare en Afhandling for Doctorgraden i Medicinen („Acclimatisationsbegrebet i dets Forhold til gul Feber"). Foruden dette Arbeide har jeg udgivet en lille Bog paa Engelsk betitlet: „The island of St. Croix as a winter residence for invalids from Northern climates", i hvilken jeg har søgt at fremstille de Fordele, St. Croix frembyder for ikke altfor vidt fremskredne Brystsyge.

Min første Hustru var Else Charlotte Johanne Møller, Datter af afdøde Birkedommer Møller i Hirschholm. Hun døde efter 5 Maaneders Ægteskab.

I Aaret 1872 ægtede jeg Adalgunda Augusta Berridge, Datter af Thomas Probyn Berridge Esq. af St. Kitts. Vi har een Søn og 5 Døttre.

II.

Frederik August Berlême-Nix, Søn af Daniel Frederik August og Hustru Marie født Sand, er født den 27de Aug. 1847 i Haderslev, hvor min Fader var Embedsmand. 1856 kom jeg i Haderslev lærde Skole, ved dennes Lukning 1864 til Horsens Skole, hvorfra jeg dimitteredes 1865 med 1ste Character. Jeg begyndte nu at høre philosophiske Forelæsninger, idet jeg samtidig tog fat paa det juridiske Studium, som jeg dog forlod allerede efter at have absolveret Philosophicum med Laudabilis for at tage fat paa det medicinske. I Januar 1873 fuldførte jeg Lægeexamen med Laudabilis og blev nu udnævnt til Reservelæge i Søetaten, i hvilken Egenskab jeg deltog i 3 Togter, to med Fregatten „Sjælland" og et med Skonnerten „Sct. Thomas". Efter 11 Maaneders Forløb blev jeg Reservelæge paa Garnisonshospital og senere fast Candidat

paa Kgl. Frederiks Hospital til Novbr. 1875, da jeg fik Pladsen som Læge ved Grevskabet Holsteinborg. Den 19de Mai 1876 ægtede jeg Charlotte Marie Schroll, Datter af Proprietær, Kammerraad Gustav Schroll til „Lykkenssæde" og Hustru Amalie Johanne Frederikke Bonde. I Sommeren 1882 indleverede jeg min Afhandling for Erhvervelsen af den medicinske Doctorgrad: „Om Diphteritis i Svælget og dens Behandling med skarp Ske" og forsvarede denne Afhandling offentlig d. 21. Decbr. samme Aar.

I de sidste halvtredie Aar af min Studietid havde jeg Regens- og Communitetsstipendiet.

III.

Jeg, Sören Sörensen, er født d. 23de Nov. 1848 i Danstrup, Gjerning sogn, ved Randers. Min fader, husmand Sören Sörensen, døde i år, min moder Johanne Mikkelsdatter lever endnu. Skolelærer Ravn i Østervelling, min første lærer, foranledigede, da jeg omtrent var ti år gammel, at jeg blev forestillet for afdøde etatsråd Hans Puggaard, hvis storartede velgörenhed overfor fattige börn er almindelig bekendt. Ved hans hjælp og ved, at afdøde professor Martin Hammerich, som altid viste mig megen velvillie og interesse, gav mig fri undervisning i Borgerdydskolen på Christianshavn, blev jeg student 1867 med 1ste karakter med udmærkelse. Året efter bestod jeg den philosophiske prøve med samme udfald. En understøttelse af det Puggaardske drengelegat fritog mig for den nødvendighed i mine studenterår at måtte tjene mit ophold selv, og de forhold, hvorunder jeg dengang levede, vare i det hele taget saa gunstige, at jeg nogenlunde uforstyrret kunde følge mine tilböjeligheder og interesser. Jeg havde oprindelig tænkt på at studere naturvidenskaberne og i de sidste år af min skoletid beskæftiget mig så meget dermed, som det på dette standpunkt lod sig göre. Tilfældige omstændigheder i forbindelse med interesse for sprogstudier bragte mig imidlertid til at studere philologi. Enhver, som har givet sig af med klassisk philologi, har vistnok mærket, hvor vanskeligt det er for begynderen at finde sig til rette i denne

videnskab, som har været bearbejdet så længe, men hvis resultater foreligge i en så spredt og lidet tiltalende form. Uden kyndig vejledning vil det ikke let lykkes at få blik for det faste og væsentlige i formodningernes og enkelthedernes uoverskuelige mangfoldighed og finde de rette synspunkter, hvorfra det hele kan oversés. Det er uberegneligt, hvor meget unyttigt arbejde jeg har sparet ved flittig at følge universitetslærerne Madvigs, Ussings og Siesbye's forelæsninger og øvelser. Tillige er den omhu og velvillie, hvormed disse mænd tage sig af alle de studerende, som komme i berøring med dem, også i rigeligt mål bleven mig tildél. Ved siden af den klassiske philologi anvendte jeg megen tid til sammenlignende sprogvidenskab; navnlig beskæftigede jeg mig under professorerne N. L. Westergaards og C. W. Smiths vejledning med Sanskrit og Slavisk. 1874 tog jeg den philologiske embedsexamen med 1ste karaktér. 1876 blev jeg lærer på Herlufsholm, men tog to år efter til København, idet jeg tænkte at fortsætte studiet af Sanskrit, som efterhånden var blevet mit hovedstudium, under etatsråd Westergaards vejledning, en plan, som dennes kort efter paafulgte død forhindrede. Jeg har siden ernæret mig i København ved undervisning og benyttet al den tid, jeg har kunnet få tilovers, til Sanskritstudiet. I foråret 1883 forsvarede jeg min afhandling for den philosophiske doctorgrad: „Om Mahābhārata's stilling i den Indiske literatur. I. Forsøg på at udskille de ældste bestanddele“. Jeg er for tiden beskæftiget med fortsættelsen deraf og med et par andre dertil sig sluttende arbejder. — Foruden ovennævnte doctordisputats har jeg i trykken udgivet: referat af et foredrag om „Grækernes forestillinger om sjælens tilstand efter døden“ (i philol. samfunds årsberetning for 1874—76); „Indiske æventyr og molbohistorier efter 10de bog af Somadeva's Kathāsaritsāgara“ (i Herlufsholm skoles program for 1878); „Om den lærde skoles ordning“ (i tidsskriftet „Vor Ungdom“ 1879); desuden anmeldelser af Trenckner's Pāli Miscellany og Milinda Panha og af M. Hammerich's Sakuntala (begge i „Nordisk Tidsskrift“), af C. W. Smiths Russiske Literaturhistorie (i „Berlingske Tidende“) og af Edgrens Sanskrit Grammatik (i „Philologisk Tidsskrift“ 1883).

Et års tid efter min hjemkomst fra Herlufsholm ægtede jeg Sophie Elisabeth Biering, datter af distriktslæge Edv. Biering i Ærøskøbing (nu i Roskilde); hun har skænket mig en datter og en sön.

IV.

Jeg Frederik Christian Henrik Grünfeld, født i Slesvig by den 29. Nov. 1845, er en søn af fhv. overlærer Hans Peter Hansen Grünfeld og hustru Anna Catharina Grünfeld, født Peschcke. Efterat have besøgt Slesvig domskole fra Oktober 1852, dimitteredes jeg 1863 derfra med Characteren laudab. et publ. encom. ornat., for at studere jura ved Kjøbenhavns universitet. I somren 1864 absolverede jeg den philosophiske examen (laudab.) og fortsatte endnu i ét halvår det påbegyndte juridiske studium, som jeg dernæst ombyttede med det medicinske, hvortil prof. Steenstrups forelæsninger havde vakt min lyst. Jeg absolverede den medicinske forberedelsesexamen Okt. 65 og Januar 66 (laud.) og i somren 1870 den medicinske embedsexamen (haud illaud. I gr.).

I Oktob. 1864 havde jeg fået Regentsbeneficiet, som jeg beholdt til Marts 1870, i de 4 sidste år sammen med Communitetsbeneficiet.

Fra 1ste Januar 1871 ansattes jeg som fast candidat først i 4 måneder på Sct. Hans hospital og dernæst på Communehospitalet, hvor jeg blev indtil jeg Okt. 1873 udnævntes til reservelæge ved Almindelig hospitals 1ste service, en stilling, som jeg endnu indtager.

Den 22. Febr. 1883 forsvarede jeg min for den medicinske doctorgrad skrevne afhandling: „Om hernia foraminis ovalis“.

Tidligere havde jeg i Hospitalstidende II R. 9. B. pg. 765 og 785 skrevet en artikel: „Bemærkninger om cicatricer efter ulcus ventriculi og duodeni“.

V.

Jeg, Holger Peter Theodor Mygind, er født den 5te januar 1855. Mine forældre vare afdøde grosserer J. H. Mygind og lige-

ledes afdøde hustru Johanne Mygind, født Gade. Jeg dimitteredes i året 1873 fra Mariboes latin- og realskole i Kjøbenhavn (1ste karakter) efter at have frekventeret denne i 11 år, absolverede philosophicum det følgende år (præceteris), medicinsk forberedelsesexamen i sommeren 1875 (laudabilis) og endelig medicinsk embedsexamen i sommeren 1880 (laudabilis). Jeg ansattes umiddelbart efter min examen ved Almindeligt hospital, hvor jeg var kandidat indtil 1ste januar 1882, gennemgik derpå det lovbefalede kursus på fødselsstiftelsen i 6 uger, og konstitueredes dernæst som reservelæge på garnisonssygehuset i Kjøbenhavn indtil den 1ste maj 1882. Derpå rejste jeg til udlandet, hvor jeg navnlig opholdt mig i London; efter min hjemkomst i oktober 1881 konstitueredes jeg som kandidat på kommunehospitalet, hvor jeg i alt har gjort tjeneste i 12 måneder, hvoraf 6 måneder på 1ste afdeling (prof. Holmer), i hvilken tid jeg samlede materiale til en afhandling „om jodoformens anvendelse til sårbehandling", som indsendtes til universitetet i oktober 1882, og som blev antaget for værdig til at forsvares offentlig for doktorgraden i medicinen. Den 13de oktober 1882 ægtede jeg i Kingston-on-Thames Annie Elisabeth Nash, datter af afdøde konsul og fredsdommer i Cardiff S. Nash. Jeg er nu praktiserende læge i Kjøbenhavn og har tillige siden 1879 været beskæftiget med manuduktion i anatomi.

VI.

Jeg, Frederik Vilhelm Valdemar Rönning, er født i Assens d. 3. Septbr. 1851. Jeg gik i byens realskole indtil mit 13de år, da jeg blev indmeldt som elev i Odense lærde skole, hvorfra jeg dimitteredes 1870. I min skoletid havde jeg kun næret særlig interesse for ét fag, literatur-historien, og som student slog jeg derfor ogsaa ind på studiet af denne videnskab. I 1875 tog jeg magisterkonferentsen i „Nordisk Filologi", med literaturhistorie (særlig det 18de årh.) som hovedfag. (Den skriftlige hovedopgave var: Fremmede åndsstrømningers indvirkning på den danske literatur i det 18de årh.). Efter at have aftjent min værne-

pligt, blev jeg i Septbr. 1877 lærer på dr. G. Rodes udvidede höjskole (Skovgård), og virkede i denne stilling til skolens opløsning efter forstanderens død (1879). Efteråret 1879 tilbragte jeg med forberedende studier i oldengelsk literatur og sprog, og tiltrådte derpå, med offentlig understøttelse, i Januar 1880 en rejse til London. Her fortsatte jeg paa „British Museum" det i hjemmet begyndte arbejde, og beskæftigede mig særlig med den oldengelske poesi. Efter min hjemkomst arbejdede jeg som lærer dels ved offentlige skoler, dels ved private kursus, og benyttede min fritid til at fuldende nogle af de i England paabegyndte studier. Udbyttet heraf var „Bevoulfs-kvadet, en literærhistorisk studie," der i Januar 1883 blev antaget som værdig til at forsvares for den filosofiske doktorgrad, hvorefter det mundtlige forsvar fandt sted d. 20. Marts.

VII.

Den 10. Januar 1805 blev jeg Carl Frederik Balslev født i Haarslev i Fyen, hvor min Fader Rasmus Balslev var Sognepræst. Min Moder Anna Salome Lautrup var en Præstedatter fra Tyrstrup i Nordslesvig. Jeg var den tredie af fem Sønner, der alle bleve Præster, og af hvilke foruden mig den ældste og den yngste endnu leve og ere i geistlig Virksomhed. Jeg levede en lykkelig Barndom i et gudfrygtigt Hjem. I mit trettende Aar blev jeg sat i Odense Cathedralskole, hvorfra jeg blev dimitteret til Universitetet i Aaret 1822. Efter at jeg i Aaret 1827 havde underkastet mig theologisk Embedsexamen, forblev jeg i Kjøbenhavn i sex Aar, og anvendte min Tid dels til at fortsætte det theologiske Studium, dels til at give Undervisning; jeg var saaledes i flere Aar Lærer i Religion i det von Westenske Institut. Under 27. Marts 1833 blev jeg kaldet til Sognepræst for Veierslev og Blidstrup Menigheder paa Morsø under Aalborg Stift. Samme Aar indtraadte jeg i Ægteskab med Ulrikke Christine Boesen, en Datter af Justitsraad og Contoirchef i Rentekammeret Johannes Boesen, i hvis christelige Hus jeg

var saa lykkelig at have et godt Tilholdssted under mit Ophold i Kjøbenhavn. Min Hustru døde efter fire Aars Forløb, og to Aar derefter ægtede jeg hendes Søster Louise Eleonora Boesen. Jeg levede sytten Aar som Sognepræst i Veierslev. Ved Siden af min Præstegjerning fik jeg Tid til at undervise mine egne Børn, og det var nærmest til Brug for dem, at jeg udarbeidede de to smaa Bøger, der have faaet en stor Udbredelse: „Bibelhistorie tilligemed lidet af Kirkens Historie efter Apostlenes Dage“, der udkom første Gang 1844, og „Luthers Catechismus med en kort Forklaring“, der udkom første Gang 1849. Under 2. April 1850 blev jeg kaldet til Sognepræst ved Ribe Domkirke og Stiftsprovst for Ribe Stift. Samme Aar døde min anden Hustru, og tre Aar derefter indtraadte jeg i Ægteskab med min endnu levende Hustru Marie Elise Hansen, Datter af Provst Jep Hansen i Jordkjær, da constitueret Superintendent i Nordslesvig. Under 5. Juli 1860 blev jeg kaldet til Sognepræst for Nørre Broby i Fyen, og Aaret efter blev jeg tillige Provst for Salling Herred, i hvilken Stilling jeg forblev indtil jeg d. 29. Marts 1867 blev kaldet til Biskop over Ribe Stift. Jeg har saaledes været i geistlig Virksomhed i 50 Aar, og i de sidste 16 Aar Biskop i Ribe. Jeg seer tilbage paa de mange Aar med ydmyg Tak til min Herre og Frelser, som har forundt mig en saa lang Tjenestetid og trofast har baaret mig gjennem Glæder og Sorger, og med den Fortrøstning, at han har lagt sin Velsignelse til min ufuldkomne Gjerning, saa at den dog har baaret nogen Frugt.

I mit huuslige Liv har jeg ved Siden af megen Glæde havt tunge Sorger. Jeg har begravet to kjære Hustruer og mange kjære Børn; det sidste, der blev bortkaldt fra mig, var min ældste Søn, der døde i Aaret 1878 som Præst i Engum ved Veile.

Den 1. Januar 1856 blev jeg benaadet med Dannebrogsordenens Ridderkors, den 28. Juli 1869 med Sølvkorset, den 21. Juli 1875 blev jeg udnævnt til Commandør af Dannebroge 2den Grad, den 21. December 1878 til Commandør af 1ste Grad. Ved mit 50. Aars Embedsjubilæum den 27. Marts dette Aar viste Kjøbenhavns Universitets theologiske Facultet mig den Ære at conferere mig den theologiske Doctorgrad.

VIII.

Jeg, Axel Holmer, er født den 21de October 1849. Mine Forældre ere afdøde Malermester L. H. Holmer og ligeledes afdøde Hustru Louise Godfrida, f. Ørum. I Aaret 1868 blev jeg dimitteret som Student fra Borgerdydskolen paa Kristianshavn med 1ste Characteer. Den følgende Sommer bestod jeg den philosophiske Prøve, tog medicinsk Forberedelsesexamen Nytaar 1870 og Lægeexamen Nytaar 1875 med Hovedcharacteer laudabilis. Efter den Tid har jeg været ansat fra 1ste Marts 1876 til 1ste April 1878 som Reservelæge ved Kjøbenhavns Garnisonssygehus og derefter fra 1ste April 1878 til 1ste April 1880 som Lægecandidat ved Kommunehospitalet i Kjøbenhavn, og har efter den Tid levet som praktiserende Læge i Kjøbenhavn.

Den vækkende Undervisning, som jeg allerede som Student havde Leilighed til at nyde godt af paa Dr. Edmund Hansen Gruts Øienklinik, gav mig Lyst til at sætte mig nærmere ind i Ophthalmologien, hvorfor jeg saavel under mine Hospitalsophold som ogsaa senere jevnlig har benyttet min Fritid til at deltage i Arbeidet paa Dr. Hansen Gruts Klinik. Den 14de April 1883 forsvarede jeg en Afhandling for Erhvervelsen af den medicinske Doctorgrad: „Om Ulcus corneæ serpens (Sämisch)", til hvilken Materialet er hentet fra Dr. Hansen Gruts Klinik.

IX.

Jakob Vilhelm Wichmann er født d. 15. Juli 1852 i Kjøbenhavn; mine Forældre ere Bogbinder Hans Heinrich Ferdinand Wichmann og Marie Andrea, f. Olsen. Efter at jeg 1866 havde taget Afgangsexamen fra Efterslægtselskabets Realskole, blev jeg optaget i Borgerdydskolen paa Christianshavn, hvorfra jeg dimitteredes 1869 (1 Kar. m. Udm.). Aaret efter tog jeg filosofisk Examen, Januar 1876 Lægeexamen (laud.). Som Student havde jeg i 4 Aar nydt det Smith'ske Stipendium. Efteraaret 1876 tilbragte jeg som Amanuensis hos Dr. Krohn i Rønde. Siden 1. Februar

1877 har jeg uafbrudt været ansat ved forskjellige kjøbenhavnske Hospitaler. Jeg var saaledes Februar—August 1877 Kandidat ved Almindeligt Hospital, September 1877—Marts 1878 Kandidat ved Ladegaarden, April 1878—Mai 1879 Reservelæge ved Garnisons Sygehus. Juni 1879 blev jeg ansat som Kandidat ved Dronning Louises Børnehospital, hvor jeg forblev til 1. Juli 1880. Det rige Materiale, jeg her havde Adgang til, og som Professor Hirschsprung ogsaa senere med stor Liberalitet har stillet til min Raadighed, førte mig særlig ind paa Studiet af Barnealderens Pathologi. Efter at jeg i 2 Aar (Juli 1880 – Juni 1882) havde været Kandidat ved Kommunehospitalet, vendte jeg derfor tilbage til Børnehospitalet, hvor jeg imidlertid kun blev til 1. Novbr. 1882, da jeg opnaaede min nuværende Stilling som Reservelæge ved Kommunehospitalets 3die Afdeling. D. 10. Mai 1883 forsvarede jeg min Afhandling for Doktorgraden: „Anatomiske Studier over medfødte Hjertefeil til Belysning af Sammenhængen mellem Forsnevring af Lungearterien og mangelfuld Udvikling af Septum ventriculorum“.

X.

Knud Børge Pontoppidan er Søn af afdøde Sognepræst til Sct. Mortens Kirke i Randers Dines Pontoppidan og efterlevende Hustru Marie, født Oxenbøll. Jeg er født i Ribe den 10de Juli 1853, dimitteredes til Universitetet i 1870 fra Randers lærde Skole (1ste Karakter). I Sommeren 1876 tog jeg medicinsk Embedsexamen (Laudabilis). De følgende Aar tilbragte jeg dels i Udlandet, dels i forskellige mere kortvarige Stillinger herhjemme, derimellem et halvt Aar som Kandidat ved den nørrejyske Sindssyge-Anstalt under Professor Selmer. I 1879 vandt jeg Universitetets Guldmedaille for en Besvarelse af dets Prisopgave i Lovkyndighed („Den ufuldstændige Tilregneligheds Væsen og dens Behandling i nyere Straffelove, særlig i nordisk Ret“). Den 1ste Marts 1880 fik jeg Ansættelse som Kandidat og den 1ste Februar 1882 som Reservelæge ved Kommunehospitalet. Den 11te Maj 1883 forsvarede jeg min for Doktorgraden skrevne Afhandling: „Den kroniske Morfinisme“.

XI.

Heinrich Christian von Harten er født d. 9de Juni 1850 paa Skjørringegaard paa Falster. Min Fader, Godseier Louis von Harten, der er født i Storhertugdømmet Oldenburg, er nu svensk Undersaat, min Moder, Nathalia Christine, født Sundorph, er dansk af Fødsel. Efter at have nydt Undervisning i mit Hjem til mit 10de Aar kom jeg 1860 i Nykjøbing Cathedralskole, fra hvilken jeg dimitteredes 1869 til Universitetet med første Karakter. Med særlig Taknemlighed mindes jeg her Skolens daværende Rektor, senere Professor ved Universitetet Caspar Paludan-Müller, der baade ved sin indsigtsfulde Dygtighed, kraftige Aand og sin elskværdige Personlighed udøvede en saa velsignelsesrig Indflydelse og ikke mindst paa mig. I Sommeren 1870 bestod jeg den philosophiske Prøve (1ste Karakter med Udm.) og i Januar 1871 tog jeg den medicinske Forberedelsesexamen. Efter at have tilbragt en Tid ved Lunds Universitet, hvor jeg væsenligst studerede Anatomi under Prof. Naumann, afsluttede jeg den medicinske Embedsexamen i Juni 1875 med Karakteren Laudabilis. Herefter var jeg henved ½ Aar Kandidat ved Kommunehospitalets 6te Afdeling, hvorefter jeg gjennemgik det obstetriciske Kursus paa Fødselsstiftelsen. I Foraaret 1876 vicarierede jeg for en Collega paa Landet og deltog derpaa Sommeren 1876 i Leirsamlingen ved Hald som Reservelæge ved 11te Bataillon. Om Efteraaret deltog jeg i Sessionen ved 2den Udskrivningskreds og blev 1ste Januar 1877 ansat som Reservelæge ved Garnisonshospitalets 1ste Afdeling. I de følgende 3 Aar gjorde jeg dels Tjeneste i Hæren som Reservelæge, dels var jeg i ca. 1½ Aar ansat som Kandidat paa Kommunehospitalet, indtil jeg d. 1ste November 1880 blev udnævnt til Korpslæge i Hæren.

I Efteraaret 1882 indgav jeg til det medicinske Facultet en til Erhvervelsen af den medicinske Doktorgrad skreven Afhandling: „Bidrag til Bedømmelsen af antiseptisk Osteotomi", som jeg derefter offentlig forsvarede d. 17de Mai 1883. Jeg har gjentagne Gange haft Leilighed til i længere Tid at bevæge mig i Udlandet og har da søgt at gjøre mig bekjendt med de kirurgiske Kliniker,

saaledes navnlig i London, Paris, Halle, Leipzig og Berlin, hvor jeg da særlig har rettet min Opmærksomhed paa de Spørgsmaal, min ovennævnte Afhandling berører.

I December 1879 ægtede jeg Fanny Elisabeth, født Groth, Datter af Møntguardein Simon Groth og Hustru Emmy Camilla, født Birkerod.

XII.

Jeg, Emil Leopold Gigas, Søn af Grosserer Vilhelm Thomas Gigas og Hustru Marie Christine, født Dehli, er født i Kjøbenhavn den 23de August 1849. Efter at jeg fra mit 7de Aar havde modtaget Undervisning i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, blev jeg 1868 dimitteret derfra med 1ste Karakter. Allerede i de sidste Aar af min Skoletid havde jeg fattet Forkjærlighed for Studiet af den klassiske Oldtid, især dets archæologiske Side, og da jeg havde absolveret den filosofiske Examen, tog jeg derfor strax fat paa dette Studium, idet jeg hørte Forelæsninger af og deltog i Examinatorier hos Professorerne Madvig og Ussing. Ved Siden heraf stræbte jeg at tilegne mig en almindelig humanistisk Dannelse, bl. A. ved praktisk Musikdyrken, ved hyppige Museumsbesøg og ved i et Par Semestre at følge N. L. Høyens vækkende og veltalende Foredrag over Kunsthistorien; senere have Docent Jul. Langes Forelæsninger og smagfulde kritiske Veiledning bidraget til at skærpe mit Blik for den bildende Kunsts Værker og til at udvide mine positive Kundskaber i denne Retning, ligesom jeg en Tid lang har studeret Musikkens Theori hos en af Kjøbenhavns mest ansete Lærere. I en meget ung Alder blev der mig allerede den Lykke tildel at reise udenlands: det er min Fader, hvem jeg har at bringe en hjertelig Tak herfor som for meget Andet; og jeg fik saaledes i Løbet af faa Aar baade Frankrig, Schweiz, Italien og Spanien at see. Disse Reiser bragte mig til at sysle med de romanske Sprog og deres Litteraturer, og det blev mig da efterhaanden klart, at det vidtløftige og sammensatte filologiske Examensstudium, som jeg hidtil havde drevet, mindre egnede sig for mig end Beskjæftigelsen med den

romanske Filologi, med en Magisterkonferents heri for Øie. Medens Spansk i Virkeligheden var og er mit Hovedfag, maatte jeg af Hensyn til Universitetets Fordringer i de følgende Aar anvende mest Tid paa Italiensk og Fransk. Jeg hørte Prof. V. Bjerrings Forelæsninger over det sidstnævnte Sprog samt deltog i hans Skriveøvelser, og hos nuværende Docent Dr. phil. Thor Sundby nød jeg Undervisning i Italiensk, indtil jeg ved Juletid 1876 underkastede mig Magisterkonferents i de romanske Hovedsprog og Litteraturer, undtagelsesvis med Italiensk som Hovedfag, idet der selvfølgelig stilledes større Krav, hvad det Franske angaaer, end Tilfældet pleier at være ved et Bifag, samt overhovedet med Fremhævelse af Litteraturhistorien. Kort efter reiste jeg i Følge med Dr. phil. Sundby til Spanien, hvor jeg tilbragte nogle nydelsesrige og lærerige Maaneder samt gjorde adskillige interessante Bekjendtskaber blandt Videnskabsmænd og Forfattere. Om Efteraaret 1877 begav jeg mig atter til Udlandet sammen med nuværende Cand. mag. Kr. Nyrop; denne Gang gjaldt Reisen Paris, og indtil Sommeren 1878 studerede jeg i den romanske Filologis Hovedstad under Universitetslærere som Gaston Paris, Paul Meyer, Léon Gautier o. A. ved École des hautes Études, École des Chartes og Collége de France. Endnu maa jeg nævne den Reise til Spanien, som jeg foretog i videnskabeligt Øiemed 1880 med Universitetets og Kultusministeriets Understøttelse; jeg opholdt mig da navnlig i den for sit Arkiv berømte By Simancas, nær ved Valladolid, hvor jeg samlede Materialier til historiske Arbeider. I den Tid, jeg har tilbragt hjemme, har jeg givet mig endel af med Sprogundervisning, navnlig privat.

1874 udkom min første trykte Afhandling, med Titelen „Nyere Digteres Bearbeidelser af Plautus' Menæchmi", i „Nordisk Tidsskrift for Filologi og Pædagogik", ny Række, 1ste Bd. (anmeldt i Bursians „Jahresbericht", 1876, II, P. 48 ff.). I samme Tidsskrift, ny Række, 6te Bd., er optagen en anden Afhandling af mig, „En spansk Marsk Stig". Begge disse Arbeider være først fremtraadte som Foredrag i det filologisk-historiske Samfund, og ved dettes Jubilæum 1877 ydede jeg ogsaa et Bidrag til det af Samfundets Formand udgivne Mindeskrift, nemlig „Nyere Digteres Bearbeidelser af Plautus' Am-

phitruo“ (anmeldt i Bursians „Jahresbericht“, 1880, P. 18 ff., samt af Reinhold Köhler i „Literaturblatt für germanische und romanische Philologie“, 1881, Nr. 6). Efter min Udenlandsreise 1880 har jeg i „Kirkehistoriske Samlinger“, 3die Række, III, meddelt nogle Oplysninger om den spanske Gesandtskabssekretær Antonio de Sandoval, der under Frederik III's Regering gik over til den lutherske Religion i Kjøbenhavn; fremdeles i „Historisk Tidsskrift“, 5te Række, III, et Antal „Breve skrevne fra Kjøbenhavn 1659—60 af den keiserlige Gesandt Baron de Goes“. Desuden har jeg skrevet endel Afhandlinger, Artikler og Feuilletoner, væsentlig af litterærhistorisk og kulturhistorisk Indhold, i „det Letterstedtske Tidsskrift“, „Historisk Arkiv“, „Ude og Hjemme“ og „Fædrelandet“. Endelig har jeg virket som musikalsk Kritiker ved „Fædrelandet“ fra 1875 indtil dette Blads Ophør og derefter ved „Dagbladet“ indtil Juni 1883, — en Virksomhed, jeg nu betragter som helt afsluttet.

Den 1ste Februar dette Aar blev jeg ansat som Assistent ved det store kongelige Bibliothek.

XIII.

Jeg, Johan Peter Julius Hoffory, fødtes i Aarhus d. 9. februar 1855. Mine forældre vare købmand Peter Julius Hoffory og hustru Ane Margrethe Ulrikke født Lunne. Ganske kort efter min fødsel døde min fader og under min opvæxt mistede jeg min moder, men i min formynder procurator A. G. B. Knudsen fandt jeg en trofast plejefader, som med samvittighedsfuld omhu ledede min opdragelse og med kærlig deltagelse fulgte min udvikling. I aaret 1864 blev jeg optaget i Aarhus kathedralskole, hvorfra jeg 1872 dimitteredes til universitetet med første character af rector, dr. G. Lund, hvis grundige undervisning i de gamle sprog og opmuntrende deltagelse ligeoverfor mine begyndende studier jeg altid skal mindes med taknemlighed. Ligeledes mindes jeg med glæde overlærer (nu professor) Ed. Erslevs vækkende undervisning i naturhistorie og geographi.

Efter at jeg 1873 havde taget examen philosophicum med ud-

mærkelse, begyndte jeg under professor Westergaards vejledning at studere Sanskrit og hørte ved siden deraf dr. V. Thomsens forelæsninger over sammenlignende sprogvidenskab og over Finsk og Magyarisk. Samtidig hermed lagde jeg mig ogsaa efter sprogphysiologi, i hvilket fag jeg 1876 forfattede en afhandling: Phonetische streitfragen, som blev trykt i Kuhns Zeitschr. f. vergl. sprachforschning bd. XXIII. Efterhaanden concentrerede jeg mig imidlertid mere udelukkende om den nordiske philologi, som jeg studerede under vejledning af prof. Gislason, prof. Grundtvig og dr. Wimmer. Af alle mine lærere er dr. Wimmer den, til hvem jeg staar i störst taknemlighedsgæld; den indflydelse, han baade videnskabeligt og personligt har udøvet paa mig, har været af afgörende betydning for hele min udvikling.

Efter 1878 at have underkastet mig magisterconferens rejste jeg i foraaret 1879 til Berlin for under vejledning af professorerne Müllenhoff og Scherer at studere de gammel-germanske sprog og den tyske literatur. Med undtagelse af, at jeg tilbragte sommersemestret 1880 i Strassburg, hvor jeg hørte professor ten Brinks forelæsninger over oldengelsk, har jeg ellers i aarene 1879—83 mest opholdt mig i Berlin, dels beskæftiget med de germanistiske studier, dels med affattelsen af min disputats, „Oldnordiske consonantstudier“. I slutningen af maj d. a. vendte jeg tilbage til København, hvor jeg d. 11 juni forsvarede den nysnævnte afhandling for den philosophiske doctorgrad. Kort efter rejste jeg atter til Berlin for efter opfordring af professorerne Müllenhoff og Scherer at habilitere mig ved det derværende universitet. Under den 28de juli blev jeg da af det philosophiske facultet i Berlin antaget som docent i nordisk philologi og almindelig phonetik.

Foruden de to ovennævnte afhandlinger har jeg endvidere skrevet:

1) Tonloses *l* und *n* im altnordischen (i Zeitschr. f. deutsches alterthum, n. f. X, 374 ff.).
2) Lydforbindelsen *fst* i det A. M. hdskr. 674, A. 4to (i Philologisk-historisk samfunds mindeskrift s. 140 ff.).

3) Tenuis und media (i Zeitschr. f. vgl. sprachforschung, XXV, 420 ff.).
4) Ástríðr og de to nordiske *r*-lyd (i Archiv for nord. philologi I, 38 ff.).
5) Þjóðólfr hinn hvinverski og brydningen (sammesteds s. 44 ff.).
6) Anmeldelse af Wimmer: Oldnordisk læsebog, anden udgave (i Tidsskr. for philologi, ny række III, s. 289 ff.).
7) Anmeldelse af Nilsson: Fornisländsk grammatik, första häftet (sammesteds IV, 154 ff.).
8) Anmeldelse af Möbius: Háttatal Snorra Sturlusonar I og II (i Anzeiger für deutsches alterthum VII, 196 ff. og IX, 43 ff.),

foruden en række mindre recensioner, som det ikke vil være nødvendigt her at opregne.

XIV.

Jeg, Karl Frederik Kinch, der er født i Ribe d. 15 Marts 1853, er en Søn af Overlærer ved den derværende Kathedralskole Jakob Frederik Kinch og Bertine Nicoline, f. Krøyer († i Januar 1863). Efter at have tilbragt Barndommen i min Fødeby, i en Egn hvor netop de indtraadte historiske Begivenheder afsatte dybe Spor, blev jeg fra Kathedralskolen, i Juli 1870, dimitteret til Universitetet. Her aflagde jeg den filosofiske Prøve i Sommeren 1871 og efter flere Aars Studium under Professorerne i klassisk Filologi, underkastede jeg mig Embedsexamen i dette Fag i Januar 1878. Herefter vendte jeg tilbage til en allerede forinden tiltraadt Virksomhed som Huslærer paa Landet og har senere, efter at denne Stilling var endt, levet som Privatlærer i Kjøbenhavn. Samtidig med denne pædagogiske Virksomhed har jeg stræbt at trænge dybere ind i mit Studium, der efterhaanden navnlig havde faaet det latinske Sprog til Gjenstand, og efter at et Skrift af mig: Quaestiones Curtianae Criticae, var blevet antaget af det filosofiske Fakultet, forsvarede jeg mit Arbejde i Juni 1883 for Opnaaelsen af den filosofiske Doktorgrad. Kort efter tiltraadte jeg med Universitetets Understøttelse en Udenlandsrejse.

XV.

Hans Christian Joachim Gram, f. d. 13de Sept. 1853 i Kjøbenhavn, Søn af afdøde Etatsraad, Prof. F. T. J. Gram, blev 1871 Student fra Metropolitanskolen (1ste Char.), tog 1872 philosophisk Forberedelsesexamen (ug. ug. mg.) og 1873 (Juni) medicinsk Forberedelsesexamen. Oprindelig følte jeg mig mest tiltalt af Naturvidenskaberne, særligt Botaniken, og var 1873—74 2den Assistent hos Prof. J. Steenstrup paa Studiesamlingen for Medicinere. Efteraaret 1874 lod jeg mig optage som Volontør ved Kommunehospitalet, og nu blev efterhaanden Studiet af Naturvidenskaben trængt mere og mere i Baggrunden for Lægevidenskaben. Januar 1877 tog jeg 1ste Del og Januar 1878 2den Del af medicinsk Embedsexamen (202 P.). Efter at have gjort Tjeneste som constitueret Candidat paa Kommunehospitalet i nogle Maaneder, aftjente jeg i Mai og Juni s. A. min Værnepligt som Underlæge, og var derefter September—December const. Candidat paa Alm. Hospital. I Januar—Februar 1879 gjennemgik jeg det lovbefalede Cursus paa Fødselsstiftelsen og var derefter Marts—September s. A. fast Candidat paa Alm. Hosp. Fra September 1879 til August 1881 var jeg Lægecandidat ved Ladegaarden, og fra September 1881 til August 1883 fast Candidat paa Kommunehospitalet. I Foraaret 1882 vandt jeg Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af den lægevidenskabelige Prisopgave og d. 30te Juni 1883 forsvarede jeg en Afhandling „Undersøgelser om Størrelsen af de røde Blodlegemer hos Mennesket“ for Erhvervelsen af den medicinske Doktorgrad. Efter at have afsluttet min Hospitalsuddannelse herhjemme staar jeg nu (ved Hjælp af Stipendier) i Begreb med at tiltræde en længere Studiereise til Udlandet.

Af trykte Arbeider har jeg kun udgivet min ovennævnte Doktordisputats Afhandling, men er desuden Medarbeider ved „Nordisk Conversationslexikon“, 3die Udg. (Pharmacologie).

XVI.

Adolf Marius Hansen er født i København den 6te Juni 1850. Mine Forældre ere døde. De vare begge fra Jylland. Min

Fader, Anders Hansen, som var bondefødt (fra Landsbyen Hassing i Thy), var en ejendommelig og begavet Natur, grublende og ensom, der her i København ernærede sig som Kobberstikker og Gravør, og senere i en Række Aar som Fotograf. Min gode Moder, Marie, født Krogh, var en Rebslagerdatter fra Nykøbing paa Morsø. Efter at have gaaet i en Borgerskole og senere, da Kaarene i Hjemmet vare knappe, nogle Maaneder i en af Kommuneskolerne, blev jeg Elev i „Det forenede Velgørenhedsselskabs Drenge-Skole"; her nød jeg gratis Undervisning i 3½ Aar, til Efteraaret 1863; et siden den Tid fortsat Venskab med en af Skolens Lærere, cand. phil. Ludvig Trier, har under min Udvikling bidraget ikke lidet til at styrke den Sans for Litteratur, der fra tidlig Tid var i mig. I Oktober 1863 kom jeg i Borgerdydskolen paa Kristjanshavn og gik, ved Slægtninges og anden Understøttelse, i denne Skole, til jeg i Sommeren 1868 blev Student (med første Karakter). Den følgende Sommer tog jeg filosofisk Examen (3 mg.). Fra min Studentertid og navnlig i den senere Række Aar har jeg væsentlig ernæret mig ved at informere, et Arbejde, som, naar det ikke blev til et Slid eller stod for mig som røvende min Tid og Kraft fra andre Ting, ofte har været mig kært. Efter nogen Vaklen besluttede jeg at koncentrere min Interesse for Litteratur paa Studiet af Engelsk, et Sprog, jeg havde været bekendt med fra mine Drengeaar. I Foraaret 1875 tog jeg saa Magisterkonferens i engelsk Litteratur og Sprog, saaledes at Hovedvægten var lagt paa Litteraturhistorien; som Specialæmne havde jeg valgt den poetiske Litteratur ved Aarhundredets Begyndelse med Byron som Hovedfigur. Siden da har jeg vedblivende beskæftiget mig med Studiet af Engelsk, særlig den rige Litteratur; en Frugt af disse Studier var min for den filosofiske Doktorgrad skrevne Afhandling: „Addison som litterær Kritiker. En Skildring fra engelsk Litteraturhistorie", som jeg forsvarede den 6te Juli 1883. To Gange, i Sommeren 1875 og 1881, har jeg tilbragt nogle Uger i England. Jeg maa ikke undlade at nævne de Impulser, som min Udvikling har modtaget gennem Dr. G. Brandes' betydningsfulde Optræden i vort Aandsliv her hjemme.

I Avgust 1883 ægtede jeg Franziska Josephine Sander, Datter

af afdøde Grosserer S. Sander og efterlevende Hustru Betty, født Bernburg.

Foruden min Doktordisputats og foruden mindre Artikler og metriske Oversættelser af spredte engelske Digte har jeg offentliggjort: Af metriske Oversættelser:

Alfred Tennyson: Anna og Locksley Slot. To Digte. (1872).

Byron: Junker Harolds Pilgrimsfart. (1880).

Af andre Arbejder:

G. Brandes: Naturalismen i England. En Anmeldelse. (1876).

Skitse af Swifts Liv og Forfattervirksomhed („Det Nittende Aarhundrede". VI Bd., 1877).

I Forening med cand. phil. J. Magnussen har jeg udgivet en „Engelsk Læsebog for Real- og Latinskolernes højere Klasser". (1882).

XVII.

Peter Joachim Bondesen, Søn af Overlæge i Hæren, Dr. med. Victor. Chr. Fr. Bondesen og Rebekka Philisine, f. Baumann, er født i Kjøbenhavn den 4de Marts 1852. I 1862 optoges jeg i Metropolitanskolen, hvorfra jeg dimitteredes til Universitetet i Juli 1870 med 1ste Karakter; Aaret efter tog jeg Philosophicum (1ste Kar. m. Udm.) og i Januar 1877 Lægeexamen med Karakteren Laudabilis. Kort efter Examen vikarierede jeg nogle Maaneder for en Landlæge i Jylland og var derefter i c. 2 Aar Amanuensis hos Dr. med. P. V. Heiberg, dengang Distriktslæge i Thisted. Jeg rejste derefter til Udlandet og opholdt mig der, navnlig i Wien, hvor jeg studerede ved Billroth's Klinik, i c. 4 Maaneder. Ved min Hjemkomst ved Slutningen af Aaret 1879 fik jeg Ansættelse som Reservelæge i Militæretaten, hvor jeg forrettede Tjeneste i 2 Aar ved Livgardens Liniebataillon. Den 1ste November 1880 blev jeg fast Lægecandidat ved Kommunehospitalet, hvor jeg forblev til September 1882, da jeg ansattes som fast Candidat ved Fødselsstiftelsen, hvorfra jeg d. 1. September 1883 gik over i min nuværende Stilling som klinisk Assistent ved Fødselsstiftelsen.

Foruden min Afhandling for Doctorgraden: „Om den antiseptiske Behandling af complicerede Fracturer og dens Indflydelse paa disse Læsioners Forløb og Prognose“, som jeg forsvarede den 13de September 1883, har jeg skrevet et Par mindre Artikler i „Bibliothek for Læger“ og i „Hospitalstidende“.

XVIII.

Jeg, Peter Johannes Liisberg, Søn af Dyrlæge Peter Liisberg og Birgitte Hansine Caroline, født Aaris, blev født i Aarhus 5te Juli 1855 og kom i Aarhus Kathedralskole 1865, hvorfra jeg dimitteredes 1872 med første Karakter med Udmærkelse. Juni 1873 tog jeg Examen philosophicum med Karakteren: Udmærket godt, og i Obtober 1873 og Januar 1874 tog jeg den medicinske Forberedelsesexamen. Juni 1878 tog jeg den medicinske Embedsexamen med laud., og umiddelbart derefter blev jeg Amanuensis hos prakt. Læge V. Krohn i Rønde, hvor jeg var til November 1879. Aaret 1880 tilbragte jeg i Tyskland, (i Würzburg og Wien), for at studere indre Medicin. Da jeg kom tilbage, søgte jeg Ansættelse som surnumerær Kandidat paa kgl. Frederiks Hospital medicinske Afdeling A. fra Februar til Maj 1881 og derefter paa almindeligt Hospitals 1ste Afdeling fra Maj til November 1881, da jeg for et Tidsrum af 2 Aar blev ansat som fast Kandidat paa Kommunehospitalet. Min Afhandling for Doctorgraden i Medicinen: „Studier over nogle physiske Cavernesymptomer“ forsvarede jeg offentligt d. 15de September 1883.

XIX.

Jeg Björn Magnússen Ólsen er født den 14. Juli 1850 på Tingøre i Hunavatns syssel på Islands nordkyst. Mine forældre var Runólfr Magnus Ólsen, administrator for Tingøre klostergods, og hans hustru Ingunn Jónsdótter. Min fader, som var student fra Bessestad skole, tog sig i min tidlige barndom ivrig af min undervisning, men desværre døde han allerede, inden jeg fyldte mit 10.

år, af en tærende brystsygdom. Min moder, hvem det nu pålå alene at sörge for min opdragelse, og som, når det gjaldt min uddannelse, aldrig har sparet nogen möje eller bekostning, anbragte mig i det nærmeste år hos afdøde provst Jon Jonssen til Steinnes. I det følgende år (1861) blev jeg saa sendt til Reykjavik for at forberedes til latinskolen, og jeg havde det held at komme i huset hos en ven af min afdøde fader, nemlig hos justitiarius og etatsråd Th. Jonassen. Denne mand og hans hustru tog sig af mig med faderlig godhed og omhu, og hos dem forblev jeg de nærmeste 8 år, når jeg undtager de årlige sommerferier, som jeg tilbragte i hjemmet hos min moder. Den første undervisning i latin fik jeg hos daværende adjunkt, nuværende rektor, dr. Jón Þorkelsson. I året 1863 blev jeg optaget i Reykjavik skole, hvor jeg forblev til året 1869, da jeg blev dimitteret fra skolen med første karakter. Jeg havde bestemt mig til at studere ved universitetet, men allerede för min dimission blev jeg angreben af en haardnakket brystsygdom, som i de nærmeste 3 år hindrede udførelsen af min plan. Endelig rejste jeg i året 1872 til København, hvor jeg samme efterår blev immatrikuleret ved universitetet. Næste sommer (1873) tog jeg den filosofiske prøve med udmærkelse. Jeg hengav mig nu udelukkende til studiet af den klassiske filologi, og altid vil jeg med den störste taknemmelighed mindes mine universitetslærere, som först lærte mig, hvad en videnskabelig metode vil sige. Særlig skal jeg fremhæve, at jeg havde den lykke endnu i de sidste år, geheimeråd J. N. Madvig fungerede som professor, at nyde godt af hans udmærkede undervisning. Ligeledes skylder jeg professorerne J. L. Ussing og M. Cl. Gertz samt dr. O. Siesby den störste tak for den måde, hvorpå de ledede mine studier, og for den flersidige påvirkning, jeg har fået af dem. I sommeren 1877 absolverede jeg den filologisk-historiske skoleembedseksamen med karakteren laudabilis. I det følgende år foretog jeg med understøttelse fra det islandske ministerium, kommunitetet og undervisningsministeriet en udenlandsrejse til Italien og Grækenland, navnlig for at afrunde og fuldstændiggjöre mine klassiske kundskaber. Efter min tilbagekomst tilbragte jeg det næste år (1878—1879) i København, hvor jeg dels

var lærer ved latinskolen „Lyceum“, dels ernærede mig ved private informationer. I året 1879 blev jeg konstitueret og i det følgende år fast ansat som adjunkt ved Reykjavik lærde skole, i hvilken stilling jeg siden er forbleven.

Lige siden min tilbagekomst fra den ovenfor omtalte udenlandsrejse har jeg hovedsagelig beskæftiget mig med studiet af den nordiske filologi, som alt i en længere tid havde besiddet stor tiltrækningskraft for mig. Jeg har skrevet enkelte mindre afhandlinger, som alle henhøre under den nordiske filologi. I Årbøger for nordisk oldkyndighed har jeg skrevet „Kronologiske bemærkninger til Olaf Tryggvasons regeringshistorie“ (Årg. 1878) samt „Et islandsk stedsnavn“ (Årg. 1881). I Tímarit hins íslenzka bókmentafélags har jeg skrevet en anmeldelse af Islenzkar fornsögur I (Glúma og Ljósvetningasaga (1. Årg.), en lille tekstkritisk bemærkning til Heidawígasaga (s. Årg.) samt en afhandling om „Åvellingagoðorð“ (2. Årg). I Årbók hins islenzka fornleifafélags har jeg skrevet en beskrivelse af „Borgarvirki“ (Årg. 1880—81) samt en lille „Skýring“ (Årg. 1882). I det tyske tidsskrift Germania (Neue Reihe 15.) har jeg skrevet en afhandling „Zur neuisländischen grammatik“, endelig i Arkiv for nordisk filologi en lille tekstkritisk bemærkning „Til Grågåsen“ (Årg. 1883). Til sidst bör nævnes min afhandling „Runerne i den oldislandske literatur“, hvorved jeg har erhvervet den filosofiske doktorgrad.

XX.

Henry Braem Ussing, Søn af Professor ved Universitetet Johan Louis Ussing og Hustru Thekla Minona, f. de Güntelberg, er født d. 2den Juli 1855 i Kjøbenhavn. Efter at have gjennemgaaet alle Metropolitanskolens Klasser dimitteredes jeg derfra i Sommeren 1873 (1ste Char. m. Udm.). Aaret efter bestod jeg den philosophiske Prøve (med ug) under Professor Bröchner. I Sommeren 1877 tog jeg theologisk Embedsexamen (med 1ste Char.). I Efteraaret 1878 foretog jeg ved to mindre theologiske Stipendier en Rejse i Tyskland, hvor jeg studerede i Göttingen (fornemlig under

Lotze) og i Tübingen (I. T. Beck). I Sommeren 1880 blev jeg af „kirkelig Forening for indre Mission i Kjøbenhavn" udsendt for at overvære Søndagsskolernes Hundredaarsfest i London og studere denne Gjerning nærmere. I øvrigt opholdt jeg mig, under Studium og praktisk Virksomhed, i Kjøbenhavn indtil Marts 1881, da jeg, atter med Universitetets Understøttelse, tiltraadte en længere Rejse med Hovedophold i England, Tyskland (navnlig i Erlangen under Professor Frank) og Italien. Paa denne Rejse lagde jeg sidste Haand paa den hovedsagelig i de foregaaende Aar udarbejdede Afhandling: „den christelige Vished, apologetiske Undersøgelser med særligt Hensyn til Franks System der christlichen Gewissheit". Denne blev antagen af det theologiske Fakultet, og d. 25de Septbr. 1883 forsvarede jeg den for den theologiske Licentiatgrad. Kort efter min Hjemkomst blev jeg under 11te Septbr. 1882 kaldet til Sognepræst for Vejlby Menighed ved Aarhus (hvortil senere lagdes Gjerningen som Præst ved den nørrejydske Sindssygeanstalt) og ordineredes i Aarhus d. 18de Okt. s. A. af Biskop Fog. Den 24de Okt. s. A. ægtede jeg Anna Marie Catharina Helena Blom, Datter af afdøde Herredsfuldmægtig i Haderslev Ludvig Christian Blom og ligeledes afdøde Hustru Marie Catharina, f. Erichsen.

Jeg har tidligere — foruden nogle praktiske Artikler om Søndagsskoler, Fattigpleje o. l. — skrevet to mindre Afhandlinger i Kalkars „theologisk Tidsskrift", nemlig: „Om Tolerance, især i Henseende til religiøs Overbevisning" (1879) og „Grundtankerne i Apostlen Johannes' første Brev" (1880).

XXI.

Jeg, Anker Frode Rasmussen, en sön af professor Harald Valdemar Rasmussen og afdøde hustru, Hulda Karen Amalie, f. Arnkiel, er født d. 23de Februar 1857 i Halk, Haderslev amt, hvor min fader den gang var præst. I krigsåret 1864 måtte min fader forlade Slesvig og tog til København, hvor jeg kom i Haderslev læreres lærde skole. I 1874 blev jeg student, 1875 tog jeg philosophisk examen, 1876 lægevidenskabelig forberedelsesexamen og i

Januar 1881 medicinsk embedsexamen. Jeg har 1ste charakter til alle mine examiner. Jeg har derpå været candidat på almindeligt hospital til Marts 1882 og reservelæge på garnisonssygehuset til Juli 1883, da jeg blev ansat som candidat ved communehospitalet.

Allerede tidlig vågnede lysten hos mig til at foretage studier af mikroskopiske genstande, og ved hjælp af et engelsk mikroskop med svage forstørrelser foretog jeg undersøgelser af pathologisk-anatomiske præparater og studerede infusionsdyr og bacterier fra cloacvand, rådne infuser o. s. v. I 1881 kom jeg i besiddelse af et godt mikroskop fra et tysk firma, og jeg blev derved sat i stand til at foretage en mere videnskabelig undersøgelse af bacterierne, et studium, som jeg efterhånden havde fået kær. Jeg begyndte at arbejde på physiologisk laboratorium på en planmæssig dyrkning af mikroorganismer fra luften, idet jeg omfattede mine studier til foruden bacterier at omfatte gærsvampe og skimmelsvampe. Senere gik jeg over til at dyrke mikroorganismer fra spyt af sunde mennesker, og frugten af det sidste arbejde blev en afhandling: „Om dyrkning af mikroorganismer fra spyt af sunde mennesker", der blev antagen d. 22de Juni 1883 af facultetet til at forsvares for doctorgraden i medicinen. Forsvaret fandt sted fredagen d. 5te October d. år.

Foruden dette arbejde har jeg skrevet en kort afhandling om: „2 tilfælde af acut ossification af m. brachiæus int.", der optoges i „Hospitalstidende" i August måned i år.

XXII.

Jeg, Hans Jakob Hansen, Søn af Huusmand Hans Hansen og Hustru Kirsten Jakobs-Datter, er født den 10de Aug. 1855 ved Bellinge pr. Odense. Da jeg i Barneaarene var meget svagelig, meente min Fader, at jeg ikke duede til det strenge Bondearbeide og hellere skulde prøve en anden Livsvei, men nogen nærmere Bestemmelse blev ikke tagen, før Skolelæleren i Bellinge, Hr. H. P. Rasmussen, tog sig af Sagen og fik mig i mit tolvte Aar optagen i

en Realskole i Odense. Bestyreren af denne, Hr. Cand. theol. Fr. Fr. Giersing, gav mig nu ikke alene fri Undervisnig i over 2 Aar, men sørgede ogsaa for af det Riberske Legat (Lundegaards Stiftelse), hvis Efor er Hr. Biskop, Dr. theol. Engelstoft, at skaffe mig først en mindre, senere en stor Understøttelse paa 600 Kr. aarlig, som jeg efterat være bleven Student beholdt i 5 Aar i Kjøbenhavn. De tre nævnte Mænd, der saaledes have taget sig af mig, vil jeg her bringe min dybt følte, varmeste Tak.

Efterat have gaaet 6 Aar i Odense Latinskole tog jeg 1875 Examen artium med første Charakteer. I mine Skoleaar havde jeg givet mig endel af med at samle Planter og Insekter og jeg besluttede tidlig at studere Naturhistorie, særlig Entomologi. Strax efter min Ankomst til Kjøbenhavn begyndte jeg at gjennemgaae forskjellige Øvelser paa Zoologisk Museums tredie Afdeling hos Hr. Professor Schiødte, og allerede i December samme Aar tilbød denne udmærkede Mand, hvem jeg skylder saa særdeles meget, mig en lønnet Stilling ved sin Afdeling, til hvilken jeg siden den Tid har været knyttet. I 1876 tog jeg Philosophicum med første Charakteer og 1879 Magisterkonferents i Naturhistorie med Zoologie som Hovedfag.

Allerede før den sidstnævnte Examen havde Prof. Schiødte overdraget mig Bearbeidelsen af Spindlerne og efter Hr. Cand. mag. Winthers Død ogsaa Fortsættelsen af Fiskene til det af ham med Statens Understøttelse udgivne Kobberværk i Folio „Zoologia Danica“. Heraf er i Foraaret 1883 udkommet 3die Hefte (Fiske p. 27—34 med en Tavle og Spindler p. 1—81 med 5 Tavler). Dernæst har jeg skrevet; Faunula insectorum Færøensis (Naturh. Tidsskr. 3die R. B. XIII p. 229—80) og „Dipterernes Mund i anatomisk og systematisk Henseende“, der blev indsendt til det mathematisk-naturvidenskabelige Fakultet og den 27de Oktober d. A. forsvaret for Erhvervelsen af den philosophiske Doktorgrad. Denne Afhandling vil ogsaa senere udkomme i Naturh. Tidsskrift.

I 1880 deeltog jeg i det skandinaviske Naturforskermøde i Stockholm og i Somrene 1881—83 har jeg med kultusministeriel

Understøttelse foretaget Reiser, væsentlig i entomologiske Øiemed, i forskjellige Egne af Danmark.

I April Maaned 1883 ægtede jeg Exam. Lærerinde Sofie Jakobsen, Datter af Sognepræst Jakobsen til Nebsager og Bjerre.

XXIII.

Louis Walrondt Schat Petersen er født i København d. 27de Februar 1851. Min fader, vinhandler Thomas Schat Petersen, der i flere år har været medlem af bestyrelsen for den indre mission i København, lever endnu, medens min moder, Wilhelmine Caroline, f. Behrend, allerede døde, da jeg var barn. Dog var jeg gammel nok til, at jeg har kunnet bevare mindet om hendes livlige, kærlige og for mig så velgørende væsen, ligesom jeg ved hendes pludselige død har kunnet modtage et alvorsindtryk, som har sat et uudsletteligt mærke i min sjæl. Før den tid havde jeg allerede mange gange udtalt det som mit ønske en gang at blive præst, og dette ønske var blevet endnu stærkere ved den religionsundervisning, som jeg i hjemmet fik af nulevende Pastor Rindom, samtidig med, at jeg jævnlig hørte daværende præst ved Johanneskirken, R. Frimodt, og hendes død bevirkede, at denne beslutning nu stod fast for mig, da jeg gik i mit 14de år. Fra mit femte år gik jeg i Mariboes skole, hvor jeg altid har befundet mig særdeles vel under afdøde skolebestyrer Neves milde og humane styrelse og vejledet af lærere, af hvilke jeg med glæde tænker tilbage på flere. I året 1868 blev jeg student med første karakter, og året efter tog jeg filosofikum med udmærkelse. Valget af studium var efter min tidligere udvikling allerede afgjort, og jeg begyndte da på theologien som forberedelsesskole for præstevirksomheden. I begyndelsen af året 1874 tog jeg den theologiske embedseksamen med karakteren laudabilis, foreløbig bestemt på at udvide mine theologiske kundskaber gennem et dybere gående studium, da jeg endnu ikke følte mig skikket til at påtage mig præstegerningen. En kort afbrydelse fik dette ved aftjæningen af min værnepligt i forplejningskorpset; men da jeg i efteråret blev færdig hermed, rejste jeg til udlandet,

efter at have holdt bryllup med Anine Jakobine Louise, datter af borgmester Jørgensen i Fredericia, og opholdt mig der i tre fjærdingår. I Genf studerede jeg ved universitetet og l'école de théologie og hørte Bouvier, Oltramare, Sabatier, Thomas, Cramer og La Harpe, ligesom jeg havde den glæde enkelte gange at høre Godet fra Neuchâtel, Théodore Monod fra Paris og Hyacinthe Loyson, med hvem jeg også gjorde personligt bekendtskab. Fra Schweiz gik rejsen syd på til Genua, Florents, Pisa, Rom og Neapel, men på tilbagevejen blev jeg alvorlig syg i Venedig, så at jeg måtte skynde mig til Genf igen, og desværre tog denne sygdom så lang tid, at jeg derved gik glip af et længere ophold i Lausanne og Neuchâtel, som havde været min bestemmelse. Allerede tidligere, i sommeren 1871, havde jeg gjort en længere tur til Sachsen, Østrig, Ungarn, Bajern og Schweiz, og senere har jeg været i Sverrig og et par gange i Norge. Ved min hjemkomst fra udlandet 1875 begyndte jeg at undervise i skoler og manuducere til den theologiske embedseksamen, hvad jeg er vedblevet med til dato, idet jeg stadig har fortsat mine theologiske studier, særlig på de systematiske og eksegetiske disciplinærs område. Min afhandling om „Ludvig Feuerbach og kristendommen", som er et resultat af mine religionsfilosofiske studier, forsvarede jeg d. 29de Oktober 1883 for den theologiske licentiatgrad. Ellers har jeg endnu ikke skrevet noget selvstændigt, derimod udgivet en oversættelse af T. Schaarschmidts: „Den oprindelige ordning af Guds-tjænesten i den evangelisk-lutherske kirke" og af Albert Wigands: „Darwinismen, et tidens tegn".

Universitetets aarlige Fest til Minde om Kirkens Reformation vil blive holdt Lørdagen den 10de November Kl. 12 i Universitetets Festsal. Prof., Dr. theol. C. Henrik Scharling holder en Mindetale over **Morten Luther** i Anledning af 400-Aarsdagen for dennes Fødsel. Efter denne Tale vil Universitetets Rektor, Prof., Dr. phil. E. Holm, give en kort Oversigt over, hvad der har tildraget sig ved Universitetet i det nu fuldendte Aar og dernæst proklamere Biskop over Ribe Stift C. F. Balslev som Doktor i Theologien, Sognepræst H. B. Ussing og Cand. theol. L. W. S. Petersen som Licentiater i Theologien, Læge ved Grevskabet Holsteinborg F. A. Bêrleme-Nix, Reservelæge F. C. H. Grünfeld, praktiserende Læge H. P. Th. Mygind, praktiserende Læge A. Holmer, Reservelæge J. W. Wichmann, Reservelæge K. B. Pontoppidan, Korpslæge H. C. v. Harten, Cand. med. & chir. H. C. J. Gram, klinisk Assistent ved den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse P. J. Bondesen, Kandidat paa Kommunehospitalet P. J. Liisberg samt Kandidat paa Kommunehospitalet A. F. Rasmussen som Doktorer i Medicinen, samt Cand. philol. S. Sørensen, Cand. mag. F. V. V. Rønning, Assistent ved det store kgl. Bibliothek, Cand. mag. E. L. Gigas, Docent ved Universitetet i

Berlin, Cand. mag. J. P. J. Hoffory, Cand. philol. K. F. Kinch, Cand. mag. A. M. Hansen, Adjunkt ved Reykjavik lærde Skole B. M. Olsen, Cand. mag. H. J. Hansen som Doktorer i Filosofien hvorefter han overgiver Rektoratet til den for næste Aar valgte Rektor, Prof., Dr. med. C. M. Reisz. Samtidig overtages Dekanatet i det theologiske Fakultet af Prof., Dr. Fr. Nielsen, i det rets- og statsvidenskabelige af Prof., Dr. C. Goos, i det lægevidenskabelige af Prof., Dr. Warncke, i det filosofiske af Prof., Dr. Gertz og i det mathematisk-naturvidenskabelige af Prof. Johnstrup.

Den sædvanlige Festkantate udføres af Studentersangforeningen. Videnskabens og vor Højskoles Venner og Velyndere indbydes ved dette Skrift til at deltage i Festen i Forening med Højskolens Lærere og studerende.

Kjøbenhavn, den 1ste November 1883.

Under Universitetets Segl.

1883.